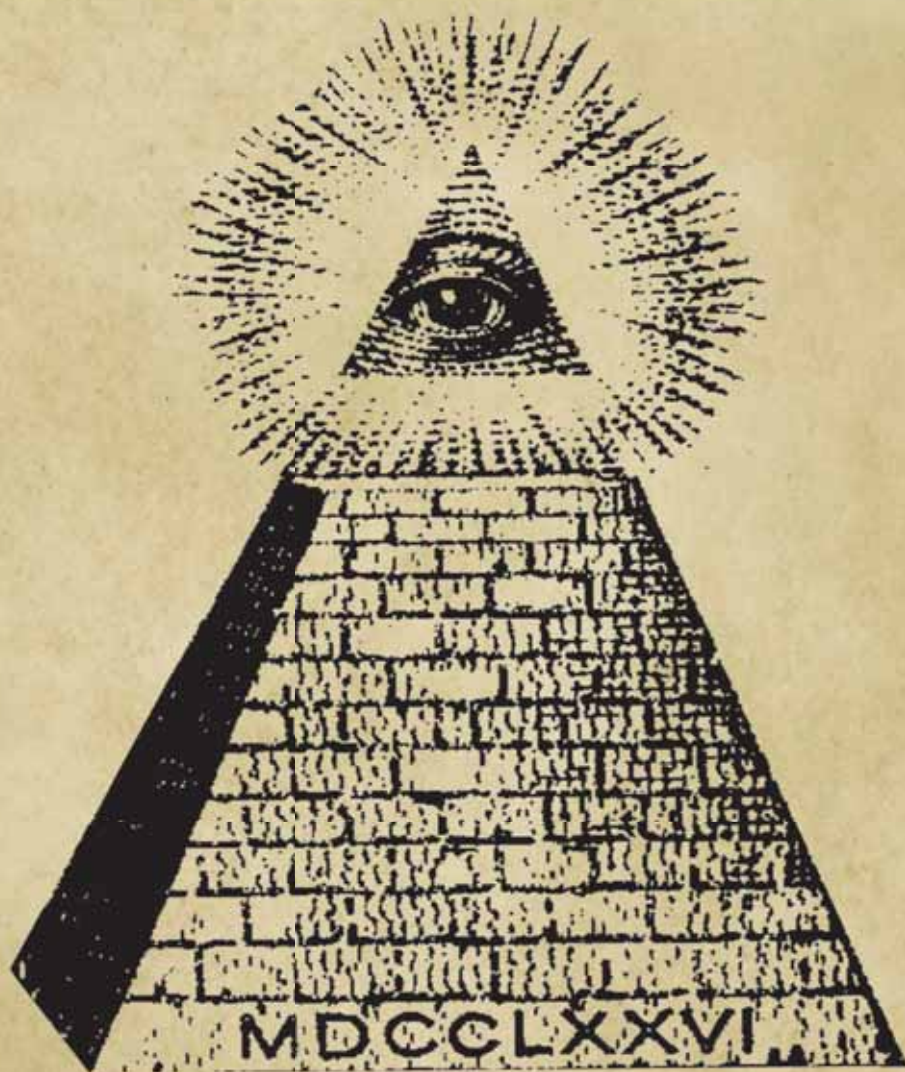

pan Bošnjak

Svebošnjački nacionalni mjesečnik

DOSIJE: MILORAD DODIK

EKSKLUZIVNO

PanBošnjak otkriva:

**KO SU ČLANOVI MASONIJSKE LOŽE
"IVO ANDRIĆ" U SARAJEVU**

CIJENE BIH: 5 KM | SRB: 150 RSD | CG: 1,5 € | HR: 40 KN | EU: 5€ | SAD: 5\$ | CH: 5 FR

INTERNACIONALNI
UNIVERZITET U NOVOM PAZARU

UPIŠ 2012/13

NA OSNOVNE AKADEMSKE STUDIJE

DEPARTMAN ZA EKONOMSKE NAUKE

Ekonomija
Turizam
Revizija i osiguranje

DEPARTMAN ZA PRAVNE NAUKE

Opšte pravo
Pravo unutrašnjih poslova (Kriminalistika)

DEPARTMAN ZA PRIRODNO-TEHNIČKE NAUKE

Informatika

DEPARTMAN ZA FILOLOŠKE NAUKE

Srpski jezik i književnost
Bosanski jezik i književnost
- Opšti smjer
- Prevodilaštvo
Anglistika
- Opšti smjer
- Prevodilaštvo
Germanistika

DEPARTMAN ZA PEDAGOŠKO-PSIHOLOŠKE NAUKE

Vaspitač djece predškolskog uzrasta
Psihologija

DEPARTMAN UMJETNOSTI

Likovna umjetnost
- Grafika
- Slikarstvo
Primenjena umjetnost
- Dizajn i modna kreacija
- Dizajn enterijera

Univerzitet u Novom Pazaru
Dimitrija Tucovića bb, 36300 Novi Pazar, Srbija
tel. +381 20 316 634
20 315 726
fax. +381 20 337 322

m.uninp.edu.rs
twitter.com/uninp
facebook.com/uninp
youtube.com/uninp1

FILDŽAN PAMET

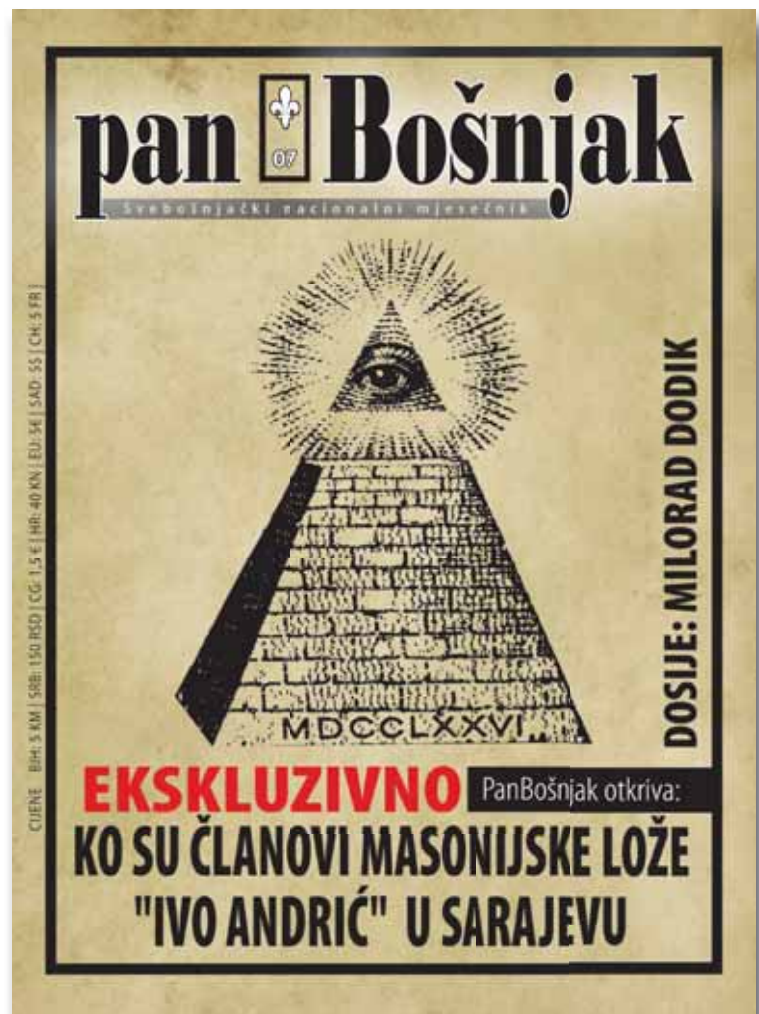
Prosto je postala politička pomama među Bošnjacima da se (re)interpretiraju događaji iz novije povijesti iz kojih bi se neko optužilo za krivicu za rat i podjelu Bosne i Hercegovine. Naravno, najkrivlji, po svakom osnovu, ispada glavni akter, koji je bio ispred Bošnjaka, rahmetli Alija Izetbegović. Od takvih optužbi naprosto "cveta" srpska napredna misao: "Ali, na takve "naprednjake" ne treba se ni obazirati. Njihov najveći tribun, začetnik takve ideologije, Radovan Karadžić, je svoje rekao u Hagu. Ono što su aktualni istraživači naše novije povijesti trebali uzeti kao pouku od Karadžića kada je pred Sudskim vijećem u Hagu davao svoj iskaz, je činjenica koga je sve citirao, od političara, intelektualaca, novinara, pa i oficira Armije BiH i bivših službenika AID-a, koji su javno djelovali u Sarajevu, pod "Izetbegovićevom vlašću." Radi se o vrlo "zvučnim" imenima. Niko do njih nije "sломio pero", ili se "prao" od stida.

Kao što ih niko nije ni p(ro)zvaao za to.

Zašto se tako polemizira i optužuje jedan čovjek koji (je) simbolizira(o), ne samo jednu politiku, već i ideju, odnosno ideologiju. Ta primitivna polemika i pisanije o stvaranju "fildžan države" podsjeća na seosku tuču u kojoj je jedna sestra, po imenu Čirka, pokušala zaštititi brata. Kabadahije su udarile i na nju, a ona se nije ni branila. Kad su to kukavice vidjele jedan od njih je poviknuo: "Udri Čirku, ona se ne brani!" Čirka u ovoj seoskoj bošnjačkoj tuči je rahmetli Alija Izetbegović. On je takvima davno odgovorio: "Sve će nas pokriti zelena trava."

Ali, da je u toj polemici vajnih bošnjačkih intelektualaca i političara do sada iskrsnuo ijedan valjan argument za tako opake optužbe kojima se kidiše na jednu, ubijeden sam, humanu, inteligentnu i hrabru ideju, koju je zagovarao rahmetli Alija Izetbegović, kao intelektualac, valjalo bi nam se zamisliti nad našom budućnošću. Jer, ja ne vidim alternative toj ideji među Bošnjacima koju je proklamirao i za koju se borio Alija Izetbegović. Treba odvojiti njegovu politiku, odnosno politiku njegove stranke SDA, i njenog lidera Sulejmana Tihića, koji niti je kadar, niti razumije ideju osnivača SDA. Nikad rahmetli Izetbegović nije sanj'o, niti je djelovao na stvaranju "fildžan države." Sama činjenica da je ovu kovanicu prvi lansirao četnički Gebels Risto Džogo, trebala bi biti dovoljno gadljiva da je ikad ijedan Bošnjak izusti, a kamo li napiše. Nije problem Bošnjaka danas nikakva "fildžan država", već pamet, njihova pamet koja sva može stati u jedan fildžan. Ta "fildžan pamet" kreira Bošnjacima političku agoniju kojom se ozbiljno podrivaju temelji cjelovite i suverene države, kakvu je ipak, u emanet ostavio rahmetli Alija Izetbegović.

Vaš urednik: Nedžad Latić

Slika sa naslovnice:

SIMBOLIKA MASONERIJE

U "ZEMLJI PJESNIKA I MISLILACA"

Privedila: Aldijana Muslim

20

NI U GORI O SRPSKIM ZLOČINIMA NE ZBORI

Piše: Mustafa Balje

54

ZAŠTO NAS MRZE?

Mona Eltahawy

12

INTERVJU:
MIRZA HULUSIĆ
ČLAN PREDSEDNIŠTVA
SBB-A
I KANDIDAT ZA NAČELNIKA
OPĆINE NOVO SARAJEVO

NIT' JE ZLATKO TITO, NIT' JE SULJO ALIJA, A DODIK JE PLJUNUTI BREŽNJEV

Razgovarala: Naida Kovačević

22

RIJEČI NEPRIJATELJA I ŠUTNJA PRIJATELJA

Ferid Muhić

48

IZBOR DŽAFERA KULENOVIĆA ZA SPAHINOŠ NASLJEDNIKA

Piše: Zlatko Hasanbegović

62

ZAVISNI BOŠNJACI NA NEZAVISNOM KOSOVU

Piše: Arsim Saliji

68

PREDSJEDNIK EGIPTA JE HAFIZUL-KUR'AN

Muhamed Mursi, prvi je predsjednik Egipta ikada izabran na slobodnim i demokratskim izborima u Egiptu. Od kralja Faruka, koji je svrgnut vojnim pučem, zatim trojice egipatskih predsjednika iz plejade oficira, koji su revolucijom srušili egipatsku monarhiju, Naser, Sadat i Mubarak, u općem narodnom buntu nazvanom "arapskim proljećem", zahtjevani su parlamentarni izbori. Kako su navodni revolucionari vladali surovo i mazohistički, tako su naprasito i skinuti sa trona. Naser je navodno otrovan, Sadat je ubijen, a Mubarak je završio iza rešetaka. Tokom njihove vladavine egipatski zavori su bili najzloglasniji u arapskom, i, valjda, ne samo arapskom, svijetu. Iz jednog tako okrutnog zatvora, tokom demonstracija na trgu Tahrir, oslođen je Muhamed Mursi. Bio je osuđen na zatvorsku kaznu zbog pripadnosti organizaciji Muslimanska braća.

Raznim administrativnim smicalicama još neokrnjeni vojni establišment, koji je nakon pada Mubaraka rukovodio Egiptom, pokušali su osujetiti pobjedu Muslimanske braće na izborima.

Malo poznati naučnik, koji je studirao u SAD, Mursi imao je za protivnike mnogo poznatije političare poput Muše i Šefika. Tako da je tek u drugom krugu pobijedio Šefika. Kakav je Šefik patriota pokazuje njegov gest da je odmah po obznajvanju rezultata izbora sa nekoliko tona osobnog prtljaga prebjegao u Emirate.

Mursi je ušao u predsjedničku palatu. Kako tvrdi njegovo osoblje, nikad nije ručao prije njih, i nikad u vrijeme namaza nije zakazao sastanak. Pored kabineta preuredio je jednu odaju kao mesdžid. Iako su u predsjedničkoj palati kabineti Mubarakovih ministara bili vrlo luksuzno opremljeni, nikad nije bilo odaje u kojoj se obavljala molitva.

Također osoblje tvrdi da predsjednik Mursi, posebno ukoliko ostane do akšama, u mesdžidu uči Kur'an. Tokom kampanje nije isticano da on i njegova supruga znaju Kur'an napamet, tj. imaju titule hafiza.

Zaista cijeli svijet pažljivo promatra svaki njegov potez i analizira njegove govore. Tako je njegov govor nakon izborne pobjede na Tahriru analiziran na svim svjetskim televizijskim kućama. I, ocjenjen je vrlo pozitivno. A njegova posjeta Saudijskoj Arabiji, cijeni se iznuđenom zbog velikih investicija koje Saudijski imaju u Egiptu, te Etiopiji, zbog problema oko korišćenja rije-

PREDSJEDNIK EGIPTA MUHAMED MURSI

ke Nil, pokazuje da je vrlo pragmatičan političar i prvo posjećuje susjede, a ne Pariz, Vašington ili Moskvu što su činili njegovi prethodnici.

Zbog takvog imidža njemu na noge su već došli ministri vanjskih poslova među kojima su i Hilari Klinton i Ahmet Davutoglu. Klinton ga pozvala da posjeti SAD, a Davutoglu mu je, navodno, ponudio prazan list papira da na njemu napiše svoje želje. Ma koliko se tvrdilo da Muslimanska braća konceptulano veoma sličje AK Partiji, jer, kao islamistička stranka, želi izgraditi sekularnu i parlamentarnu državu, njihovi odnosi neće biti tako "bratski." Jer pojavom lidera koje je donijelo "arapsko proljeće" poput Mursija i Ganušija, tamni zvijezda turskih lidera, trolista – Erdoana, Gula, i, posebno, Davutoglua.

BOŠNJAK NIJE MOGAO BRANITI BOJE JUGOSLAVIJE NA OLIMPIJADI U RIMU

KARAČIĆ: NESUĐENI OLIMPIJAC

Reuf Karačić, dizač tegova, šampion Bosne i Hercegovine, odnosno vicešampion Jugoslavije, po sportskim rezultatima bio je kandidat za učešće na Olimpijskim igrama u Rimu 1960. godine. Kao kandidat trebao je ispuniti formulare za pasoš. Pošto je u formularima imao izbor pod rubrikom nacionalnost napisati da je po nacionalnosti Hrvat ili Srbin, Karačić je ostavio rubriku praznom. Zbog toga je bio pozvan u Centralni komitet Saveza komunista, gdje ga je primio tadašnji skretar CK-a izvjesni Bulić. Na upit zašto nije popunio valjano formular, on se izjasnio da se ne osjeća ni Hrvatom ni Srbinom, već Bošnjakom, muslimanom. "Kao musliman ne možeš braniti boje Jugoslavije.", savjetovao mu je Bulić. "Stoga ćemo objaviti vijest da zbog povreda nećeš učestvovati na Olimpijadi. Ukoliko budeš demantovao vijest, ode...", pokazao mu je trzajem dlana preko grkljana šta ga čeka. Zaista je takva vijest objavljena u Oslobođenju i on je nije demantirao.

Karačić danas živi u Sarajevu. Mutevlja je u džamiji na Širokači. Javnost ne zna za svog nesuđenog Olimpijca, ali se on osjeća ponosno kao da je dobio zlatnu medalju za hrabrost u sred Rima. Ovu informaciju je, pun ponosa, ispričao uredniku Pan Bošnjaka, radi ibreta novim generacijama.

N+L

ZAR ŽENA NE MOŽE BITI NAČELNIK OPĆINE U BIH?!

Pitanje žena u politici je gorući problem zemalja u tranziciji. Tako da međunarodna zajednica taj problem pokušava riješiti pritiscima preko izbornih zakona u kojem je jedno od tri prva mjesta na izbornim listama rezervirano za ženu.

Što se tiče narednih lokalnih izbora u BiH, za sada je poznato samo jedno ime kandidatkinje za načelnicu općine. Radi se o Adnanini Kirlić, liječnici iz Gornjeg Vakufa, kandidatkinji SBB-a. Tako, što se Bošnjakinja tiče, njihove stranke definitivno nemaju povjerenja u ženski spol. Najuočljivija je promjena u SDA-u, kad je u pitanju odnos žena u politici. Nova SDA, pod rukovodstvom Sulejmana Tihića, koja se diči reformskim kursom pravljenja proevropske moderne stranke, od nekadašnjeg nacionalnog narodnog pokreta, kako se definirala SDA. Prvo je uočljiv primjer odsustva žena pod hidžabom na izbornim plakatima, odnosno poslaničkim klupama, a zatim i odsustvo kandidatkinja za načelnicu općine. A, nekada, u vrijeme Alije Izetbegovića, SDA je imala tri načelnice općina, u Maglaju, Varešu i Starom Gradu, i njihovi mandati su trajali i tokom rata. Imena ovih načelnica, u političkom smislu su zaboravljena. Dvije žene, Fatima Leho i Samiha Borovac, obnašale su funkcije gradonačnika Mostara i Sarajeva. Kakav je ovo politički fenomen? Na to pitanje se ne može naći odgovor u političkim teorijama. Radi se o fenomenu sekretarice. Od kada je Sehada Kolenović, postala osobna sekretarica predsjednika SDA Sulejmana Tihića, pa tako i najmoćnija žena u bošnjačkoj politici, nastao je "pomor" ženskih imena na kadrovskim listama. Osim sekretarica, najmoćnije žene u bošnjačkoj politici su supruge stranačkih funkcionera. Takva moć se pripisuje supruzi Bakira Izetbegovića, Sebiji, inače direktorici Sarajevskog porodilišta. **P+B**

NISU USPJELI DA ME POKOLEBAJU

Po tužbi Kasima Zoranića za navodnu „klevetu i uvredu časti“ u javnom nastupu na Televiziji „Jedinstvo,“ glavni muftija Muamer ef. Zukorlić se 30. 08. 2012. godine u 13:30 h pojavio u Osnovnom sudu u Novom Pazaru.

Neposredno prije dolaska Glavnog muftije, pred zgradom Suda su se okupili građani da izraze protest protiv ovakvog ponašanja pravosudnih organa prema Muftiji Zukorliću.

Medijima nije bilo dozvoljeno da prate suđenje.

Nakon kraćeg zadržavanja u sudnici broj 31 Osnovnog suda u Novom Pazaru, sudije Dragana Dimitrijevića koji vodi ovaj spor, Muftija je u pratnji par stotina ljudi izišao iz zgrade Suda, gdje se obratio medijima.

„U 21. vijeku ja sam pozvan na odgovornost pred Os-

novnim sudom u Novom Pazaru za javno izrečeni stav, odnosno, verbalni delikt. Naravno da je to poruka političkih oligarhija koje imaju za cilj da se ovim nastavi zastrašivanje muslimana na ovim prostorima, tako što će se reći: **Ako se ovako mogu ponašati prema Muftiji, šta će raditi sa običnim svijetom?!**

Što se mene tiče, **nisu uspjeli da me pokolebaju u mojim stavovima, borbi za istinu i slobodu ovoga naroda.** Ja ću nastaviti da govorim istinu, istinu o političkim kriminalnim oligarhijama koje stežu obruč oko vrata ovoga naroda, koje imaju poziciju u vlastima da stegnu svakog ko nije spreman da padne na koljena ovom režimu i svakog ko nije spreman da se okrene protiv svog naroda. **To su ljudi koji koji za Državu rade prljave poslove, brane i hrane Ratka Mladića i druge ratne zločince,** a za uzvrat imaju uvijek poziciju

“Mi ćemo nastaviti borbu za punu slobodu i dostojanstvo, a ovakvi udari nas sigurno neće pokolebati.” – kazao je Muftija.

u Vladi, bez obzira koja politička partija pobijedila.

To su posljednji trzaji disciplinovanja i zastrašivanja ovoga naroda. Ja sam uvjeren, uz činjenicu da su od Države dobili uticaj u pravosuđu i policiji i da će zbog svojih antibošnjačkih ponašanja biti nagrađivani novim pozicijama u policiji i državi, ovaj narod neće pasti na koljena.

U svakom slučaju mi ćemo nastaviti borbu za punu slobodu i dostojanstvo, a ovakvi udari nas sigurno neće pokolebati.

Žao mi je što vlast i pravosuđe uznemiravaju narod na ovakav način, ali ovo će nas samo još više ojačati, jer nema načina da nas političari udruženi sa kriminalom i UDBOM zastraše.

Hvala svim građanima koji su došli danas da izraze podršku meni.

Ne bih imao problem da dobijem poziv od kuće pravosuđa, ali **ova kuća ispred koje stojimo ne predstavlja pravdu već spregu sa kriminalom i korupcijom.** Zato, onako kako smo održali stotinu godina u doba mračnjaštva, ratova i komunističkog jednoulja kada je vjera bila proganjana na sve moguće načine, **izdržat ćemo i ovo doba korupcije i kriminala, opstati i nastaviti graditi sopstvene institucije, a braniti svoju Islamsku zajednicu, vakufe, vjeronauku, Bošnjačko nacionalno vijeće i Internacionalni univerzitet.** U tome ćemo, ako Bog da inšallah, uspjeti.

Ma šta nam radili, podmetali nam, pritiskali nas, neće nas natjerati da mrzimo nikoga. Sve ovo što kažem odnosi se na korumpirane državne organe i korumpirane političare koji se tako ponašaju. Naše riječi su oštre prema njima, ali su naše riječi prema svim građanima bošnjačke, srpske nacionalnosti i svim drugim građanima mekane i lijepe. Sve ih volimo, poštujemo i želimo da gradimo zajedničku budućnost.” – kazao je Glavni muftija, čije obraćanje je praćeno gromoglasnim aplauzima.

Desetak minuta nakon Muftije iz zgrade Suda je izišao i Kasim Zoranić koji je odbio da se obrati medijima, navodeći da nema šta da kaže, jer je suđenje odloženo.

KĆERI MOJA, ALIJI DAL' DATE DAM?

Marija Milošević, ćerka Slobodana Miloševića, u intervjuu datom beogradskim Vestima, samouvjerenost ističe da je njen otac bio mirotvorac, a da su rat u Jugoslaviji ustvari izazvali Tuđman i Izetbegović.

Abolirajući svoga oca odgovornosti za rat, Marija, potkrepljujući svoju „objektivnost“ citira riječi Tuđmana da „rata ne bi bilo da ga Hrvatska nije željela. Ali mi smo procijenili da samo ratom možemo izboriti samostalnost Hrvatske. Zbog toga smo mi vodili politiku pregovora, a iza tih pregovora smo formirali svoje oružane jedinice.“

Aliji Izetbegoviću je odgovornost za rat povezala sa izjavom koju je, kako kaže, dao još 1991. godine, gdje Alija pokazuje spremnost da „za suverenu Bosnu i Hercegovinu...“ žrtvuje mir. Za sve to vrijeme, po Mirjani Milošević, njen otac Slobodan se bavio mirovnim procesima „tako da je pogrešno pisati ‘Milošević, Tuđman i Izetbegović su odgovorni za rat. Ništa on sa njima zajedničko nije imao.’, s uvjerenjem „objektivne“ ćerke zaključuje Mirjana.

FOTO ODSLİK

FATA ORLOVIĆ ZLATKO BAKIR PARIK

CVIJET SREBRENICE

Poslije suza Alije Izetbegovića koje je prolio u bolnici pred majkama Srebrenice, prilikom njihove posljednje posjete, nikad se nisu smjeli desiti zvižduci nekom bošnjakom političaru u Potočarima. A, eto, desili su se ove godine. I to se zviždalo i samom Bakiru, svjedoku babinih suza, i riječi: "Ja nisam ništa više mogao učiniti za Srebrenicu!"

Teško onom kome su zvižduci upućeni bio on Zlatko, Bakir ili Patrik. A kako bi Bakir od Srebrenice napravio distrik, nikad više u Srebrenicu neće doći, a da ne čuje naše zvižduke!

I, osim reisul-uleme dr. Mustafe ef. Cerića, koji je istinski učinio sve, u miru, da se dostojanstveno klanjaju džezaze i obilježi mezarje i Dan Srebreničkih šehida, te isplete "cvijet Srebrenice", malo ko od javnih ličnosti može svijetla obraza stati pred majke Srebrenice.

Živa herojina koja opominje i ne da da iko od političara može serbezli obraza doći u Srebrenicu je Fata Orlović, jer još pravoslavna crkva iz njenog dvorišta nije uklonjena!

Nana Fata, kako je od milja zovu Bošnjaci, poslije Alije Izetbegovića najomiljenija je ličnost u Bošnjaka. Ko ne vjeruje nek provede anketu!

Njena hrabrost i odlučnost bez premca su među živim Bošnjacima.

Orlovići su vrlo poznato bošnjačko pleme. Rađali su gazije i alime. A tvrdi se, prema jednoj predaji, da je sultan Mehmed Fatih, prolazeći kroz Konjević polje, odmarao na današnjem imanju Orlovića te ga stoga otkupio i poklonio svojim domaćinima Orlovićima! Svjesna svoga porijekla, svoga čoka i korijena, te nama i obraza, Fata Orlović je izrekla opruku svim budućim bošnjačkim pokoljenjima.

Ako se ne izvadi trn iz Fatinog srca, odnese crkva sa njenog imanja, "cvijet Srebrenice", ma kako bio lijep i bijel, neće mirisati na reveru mnogih političara koji su ga sami sebi zadjenuli!

ESEJ

Piše: Mona Eltahawy

Nakon socijalno-vjerskog bunta iskazanom kroz Arapsko proljeće,
slijedi bunt potlačenih muslimanki

ZAŠTO NAS MRZE?

Egipatsko-američka kolumnistica, koju je egipatska policija u novembru 2011., pretukla, slomila lijevu ruku i desnu šaku, i seksualno je napastvovala, pritvorena na 12 sati od strane Ministarstva unutrašnjih poslova i vojne obavještajne službe, napisala je vrlo kritičan i provokativan tekst. Pan Bošnjak se odlučuje objaviti ga u cijelosti iako smatramo da su mnoge činjenice prenebregnute.

Neki se možda pitaju zašto sada ovo iznosim, u periodu kada je region na nogama, potpaljen ne samo uobičajenom mržnjom Amerike i Izraela, nego i zajedničkom težnjom za slobodom. Uostalom, zar ne bi svi trebali dobiti osnovna prava prije nego što žene zatraže poseban tretman? I šta spol, ili u tom slučaju spol, ima sa Arapskim proljećem? Ali ja ne govorim o spolu skrivenom u tamnim ćoškovima i zatvorenim spavaćim sobama. Čitav politički i ekonomski sistem – onaj koji tretira polovinu ljudskog roda kao životinje – mora biti uništen skupa sa drugim tiranijama koje suzbijaju budućnost regiona. Sve dok se bijes ugnjetavača iz naših predsjedničkih palača ne zamijeni bijesom ugnjetavača na ulicama i u našim domovima, naša revolucija nije još ni počela.

Tako da smatram da, žene širom svijeta imaju probleme; da SAD još uvijek nisu izabrale ženu za predsjednicu; i da su žene i dalje objektivirane u mnogim „Zapadnim“ zemljama (ja živim u jednoj od tih). Stoga bi razgovor najčešće završavao ako biste pokušali diskutirati zašto arapsko društvo mrzi žene.

Ostavimo sa strane šta SAD čini ili ne čini ženama. Navedite mi jednu arapsku zemlju i ja ću izdeklamovati litaniju zlostavljanja izazvanu toksičnom mješavinom kulture i religije. Ako više od 90% udatih žena u Egiptu – uključujući moju majku i sve njene sestre – kojima su u ime skromnosti osakaćene genitalije, onda smo svi blasfemični. Kada su egipćanke podvrgnute ponižavajućem „testu nevinosti“ samo zbog slobodnog govora, onda nije vrijeme za šutnju. Kada u članu egipatskog kaznenog zakona stoji da ako je muž pretukao ženu „sa dobrim namjerama“ ne može biti kažnjen, onda do vruga s političkom ispravnošću. I šta su to „dobre namjere?“ Smatra se legalnim svako premlaćivanje koje „nije žestoko“ ili „usmjerenom na lice.“

Ovo sve govori da položaj žena na Bliskom Istoku nije bolji nego što mislite. Mnogo je

MONA ELTAHAWY

Naše političke revolucije neće uspjeti sve dok ne budu u pratnji revolucija mišljenja – socijalne, seksualne i kulturološke revolucije koje će srušiti Mubarake u našim mislima kao i u našim spavaćim sobama.

Joumana Haddad smatra da nisu isključivo muškarci krivi za današnji položaj žena u arapskom svijetu: "Mnoge žene podržavaju negativne stavove o ženama, odobravaju alfa-mužjake, učvršćuju patrijarhalni sistem, podređenost i finansijsku ovisnost žena. Postoji mnogo žena koje ne vjeruju da se žena treba baviti biznisom ili zahtijevati svoja politička prava."

JOUMANA HADDAD

gori. Čak i nakon ovih „revolucija“, sve je u redu dok je žena pokrivena, zatvorena u kući, uskraćena da vozi vlastiti automobil, natjerana da traži dozvolu muškarca da bi putovala i blagoslov muškog zaštitnika da bi se udala – ili razvela.

Nijedna od arapskih zemalja ne ulazi u top 100 World Economic Forum's Global Gender Gap Report, što smiješta region u cjelosti na dno planete. Siromašni ili bogati, mi svi mrzimo naše žene. Komšije, Saudijska Arabija i Jemen, na primjer, mogu biti eonima udaljeni kada je riječ o BDP, ali samo četiri mjesta ih dijeli na popisu, gdje je kraljevina na 131., a Jemen na 135. od 135 zemalja. Maroko, često istaknut zbog svog „progresivnog“ porodičnog prava (2005. u izvještaju zapadnjačkih „eksperata“ nazvan „primjerom za muslimanske zemlje koje teže integraciji u moderno društvo“), zauzima 129. mjesto; prema Ministarstvu pravosuđa Maroka 41098 djevojčica ispod 18 godina su udate 2010. godine.

Lahko je uvidjeti zašto je Jemen najniže rangirana zemlja, gdje je 55% žena nepismeno, 79% ne pripada radnoj snazi i samo jedna žena ima funkciju u parlamentu kojeg čini 301 osoba. Užasavajuće vijesti o dvanaestogodišnjoj djevojčici koja umire na porođaju, čine malo da bi se tamo zaustavila struja dječijih brakova. Umjesto toga, demonstracije koje podržavaju dječije brakove nadmašuju one protiv toga, podržane su deklaracijama klerika koji protivnike pedofilije smatraju otpadnicima vjere zato što je poslanik Muhammed, kako se oni pravdaju, oženio svoju drugu ženu Aišu dok je bila dijete.

Žene Jemena barem mogu voziti. To sigurno ne rješava litaniju problema, ali simbolizira slobodu – i takva simbolika nigdje nema odjek kao u Saudijskoj Arabiji gdje se također prakticira brak između djece, i žene su i dalje minoran sloj bez obzira na njihove godine ili obrazovanje. Saudijske žene daleko nadmašuju broj muških kolega na sveučilištima, ali su primorane gledati manje kvalificirane muškarce kako kontrolišu svaki aspekt njihovih života.

Da, Saudijska Arabija, zemlja u kojoj se žrtve brutalnog silovanja zatvaraju u zatvor zbog toga što su pristale da uđu u auto sa muškarcem koji im nije u rodu i zbog toga im je potreban kraljevski oprost; Saudijska Arabija, gdje je žena koja je prekršila zabranu vožnje

osuđena na deset udaraca bičem i opet joj je potreban kraljevski oprost; Saudijska Arabija gdje žena još uvijek ne može glasati niti učestvovati u izborima, a opet smatra se „napretkom“ to što je kraljevski dekret obećao dati im pravo glasa na simboličnim lokalnim izborima u – pazite ovo – 2015.

Toliko je loše ženama u Saudijskoj Arabiji da se ono malo očinsko tapšanje po njihovim leđima prihvata sa oduševljenjem dok se monarh, Kralj Abdullah, smatra „reformatorom.“ Čak i od strane onih koji bi trebali znati bolje, kao sto su Newsweek, koji su u 2010. imenovali kralja kao jednog od top 11 najuglednijih svjetskih lidera. Želite li saznati koliko je loše? Odgovor „reformatora“ na revolucije koje se šire regionom je bilo ušutkivanje njegovih ljudi sa državnim novčanim poticajima – posebno selefijskih fanatika od kojih kraljevska porodica ubire legitimitet. Kralj Abdullah ima 87 godina. Samo čekajte da vidite slijedećeg na redu, Princa Nayefa, čovjeka ravno iz Srednjeg vijeka. Zbog njegove mržnje prema ženama i njegovog fanatizma, Kralj Abdullah je u usporedbi s njim Susan B. Anthony.

SPOL ILI HIMEN?

Pa, zašto nas mrze? Spol, ili preciznije himen, objašnjava mnogo.

„Zašto se ekstremisti uvijek fokusiraju na žene, ostaje misterija za mene.“, izjavila je nedavno Hillary Clinton. „Ali svi oni to čine. Nije bitno u kojoj su zemlji ili kojoj religiji pripadaju. Oni žele kontrolisati žene.“ (A opet Clinton predstavlja upravu koja otvoreno podržava mnoge mizoginijske despote). Pokušaji kontrole takvih režima često proizilaze iz sumnje da bez toga, žena je samo nekoliko stepeni niža po spolnom statusu. Posmatrajte Yusufa al-Qaradawia, poznatog islamskog klerika i dugogodišnjeg konzervativnog TV voditelja na Al-Jazeera koji je pokazao zadivljujuću naklonost revolucijama Arapskog proljeća – dok su one bile u toku – potpuno shvatljiva želja da se uklone tiranini koji su dugo mučili i tlačili i njega i pokret Muslimanske Braće iz kojeg on potiče.

Mogu vam naći mnoštvo ludaka koji viču o Ženi Nezasitoj Zavodnici, ali ostajem pri trendu sa Qaradawijem koji zapovijeda mnogobrojnoj publici na satelitskim kanalima i izvan njih. Iako on kaže da sakaćenje ženskih genita-

LINA BEN MHENNI

Lina Ben Mhenni, blogerica i profesorica iz Tunisa koja je prošle godine nominovana za Nobelovu nagradu za mir, također smatra da takve generalizacije nisu u redu. „Ako me danas smatraju za blogerku koja se bori za prava žena jednako kao i za prava drugih grupa, to je zato što imam oca koji je veći feminist nego što sam ja sama.“, kaže Mhenni i dodaje: „Da bi se razumjela diskriminacija žena moraju se pogledati svi historijski, društveni i politički faktori koji leže iza nje. Arapski režimi su uvijek ograničavali naše horizonte, školske sisteme i pristup kulturi, što je bila strategija za manipulaciju masom.“

lija (što on naziva „obrezivanjem“, čestim eufemizmom, čime se to pokušava izjednačiti sa muškim obrezivanjem) nije „obavezno“, naći ćete ovo dragocjeno zapažanje u jednoj od njegovih knjiga: „S obzirom na trenutne okolnosti u modernom svijetu ja lično podržavam ovo. Svako ko smatra da je obrezivanje najbolji način da se zaštite njegove kćerke treba to uraditi.“ piše on, dodajući, „Umjereno mišljenje je u korist prakse obrezivanja da bi se izbjegla iskušenja.“ Tako da i među „umjerenim“, sakaćenje ženskih genitalija osigurava suzbijanje njihovih strasti u korijenu. Qaradawi je prije izdao fetvu protiv sakaćenja ženskih genitalija, ali nije začuđujuće da su se, nakon zabrane te prakse u Egiptu u 2008., neki zakonodavci Muslimanske Braće usprotivili zakonu. Neki se i dalje protive – uključujući uglednu žensku zastupnicu, Azza al-Garf.

Ipak, muškarci su ti koji se ne mogu kontrolirati na ulicama gdje je, od Maroka do Jemena, seksualno uznemiravanje endemsko i za njihovo je dobro da je toliko žena potaknuto na pokrivanje. Kairo ima metro samo za žene da bi nas zaštitili od znatiželjnih ruku i još gore; bezbroj saudijskih trgovačkih centara su samo za porodice, gdje muškarci koju su sami ne mogu ući osim ako nemaju ženu koja će ih pratiti.

Često čujemo kako je ekonomski pad Bliškog Istoka onemogućio mnoge muškarce da se ožene i neki to čak koriste da bi opravdali rastući nivo seksualnih uznemiravanja na našim ulicama. Prema istraživanju 2008. koje je vršio Egipatski centar za prava žena, više od 80% egipatskih žena je reklo da su doživjele seksualno uznemiravanje i više od 60% muškaraca je priznalo da su zlostavljali žene. Opet, nikada ne čujemo kako kasnije godine braka utječu na ženu. Da li žene imaju seksualni nagon ili ne? Očigledno, arapska porota je još uvijek na osnovama ljudske biologije.

Kako režimom odabrani klerici ušutkuju siromašne širom regiona sa obećanjima o pravdi – i djevicama – na Drugom svijetu, umjesto obračunavanja sa korupcijom i nepotizmom diktatora na ovom svijetu, tako su žene ušutkane sa smrtonosnom kombinacijom ženomrzaca koji tvrde da je Bog čvrsto na njihovoj strani.

Opet se vraćam na Saudijsku Arabiju, i ne zato što sam u ovoj zemlji sa 15 godina bila opsjednuta feminizmom – ne postoji drugi način da to opišem – već zato što je kraljevstvo ne-

SETHRIDA GEAGEA

Iako to možda jeste tačno, zastupnica u libanonskom parlamentu Sethrida Geagea podsjeća da su libanonski zakoni usmjereni protiv žena:

“Ne postoji zakon koji štiti žene od nasilja u porodici. Muškarac može tući, pa čak i silovati svoju suprugu, a neće odgovarati za to. Prije samo dva mjeseca u parlamentu je prošao zakon koji zabranjuje ubistva iz časti - prije toga, otac ili brat su mogli ubiti ženu ako bi ona učinila nešto nemoralno i za to bi bili kažnjeni sa najviše dva mjeseca zatvora.”

Drugi podsjećaju da su žene u arapskom svijetu samo jedna od grupa čija su prava ugrožena. Novinarka Nesrine Malik piše: "Da, u Saudijskoj Arabiji ženama nije dopušteno da voze auto, ali ondje ni muškarci ne mogu izabrati vlast. U Sudanu žene ne smiju nositi hlače, ali su etničke manjine također marginalizovane i ugrožene. Zbog toga moramo sagledati širi kontekst i sve potrebne reforme."

NESRINE MALIK

pokolebljivo u svom obožavanju misogynytic Boga i zbog toga nikada ne trpi posljedice, zahvaljujući dvostrukoj koristi od toga što imaju naftu i što im je dom u dva sveta islamska mjesta, Mekki i Medini.

Nikada neću zaboraviti kada sam čula da ako se na vas pomokri muška beba, možete slobodno klanjati u toj istoj odjeći, a opet ako to uradi ženska beba, morate promijeniti odjeću. Šta vas to u ženskom urinu čini nečistim? -pitala sam se. Mržnja prema ženama!

Koliko Saudijska Arabija mrzi žene? Toliko da je 15 djevojčica umrlo u požaru u školi u Mekki 2002. godine, nakon što im je „morality police“ zabranila da pobjegnu iz zgrade u plamenu – i zaustavila vatrogasce koji su ih htjeli spasiti – jer djevojčice nisu nosile mahrame i ogrtače koji su neophodni u javnosti. I ništa se nije desilo. Niko nije osuđen. Roditelji su bili ušutkani.

Ovo, ipak, nije samo saudijski fenomen, rijetkost u bogatim, izoliranim pustinjama. Mržnja islamista prema ženama razbuktava se preko čitavog regiona – sada više nego ikada prije.

U Kuvajtu, gdje se godinama islamisti bore protiv dodjeljivanja prava glasa ženama, progonili su četiri žene koje su napokon uspjele ući u parlament, zahtijevajući da dvije koje nisu pokrile svoju kosu, stave hidžab. Kada je kuvajtski parlament raspušten prošlog decembra, islamista parlamentarac zahtijevao je da the new house – isključujući jedinog ženskog zakonodavca – razmatra njegov prijedlog zakona o „pristojnoj odjeći.“

U Tunisu, koji se dugo smatra stubom tolerancije u regiji, žene su duboko uzdahnule prošle jeseni nakon što je Islamist Ennahda partija osvojila najveći udio glasova u Ustavotvornoj skupštini. Vođe partije su se zavjetovali da će poštovati Tunisia's 1956 Personal Status Code, koji je proglasio „načelo jednakosti između muškaraca i žena“ kao građana, i zabranio poligamiju. Ali studentice i profesorice univerziteta se od tada žale na napade i prijetnje islamista zbog toga što ne nose hidžab, dok se mnogi aktivisti za prava žena pitaju kako će priča o islamskom zakonu utjecati na stvarni zakon pod kojim će živjeti u post-revolucionarnom Tunisu.

U Libiji, prva stvar koju je vođa privremene vlade, Mustafa Abdel-Jalil, obećao je uklanjanje libijske tiranske restrikcije poligamije. Da ne biste pomislili da je Muamer al-Gaddafi bio

LAILA MARRAKCHI

Marokanska filmska rediteljka Laila Marrakchi također smatra da je problem u generalnoj represiji koja vlada u ovim društvima: "Radi se o strahu od žena, a ne mržnji. Među muškarcima u arapskom svijetu je toliko frustracije, počev od seksualne frustracije, preko frustracije zbog nepostojanja slobode mišljenja, do nepostojeće političke slobode."

feminista bilo kakve vrste, sjetite se da su pod njegovim vođstvom djevojčice i žene koje su preživjele seksualne napade ili osumnjičene za „moralne zločine“, bile ubačene u „društvene rehabilitacijske centre“, zatvore iz kojih nisu mogle izaći osim ako muškarci ne pristanu da ih ožene ili da ih njihove porodice vrte nazad.

Onda tu je Egipat, gdje nas je, manje od mjesec dana nakon svrgnuća predsjednika Hosni Mubaraka, vojna hunta koja ga je zamijenila, navodno „štiteći revoluciju“, nehotice podsjetila na dvije revolucije koje mi žene trebamo. Nakon što su raščistili trg Tahrir od prosvjednika, vojska je uhapsila desetak muških i ženskih aktivista. Tirani su ih sve mučili, prebijali i ugnjetavali. Znamo. Ali ovi činovnici su uradili „test nevinosti“ za aktivistice: silovatelj prerušen u doktora umetao je svoje prste u njihove vaginalne otvore u potrazi za himenom. (Ovaj doktor je optužen i opet oslobođen u martu.)

Kakva nada postoji za žene u novom egipatskom parlamentu, u kojem dominiraju muškarci kao u 17. stoljeću? Četvrtina zastupničkih mjesta danas imaju Selefije, koji vjeruju da oponašanje izvornih načina poslanika Muhammeda je uzorak primjeren za moderni život. Prošle jeseni dok fielding candidates Egypt's salafi nour party ran a flower in place of each woman's face. Žene se ne trebaju ni vidjeti ni čuti – čak su i njihovi glasovi iskušanje – tako su one tu u egipatskom parlamentu, pokrivene od glave to pete u crninu i nikada ne izgovaraju ni riječi.

A mi smo usred revolucije u Egiptu! To je revolucija u kojoj su žene izgubile život, bile prebijene, ranjene i seksualno napadnute boreći se uz muškarce da se naša zemlja riješi tog velikog Patriarha – Mubaraka – a opet nas toliko malih patriarha još uvijek ugnjetava.

Muslimansko Bratstvo, sa skoro većinom od ukupnog broja mjesta u našem novom revolucionarnom parlamentu, ne vjeruju da žena (u ovom slučaju ni kršćanin) može biti predsjednik. Žena koja je na čelu „ženskog odbora“ političke partije Bratstva rekla je nedavno da žene ne trebaju marširati niti protestirati, jer je više „dostojanstveno“ pustiti svoje muževe i braću da prosvjeduju umjesto njih.

Mržnja prema ženama duboko ulazi u egipatsko društvo. One od nas koje su marširale i protestovale morale su se kretati kroz minsko polje seksualnih napada od strane režima i njegovih sluga i, nažalost, ponekad i od strane naših kolega revolucionara. Jednog novem-

barskog dana bila sam seksualno napadnuta u ulici Muhamed Mahmoud blizu trga Tahrir, od strane najmanje četiri egipatska interventna policajca. Želimo pokazati napade režima, a napadaju nas naši sugrađani koje odmah osuđujemo da su agenti režima, jer ne želimo bacati ljagu na revoluciju.

ŠTA NAM JE, ONDA, ČINITI?

Prvo se trebamo prestati pretvarati. Oduprijeti se kulturnom relativizmu i znati da čak i u zemljama gdje su revolucije u toku i razvoju, žene će ostati najjeftinije sredstvo za pregovore. Vama – u vanjskom svijetu – će biti rečeno da je sve ono što se radi ženama dio naše „kulture“ i „religije.“ Shvatite da nijedna žena to nikada nije tvrdila.

Arapske ustanke su možda potakli Arapi – Mohamed Bouazizi, tuniski ulični prodavač koji se zapalio u očaju – ali će njih završiti žena, Arapkinja.

Amina Filali – šesnaestogodišnja Marokanka, koja je popila otrov nakon što je bila prisiljena da se uda i koju je prebio njen silovatelj – je naš Bouazizi. Salwa el-Husseini, prva Egipćanka koja je progovorila protiv „testa nevinosti“; Samira Ibrahim, prva koja je podigla optužbu; i Rasha Abdel Rahman, koja je svjedočila uz nju – one su naši Bouaziziji. Ne moramo čekati da one umru da bi to postale. Manal al-Sharif, koja je provela devet dana u zatvoru jer je prekršila zabranu vožnje u njenoj zemlji, je Bouazizi Saudijske Arabije. Ona je one-woman revolucionarska snaga koja pruža otpor okeanu mržnje prema ženama.

Naše političke revolucije neće uspjeti sve dok ne budu u pratnji revolucija mišljenja – socijalne, seksualne i kulturološke revolucije koje će srušiti Mubarake u našim mislima kao i u našim spavaćim sobama.

„Znaš li zašto nas podvrgavaju testovima nevinosti?“- Ibrahim me je pitala nakon što smo skupa provele sate marširajući da bi obilježile Internacionalni dan žena u Kairu 8. marta. „Oni nas žele ušutkati; žele da žene potjeraju nazad kući. Ali mi ne idemo nigdje.“

Mi smo više od naših mahrama i naših himena. Slušajte nas koje se borimo. Proširite glas regiona i ubodite mržnju u oči. Nekad je biti islamistom bila najranjivija politička meta u Egiptu i Tunisu. Prihvatite da sada tu metu preuzima žena. Kao što je oduvijek i bilo.

(Foreign Policy, may-june 2012.)

Sarah Naguib, egipatska politička aktivistkinja, kaže: “Gotovo je uvredljivo i samo pitanje da li arapski muškarci mrze arapske žene. To liči na tvrdnju da su svi muslimani teroristi ili da su svi Jevreji zli.”

Univerzitetaska profesorica u Tunisu, Saloua Karoui Ounalli zato smatra da je arapskom svijetu nužno potrebna seksualna revolucija.

“Međutim, sada nije najbolje vrijeme za to. Najprije se mora desiti kulturalna revolucija koja bi naučila ljude kako da kritički promišljaju, kako da prihvate različite kulture, da vide da je arapska kultura samo jedna od hiljada kultura u svijetu.”

PORTRETI

Priredila: Aldijana Muslim

Murad Wilfried Hofmann – ambasador islama

U "ZEMLJI PJESNIKA I MISLILACA"

Ponekad Nijemci uopće ne znaju koji su slavni islamski učenjaci i mislioci prebivali ili još uvijek prebivaju u „Zemlji pjesnika i mislilaca.“ Ko to već poznaje velikog reformatora Džemaluddina el-Afganija, koji je neko vrijeme živio u Minhenu? Ili duhovnog oca Pakistana, pjesnika-filozofa Muhammeda Ikbala, koji je studirao u Hajdelbergu i Minhenu? Ili Leopolda Weissa odnosno Muhammeda Asada, koji je 1926. u Berlinu prešao na islam i uzdigao se do jednog od najznačajnijih tumača Kur'ana.

Ponekad Nijemci uopće ne znaju koji su slavni islamski učenjaci i mislioci prebivali ili još uvijek prebivaju u „Zemlji pjesnika i mislilaca.“ Ko to već poznaje velikog reformatora Džemaluddina el-Afganija, koji je neko vrijeme živio u Minhenu? Ili duhovnog oca Pakistana, pjesnika-filozofa Muhammeda Ikbala, koji je studirao u Hajdelbergu i Minhenu? Ili Leopolda Weissa odnosno Muhammeda Asada, koji je 1926. u Berlinu prešao na islam i uzdigao se do jednog od najznačajnijih tumača Kur'ana?

GRADITELJ MOSTOVA

Slično bi moglo biti i sa njegovim učenicom Murad Wilfried Hofmanom. „Murad ko...?“, se može pitati prosječni Nijemac iako je Hofman njemački obraćenik svjetskog ranga. Nekadašnji direktor za informacije u NATO-u i njemački ambasador izvan službe prešao je 1980. na islam i ubrzo širom svijeta postao cijenjeni „graditelj mostova“ i islamski mislilac. Za to dostignuće je ovaj njemački musliman, čije su knjige dostupne na njemačkom, engleskom, francuskom, bosanskom, turskom i arapskom, 2009. u Dubaju nagrađen kao „Islamska ličnost godine.“ Godinu dana kasnije mu je jordanski kralj Abdulah II uručio medalju slobode prve klase (ranga). I nedavno ga je Harvard Law School Association of Arabia izabrala za svog počasnog člana. Što je u islamskom svijetu privuklo veliku medijsku pozornost, bilo je u domovini potpuno ignorisano. Ko se tu ne bi prisjetio stare biblijske izreke da prorok u svojoj zemlji ništa ne vrijedi!

Među velike Hofmanove zasluge ubraja se to što je u velikoj mjeri doprinio nastanku originalne njemačke islamske kulture. Naravno da nije jedini zaslužan za to, isto se može reći i za Ahmeda von Denffera (ili fon Denfera) i Muhammeda Rassoula. Zanimljivo, sva trojica su priložila po jedan prijevod Kur'ana na njemački jezik, iako različitog jezičkog kvaliteta. Svojom stvaralačkom djelatnošću, koju današnja mlada generacija muslimana možda ne cijeni dovoljno, ova tri mislioca su unaprijedila nastanak muslimanske misli u Njemačkoj. Reinterpretirali su islam, razvili nove misli i prezentovali ga kao alternativnu religiju za ljude Njemačke.

Međutim, sadržajno se Hofmanov pristup

jasno razlikuje od svoja dva savremenika. Ključ za razumijevanje njegove misli su dva njegova mala, ali značajna spisa: „Jedan filozofski put ka islamu“ i „O ulozi islamske filozofije.“ Hofman se protivi svakom slijepom slijeđenju dogmi ili ideologiziranju islama, nego se preko filozofije, koja je odavno u sunijskom islamu zabranjena, približio religiji. Pomoću nje se Hofman kritički posvetio pitanjima, šta čovjek može znati a čemu se smije nadati. Time je istovremeno sve doveo u pitanje: postojanje Boga, poslanstvo, dakle religiju samu po sebi. Ovo za jednog vjernika na početku može zvučati opasno, ali samo je kroz destrukciju ljudske spoznajne moći Hofman mogao prodrijeti jedne dublje istine, i to da religija nije ništa apsurdno, već jedna racionalno opravdana odluka utemeljena na uskim granicama našeg razuma. Za jednog vjernika današnjice takav način postupanja ima pročišćavajući efekat, pošto mu pruža sigurnost i oslonac u vjeri.

DUHOVNI TOUR DE FORCE

Uz to Hofmanov pristupačni stil pisanja omogućuje da se oba spisa usmjere na religioznog tragača, koji tek treba da donese odluku o upitnosti svijeta i o svojoj sopstvenoj egzistenciji. Da li će svijetu iskazati temeljno (temeljito) povjerenje ili nepovjerenje. Da li će potvrditi egzistenciju Boga ili je poreći. Pritom, Hofman brižljivo i na pošten intelektualan način svoje čitaoce uzima za ruku i upućuje se s njima na duhovnu Tour de Force, koja ne vodi s misionarskom namjerom direktno do priznavanja Boga, već na temelju racionalne razboritosti poziva na upuštanje u smion poduhvat vjerovanja.

Tom intelektualnom otvorenosti i radoznalošću se odlikuju i kasnija obimnija djela ovog mislioca. Filozofski nastrojani Hofman pritome nikada ne polaže pravo na istinu, već svoje argumentovane teze stavlja na raspolaganje za diskusiju. U tom pogledu se sa Murad Hofmanom ne mora u svemu slijepo slagati, takvo neislamsko iskazivanje poštovanja on vjerovatno ne bi ni htio, već se s njim može diskutovati. Ali jedno bi muslimani koji žive u Njemačkoj, i ne samo oni, trebali uraditi, a to je da cijene i ne zaborave stvaralački opus u međuvremenu već 81-godišnjeg Hofmana.

MIRZA HULUSIĆ
ČLAN PREDSEDNIŠTVA SBB-A
I KANDIDAT ZA NAČELNIKA OPĆINE NOVO SARAJEVO

**NIT' JE ZLATKO TITO,
NIT' JE SULJO ALIJA,
A DODIK JE PLJUNUTI
BREŽNJEV!**

PB: Kao kandidat za načelnika općine, kako biste se najkraće predstavili svojim biračima?

HULUSIĆ: Prvo, vrlo je važno istaći da sam jedan od najmlađih kandidata za načelnika općine u BiH. Drugo, radi se o jednoj od najznačajnijih općina, ne samo u Sarajevu. Sadašnji načelnik općine pobijedio je kao SDA-ov kandidat. A prije njega načelnik je bio Željko Komšić, koji je pobjeđivao kao kandidat SDP-a. Ja sam kandidat jedne od najmlađih stranka u BiH, SBB-a. To su osnovni elementi po kojima se vidi koliki je to politički izazov.

PB: Koje su Vaše prednosti u odnosu na druge kandidate?

HULUSIĆ: Moj stvarni protukandidat je Nedžad Koldžo, tako da, uz svo uvažavanje kolege iz SDP-a, čija je stranka uvijek imala dobre rezultate u nekoliko sarajevskih općina, te ostalih kandidata manjih stranaka, mislim da će se odlučivati između mene i Koldže. Ako bismo se, ovakvi kakvi jesmo, sa svojim biografijama,

Kao i sve druge priče, i nacionalnu priču su podredili sebi na način da im odgovara da vladaju siromašnim narodom, jer kako glasi jedna naša izreka koju imami često citiraju u vazovima da je fukaraluk blizu kufri, nevjerstvu. U ovom slučaju, pod nevjerstvom smatram političku zabludu. Čuo sam da je hazerti Alija rekao da kad bi uočio da je siromaštvo živa pojava, on bi joj objavio rat. E, ja mislim da ovaj narod, ako ikad vidi bijela dana, a ne vidi ga već decenijama, mora frontalno objaviti rat siromaštvu. I ako se to ikada desi, prva linija otpora bit će upravo nacionalni lideri, koji će formirati „mažuno liniju“ za odbranu svojih privilegija stečenim na tako bijednoj situaciji naroda.

kao nezavisni kandidati, takmičili samo nas dvojica, imam neuporedivo više prednosti od njega. Međutim, izbori nisu samo izbor između dva čovjeka, već su, što bi narod rekao, „ulozi“ ogromni. Pa čak ni programi nisu odlučujući, jer su interesi određenih grupa i društvenih slojeva, posebno raznoraznih biznismena, u prvom planu u odnosu na obične građane. Stoga, pošto sa ovdje radi o jednom, kako se tvrdi u kuloarima, od najbogatijih ljudi u Gradu, meni, koji istinski želim biti predstavnik onog društvenog sloja čiji su interesi, pa čak i prava, bitno zapostavljena, bit će vrlo teško nadmetati se sa općinskim moćnicima, korumpiranom birokratijom, njihovim sponzorima, a to su novopečeni biznismeni itd.

PB: Javnosti nije poznato da je Koldžo tako bogat čovjek. Bar se ne zna da je oficijelno u biznisu.

HULUSIĆ: Zvanično, on ne vodi niti jednu firmu. Ali, smatra se da su on i Sulejman Tihić stvarni vlasnici jednog lanca prodavnica, koji je raširen po Novom Sarajevu, a fiktivni vlasnik je do prije tri-četiri godine živio u skromnoj kući na periferiji općine. Zatim se smatra da je Koldžo preko supruge suvlasnik HEPOK-a, kog je privatizirala spomenuta trgovačka firma. Tako da se on u kampanji pojavljuje već kao „muslimanski Djeda Mraz“ dijeleći paketiće i novce narodu. Kako su mediji izvještavali, i imami su ga „blagosiljali“ tokom ramazana za nekakve učinjene usluge džamijama ili njima lično. Tako, ako bi bilo suditi po dosadašnjem obrascu kampanja, posebno SDA-ovih, Koldžo je daleko nadmašio preostale kandidate.

PB: Zašto i Vi niste učestvovali na taj način, bar indirektno, u kampanji tokom ramazana, jer se zaista svijet okuplja u to vrijeme po džamijama? Kao da te glasače namjerno prepuštate SDA-u.

HULUSIĆ: Ne mislim da će takva kampanja, bar na ovim izborima, donijeti glasove SDA-u. Druge stranke, bar u Sarajevu, nisu tako agresivno opsjedale džamije. Od silnih iftara koje su, poluilegalno, održavali kandidati, neće ostati ništa u pozitivnom sjećanju. Javni iftari, osim u izvanrednim prilikama, trebali bi biti isključivo namijenjeni običnim postačima, odnosno siromasima, kakvi se organiziraju diljem islamskog svijeta. Ali, narod zna da kad dođe kući sa tih iftara, ne može se abdestiti, niti napiti vode, jer je tokom ramazana u većini općina, pa tako i u Novom Sarajevu, u to vrijeme bila restrikcija vode. Narod misli da je to samo zbog suše, a nije, jer sedamdeset posto problema zbog nedostatka vode nastaje zbog loših instalacija, posebno javnih otvora u gradu. A, najviše donacija porušenom Sarajevu dato je općinama, posebno Novom Sarajevu, radi popravke vodovodne mreže u gradu.

Da se javno izjasnim kao postač, a ne kao političar, da nikad ne bih ukabulio da o meni govori imam sa mimbera, a da zna da je pri meni neka osobina povezana sa haramom? Kako se može spomenuti ime osobe koja se bavi biznisom koji spada u desetak po islamu prokletih stvari, kakva je proizvodnja i distribucija alkohola?! Na žalost, za takvim imamom ja sam morao klanjati džumu i slušati hutbu. I to ne mora imati nikakve veze sa izborima i strankama, već je to problem koji će se kad-tad obiti o glavu Islamskoj zajednici. Da se razumijemo, ja sam vrlo ažuran član Islamske zajednice i preželjkujem centralistički ustroj ove institucije, jer vidim mnoge kružoke koji izvoljevaju preuzimati prerogative Islamske zajednice. Volio bih da se imami ponašaju po uputama Poslanika, nek je salavat na njega, da se „ne bave stvarima koje ih se ne tiču“, već da danonoćno bdiju nad svetim emanetima svoje vjere i same džamije. Još da kažem da izrazito poštujem reisa Cerića, i kao personu i kao našeg prvaka, ali da očekujem da će novi reis više poraditi na centralizaciji IZ-e i suspenziji ovakvih pojava u džamijama.

PB: Pisali ste o dvojici genija i svog faha, a to su Selam

Selmanagić iz Srebrenice i Lebbeus Woodsu iz SAD'a. Jesu li Vam oni uzori i u kom smislu?

HUSLUSIĆ: Naravno! To je i jedan od razloga zbog kojih sam pisao o njima. Ali kao što sam i napisao u jednom od mojih tekstova, moja fascinacija tim ljudima je umnogome veća kada sam, izučavajući ih, vidio da sam i ja kao Bošnjak njima jednom bio inspiracija. Htio sam istaći da mi kao narod, Bošnjaci, imamo kapacitet i da budemo inspiracija i da budemo inspirisani, jer to su osobine kojima se karakterišu velike civilizacije, a to su i postulati na kojima počiva današnje globalizovano društvo.

PB: Da ste bili Bakir Izetbegović da li bi ovako izgledalo Sarajevo?

HUSLUIĆ: Često se to pitam. Znae, to je izazov za jednog arhitektu, a odgovor na to pitanje moglo bi, u potpunosti, samo stati u jedan opsežan rad od nekoliko stotina stranica. Ali, najkraći odgovor bi uvijek bio NE! Sarajevo je tokom rata privuklo, kao civilizacijski fenomen, a i o tome sam pisao, veliki broj prijatelja, od kojih su mnogi bili veliki svjetski arhitekti. Svi su oni aktivno bili voljni raditi na viziji Sarajeva poslije rata. Neki čak i jesu, pro bono. Bojim se da u glavama tadašnjih lokalnih moćnika Sarajevo nije shvatano kao civilizacijski fenomen, već je isključivo tretirano kao veliki mamac za donacije, ogromno tržište za građevinske firme te se bojim da motiv mladog Izetbegovića tada nije bio arhitektonski, već kriminalan i tajkunski. Jer Sarajevo je bio jedan konc logor, koji je izašao potpuno devastiran iz rata, a stanovnici tog konc logora na činjenicu da neki varvari s brda napadaju njihov dignitet, odgovarali su vrhunskom kulturom. A sve su prilike da će mog kolegu gdina Izetbegovića historija upamtiti po tome što je bio jedan od onih koji su taj dignitet stanovnika Sarajeva nastavili rušiti i poslije rata.

PB: Koliko su bitni, uopće, lokalni izbori u BiH, ako imamo ovakvu, u najmanju ruku „pat poziciju“ državnog nivoa vlasti?

HULUSIĆ: Lokalni izbori su veoma, veoma bitni. I ja mislim da je dobro za mlado demokratsko društvo da su odvojeni lokalni od parlamentarnih izbora, jer time, koliko god politička scena u BiH bila konfuzna, birači imaju više šanse da iskažu svoju volju. S druge strane, ustrojstvo države Bosne koliko god da je komplicirano, definiralo je poziciju općina i dalo im određene ovlasti. Zapravo, lokalni izbori bi trebali biti najsitnije rešeto u smislu ocjene djelovanja političkih subjekata, personalno i stranački, koje građani biraju zbog svojih najizraženijih potreba. Stoga se na lokalnim izborima najjasnije iskazuje opećnarodna potreba – gledaj od čega živiš. Nažalost, naša zemlja, kao tranzicijska, koja je preživjela najradikalniju preobrazbu društva, pojednostvaljeno rečeno, prelaska iz socijalizma u kapitalizam, na jedan provincijski način upražnjava politiku. Jer, pogledajte stranačke lidere, njihovu opću kulturu, od ophođenja sa narodom, zatim ophođenja prema drugim, suparničkim liderima, do njihovog privatnog života, kreiraju i drugima, sa pozicije političke moći, potpuno provincijske manire življenja i ponašanja, koji

su davno, tako da kažem, izivljeni u društvima kojima strijemimo i kao društvo, i kao narod i kao država. Taj politički primitivizam od kojeg bolujemo već dugi niz tih tranzicijskih godina, najbolje se ogleda kroz kampanje na lokalnim izborima. Moj ideal je da nam Evropa nije cilj sam po sebi, već da sami moramo primijeniti evropske vrijednosti društva, a to se, prije svega može postići na općinskom nivou djelovanja. Svjestan sam da je ovo vrlo surova politička utakmica koja vrlo frustrira ljude sa idealima kojima teži moja generacija, ali ja sam rekao da neću biti po strani. Pokušat ću dati sve od sebe. Nije mi nijet da pobijedim protivnika, koliko mi je cilj da pokušam mijenjati politički trend koji je vrlo rigidan i frustrirajući za moju generaciju.

PB: Koliko Vaša stranka dijeli Vaše stavove ili, bolje reći, ideale?

HULUSIĆ: Moja stranka SBB, naravno stoji iza mene i moje kampanje, jer ja sam član Predsjedništva SBB-a.

Prvo, vrlo je važno istaći da sam jedan od najmlađih kandidata za načelnika općine u BiH. Drugo, radi se o jednoj od najznačajnijih općina ne samo u Sarajevu. Sadašnji načelnik općine pobijedio je, Koldo, kao SDA-ov kandidat. A prije njega načelnik je bio Željko Komšić, koji je pobjeđivao kao kandidat SDP-a. Ja sam kandidat jedne od najmlađih stranka u BiH, SBB-a. To su osnovni elementi po kojima se vidi koliki je to politički izazov.

I ja bih, što se tiče toga, trebao biti vrlo ležeran zbog ishoda kampanje, jer je na prošlim izborima kantonalna lista SBB-a dobila par hiljada više glasova od liste SDA. To su još bili prvi izbori SBB-a. Ali, ovo je zaista vrlo delikatan period zbog prekomponiranja parlamentarne većine, koja se definira prosto „izbacivanjem SDA“ iz vlasti. Tako da će ova kampanja proteći sa „velikom nacionalnom pričom“ na „malim izborima“ To je problem političke kulture kod nas. Za najordinarnije probleme i teme poteže se velika nacionalna priča. Tom velikom nacionalnom pričom se zastiru i zaklanjaju najelementarnija egzistencijalna pitanja koja se moraju rješavati kroz lokalnu upravu. Stoga imamo armije stranačkih agitarora, uposlenih kroz stranačke strukture. U tome prednjače, naravno, velike nacionalne stranke koje su do sada po ovom osnovu bile na vlasti. I, s druge strane, imamo armiju birača koji bojkotiraju izbore, jer time bojkotiraju tu „veliku nacionalnu priču“ jer to nije „muzika za njihove uši“, i što se njome u drugi plan bacaju njihovi gorući životni problemi. Kako to riješiti i premostiti? To bi bila dobitnička kombinacija za korak naprijed u preobrazbi naše sumorne društvene zbilje. Nisam baš optimista iz hiljadu općepoznatih razloga, ali sam odlučio boriti se i djelovati u tom pravcu. Najvažnije je

da se osjećam slobodno i da imam razumijevanja kod svojih stranačkih kolega.

PB: Želite li reći da „velika nacionalna priča“ nije aktuelan problem u BiH?

HULUSIĆ: Naprotiv, itekako je važno nacionalno pitanje, hajd da kažem, posebno za Bošnjake. Ali, ukazujem na kvazi politiku i političku demagogiju koju najviše rabi SDA, kao proklamirana nacionalna bošnjačka stranka. Ako je toliko privržena tim pitanjima, toliko bdije nad tim pitanjima, ili jednostavno nad svojim narodom, zašto je toliko neuspješna u tome? Stalno lamentiraju nad jedinstvom Bošnjaka, a ko je najodgovorniji za tolike nasuglasice, svađe i sukobe unutar bošnjačkog korpusa? Pa, zna se - SDA! Oni su zbog „kile mesa zaklali vola“, u kontekstu opće bošnjačke politike. Zbog te „kile mesa“, još su, i nakon dvadeset godina, u Srbiji i Crnoj Gori, u vlasti SDA-ovi kadrovi. A pogledajte u kakvom je političkom i socijalnom položaju bošnjački narod u

Kako komparirati bilikakvu političku opciju i sa SDP-om i SDA-om, po kojima je polariziran bošnjački narod na ljevicu i desnicu? Obje su izgubile svoju autentičnost i daleko su od svojih utemeljiteljskih proklamacija. Nit je Lagumdžija Tito, nit je Tihčić Ailja, a još manje su to Komšić i Bakir. Oni su loše rep-like svojih umrlih, a harizmatičnih lidera, dok je Dodik pljunuti Brežnjev!

tim državama.

PB: Da li su siromaštvo i glad velika nacionalna priča?

HULUSIĆ: To je bolna priča. To je moja politička priča, jer ja sam kao dječak od osam godina iz šume svlačio drva za ogrijev, a po noći išao sa roditeljima kopati krompir u bašči. Zbog toga sam odbio sve stipendije za studiranje u inostranstvu, poput mnogih mojih kolega koji su danas veoma uspješni ljudi od Amerike do Evrope. I ja tu priču promišljam iz stomaka.

Nažalost, tu priču niti doživljavaju, niti je tretiraju tako naši nacionalni prvaci. Kao i sve druge priče, i ovu priču su podredili sebi na način da im odgovara da vladaju siromašnim narodom. Jer, kako glasi jedna naša izreka koju imami često citiraju u vazovima da je fukaraluk blizu kufru - nevjerstvu. U ovom slučaju, pod nevjerstvom smatram političku zabludu. Čuo sam da je hazreti Alija rekao da kad bi uočio da je siromaštvo živa pojava, on bi joj objavio rat. E, ja mislim da ovaj narod, ako ikad vidi bijela dana, a ne vidi ga već decenijama, mora frontalno objaviti rat siromaštvu. I ako se to ikada desi, prva linija otpora bit će upravo nacionalni lideri, koji će formirati „mažuno liniju“ za odbranu svojih privilegija stečenim

na tako bijednoj situaciji naroda.

Čuo sam jednog usamljenog alima koji govori: „Prvo nahranite čovjeka, pa mu onda govorite o Bogu.“ Dakle, samo sit čovjek može imati toliko dostojanstva da iskaže svoje mišljenje i slobodno donosi odluke. Gladan i siromačan narod, je ucijenjen svojim stanjem i povinuje se, radi kore hljeba, za sebe i djecu, vladarima. Tako vidim svoj narod i njegove vlastodršce.

PB: Pa zar ne čitamo svakodnevno o humanitarnim akcijama, o bezbroj stipendija u kojima učestvuju političari?

HULUSIĆ: Nek oni daju posao čovjeku, on će sam školovati svoju braću i sestre. Ali, tad bi bili nezavisni i ne bi glasali za njih, kao merhametli i džometli, a nesposobone političare.

PB: Ipak SDA ima rejting nacionalne stranke koja je organizirala odbranu BiH i koja bdije nad Bošnjacima, ne samo u BiH već i u regionu.

HULUSIĆ: Tačno je da ratne stranke dugo opstaju. To je nadublji korijen SDA. Jer, ko god kritizira politiku ratne stranke, biva dočekan na nož kao izdajica i neprijatelj naroda. Bukvalno takvu kampanju vode i Tihčić i Izetbegović protiv Lagumdžije i Radončića, nakon što je propala koalicija SDP-a i SDA. Imate najnoviji primjer Tihčićevog istupa protiv prijedloga sporazuma kojeg su napravile HDZ i SDP o slučaju Presude Sejdić-Finci. On otpužuje Lagumdžiju da je taj sporazum pokušaj podjele Bosne. Pa, molim Vas, taj Tihčić, eto skupa sa Lagumdžijom, su bili potpisali tzv. „Aprilski paket“, pa je sa Dodikom i Čovićem pravio tzv. Prudski sporazum. Jedini prihvatio tzv. „Butmirski prijedlog.“ Već smo desetak godina izgubili guglajući političke priče o Tihčićevim kolaboracionističkim i poltronskim odnosom kad je upitanju nacionalni bošnjački interes u neakvim kvazi sporazumima. Možda zaista taj sporazum nije idealan, ali kako je moguće dijeliti Bosnu ukoliko rješavate pitanje zastupljenosti manjina, ili „ostalih“, koji su majorizirani Ustavom BiH. Još ako to pokušavate uskladiti sa standardima pravnih propisa i konvencija EU, gdje je tu prostor za podjelu BiH?! Međutim, SDA, ako je uistinu nacionalna stranka, i na duši joj je status Bošnjaka u regionu, upravo jednom takvom presudom u Strazburu, kakva je „Sejdić-Finci“, mogla bi riješiti problem Bošnjaka, prije svega na Kosovu, jer je to itekako aktuelan problem, a zatim i Bošnjaka u Srbiji i Crnoj Gori.

PB: Zanimljiva teza, ali da se pored lokalnih problema ne bavimo regionalnim. Ako tako profilirate i ocjenjujete SDA, kakav je profil Vaše stranke, čiji je simbol „djetelina s četiri lista?“

HULUSIĆ: Bitno je da su listovi zelene boje. A, potom to je simbol sreće. No, to nije bitno. Po mojoj osobnoj definiciji, SBB je nacionalno liberalna stranka. Ja se zalažem da bude više liberalna, dok većina u rukovodstvu SBB još uvijek SBB definira kao narodnu stranku političkog centra. Ali, kako komparirati bilo kakvu političku opciju i sa SDP-om i SDA-om, po kojima je polariziran bošnjački narod na ljevicu i desnicu? Obje su

izgubile svoju autentičnost i daleko su od svojih utemeljiteljskih proklamacija. Nit je Lagumdžija Tito, nit je Tihić Ailja, a još manje su to Komšić i Bakir. Oni su loše replike svojih umrlih, a harizmatičnih lidera, dok je Dodik pljunuti Brežnjev! Zbog toga se problemi poput Sirije, i na međunarodnom planu tako radikalno reflektiraju i na lokalnu političku scenu. A to je druga i veoma duga geopolitička priča u kojoj nema mjesta takvom profilu političara.

PB: Kako vidite lidera SBB-a Fahrudina Radončića?

HULUSIĆ: O njemu se svakodnevno govori i piše. Ja imam privilegiju i da razgovaram i surađujem sa njim. E, sa neke historijske distance od pet-šest godina o njemu će se govoriti, pa i pisati, kao jednom od pet-šest ljudi koji su obilježili ovaj period prvih dviju dekada dvadeset i prvog stoljeća u BiH. I to je učinio prije svega preko „Avaza“, a potom i SBB. Te dvije reference mu osiguravaju tako visoko mjesto i poziciju u novijoj historiji. Ono što mene fascinira kod njega je nevjerovatna energija kojom raspolaže dok radi, vjerovatno po 18 sati dnevno. S druge strane, njegova psihološka superiornost u odnosu na njegove protivnike ogleda se u tome da on živi pod, prije svega medijskim pritiskom, koji se često može definirati političkim odstrijelom i linčom. Te dvije stvari, ili karakterne osobine, preporučuju ga kao najozbiljnijeg kandidata koji bi se mogao uhvatiti u koštac sa ovako složenim, prije svega ekonomskim, pa potom i političkim problemima u BiH.

PB: Koliko su „Avaz“ i SBB „jedna kuća“?

HULUSIĆ: Formalno, kancelarije su im u istom tornju. Zatim i „Avaz“ i SBB, faktički bave se istim poslom – „proizvode politiku. Ali „Avaz“ nije i ne može biti glasilo SBB-a. Ja sam jedan od primjera. Samo se par puta moja slika pojavila u „Avazu.“ Avaz tretira funkcionere SBB-a u izvršnoj vlasti, a ne po pukoj stranačkoj pripadnosti. Ja bih volio da je drugačije, jer bih bio sebičan, ali „Avaz“ je determiniran kao medij zakonom tržišta više nego političkim i personalnim afinitetom ili animozitetom prema političarima. Stoga je nezaobilazan faktor u svakoj priči o BiH.

PB: U čemu je razlika SBB-a u odnosu na druge stranke, posebno na SDA i SDP?

HULUSIĆ: Kako komparirati bilo kakvu političku opciju i sa SDP-om i SDA-om, po kojima je polariziran bošnjački narod na ljevicu i desnicu? Obje su izgubile svoju autentičnost i daleko su od svojih utemeljiteljskih proklamacija. Nit je Lagumdžija Tito, nit je Tihić Ailja, a još manje su to Komšić i Bakir. Oni su loše replike svojih umrlih, a harizmatičnih lidera, dok je Dodik pljunuti Brežnjev. Zbog toga se problemi poput Sirije, i na međunarodnom planu tako radikalno reflektiraju i na lokalnu političku scenu. A to je druga i veoma duga geopolitička priča u kojoj nema mjesta takvom profilu političara.

A, sama pojava SBB-a, sa liderom upravo ovakvim kakvim sam ga opisao, uozbiljila je političku, posebno bošnjačku, političku scenu.

PB: Moglo bi se reći i da je čak dramtizirala političku scenu i odnose među ovim bošnjačkim strankama. Zar ne?

PB: Sada politička situacija izgleda dramatična. Ali opća situacija je već duže vrijeme dramatična, i bila je na rubu kolapsa, pa i konflikta. To bi se nekako u medijima izgledalo. A sad, baš zahvaljujući SBB-u, vodi se najozbiljnija politička borba. Uz svu zabrinutost, to je pozitivan efekat. Ali, nije to greška SBB-a. Greška je učinjena kad su dva lidera, Lagumdžija i Tihić, jedva dočekali da padnu jedan drugom u zagrljaj. Da je tad formirana nova, zaista nova, široka koalicija, bez SDA, danas bismo bili u daleko povoljnijem položaju. Zbog takvog scenarija, neke stvari se radikalno pogoršavaju za poziciju Lagumdžije, kao što dosta toga ide u prilog SDA-u za izbornu kampanju, kad oni lamentiraju nad „sudbinom naroda.“ Kad ovo bude objavljeno, možda ni Lagumdžija neće biti ministar.

PB: Vaš program za mlade?

HULUSIĆ: Moj program je suvremen, kombinuje naše zakonske okvire sa mogućnostima modernih tehnologija. U prvom planu mi je borba sa administracijskom birokracijom i korupcijom uz pomoć savremenih tehnologija informisanja i e-uprave, plansko investiranje u infrastrukturu, ubrzavanje procesa investiranja itd. Sve su to procesi poznati civilizovanom svijetu, a danas čovjek koji poznaje svjetske jezike i koji je obrazovan uz pomoć interneta ima momentalan pristup tim rješenjima. Sastavni dio te priče su i mladi, jer mladima treba samo omogućiti prostora da sami pokažu šta su sposobni. Kada ih pravovremeno i o svemu informišete, pravite ih direktnim učesnikom procesa što ih budi iz apatije. Dalje, kroz implementaciju principa omladinske politike, koja je sastavni dio obaveza lokalne zajednice taj se prostor dodatno otvara. Mlade je bitno uključiti u proces, a oni rade sve ostalo svojom energijom, znanjem i entuzijazmom.

PB: Kako ćete djelovati i raditi kao načelnik?

HULUSIĆ: Općina Novo Sarajevo je općina Evropskog glavnog grada. Mislim da mogu predstavljati sve njene stanovnike bilo gdje u svijetu, a bez da ih sramotim. Zato sam svoje reference stavio na raspolaganje građanima moje općine, da ih eventualno izkonzumiraju. Bez da nekoga uvrijedim, jedan VK bravar (Koldžo) i fudbaler (Muharemović) koji su moji najozbiljniji kandidati ne mogu to ponuditi građanima Novog Sarajeva.

Pb: Vaš hobi?

HULUSIĆ: Uvijek sam ga imao. U nevladinom sektoru sam bio aktivan 12 godina prije formalnog ulaska u politiku. Radio sam na projektima jačanja demokratskog društva i razvoju omladinske politike. Profesionalno sam se bavio debatom i ponosno nosim titulu najboljeg govornika BiH. Moram priznati da sam ulaskom u politiku mislio da ću taj svoj angažman zadržati na nivou hobija, konformistički. Ali evo, sada sam kandidat za načelnika Sarajevske općine.

Milorad Dodik

HARAMBAŠA IZ LAKTAŠA IZVEO PLJAČKU STOLJEĆA

Milorad Dodik nesumnjivo je jedan od najbogatiji političara u regiji. Svoje bogastvo je umnožavao iz godine u godinu, a upućeni izvori tvrde da se njegova imovina procjenjuje na nekoliko stotina miliona eura!

Osim debelih bankovnih računa u inostranstvu, Dodik u BiH i Srbiji posjeduje brojne firme, stanove, kuće, poslovne prostore i stotine hiljada hektara obradivog zemljišta.

Akumuliranim milionima Dodik plaća lobiste po svijetu koji mu opet obezbjeđuju

međunarodnu podršku i opstanak na vlasti. Većina Dodikove imovine vodi se na članove njegove porodice, rodbinu i najbliže partijske saradnike. Slobodan Stanković, vlasnik firme „Integral inženjering“ je vlasnik brojnih firmi u RS-u i Srbiji, za koje pouzdani izvori tvrde da su zapravo Dodikove.

PANBOŠNJAK donosi svojevrsni dosije o pljački koju je Dodik započeo prije petnaest godina u svom prvom premijerskom mandatu, a koja traje i dan danas.

DŽAJIĆ: „DODIK I NJEGOVI SARADNICI SU OŠTETILI RS ZA PET MILIJARDI MARAKA“

Borko Džajić, predsjednik nevladine organizacije Forum roditelja RS-a koji se godinama bavi kriminalom Milorada Dodika, za naš list kaže da je ova organizacija podnijela preko 300 krivičnih prijava nadležnim institucijama u Republici Srpskoj protiv Milorada Dodika i njegovih najbližih saradnika jer su Republiku Srpsku oštetili za preko pet milijardi maraka. Džajić tvrdi da za svaku malverzaciju iza koje stoji Dodik ima dokaze, dokumentaciju i svjedoke, međutim ni jedan sud u RS-u do sada protiv njega nije poveo ozbiljnu istragu.

DODIK NA ČELU PRAVOSUDNE I TUŽILAČKE MAFIJE

„Svi tužioci u RS-u u službi su zaštite njegovog kriminala. Na čelu pravosudne i tužilačke mafije RS-a nalazi se Milorad Dodik. On potpuno upravlja sudovima i tužilaštvom u RS-u jer je na rukovodeće pozicije postavio sebi lojalne ljude. Zbog toga postoji ozbiljna opasnost da se u potpunosti sruši pravosudni sistem RS-a. Mi imamo dokaze da je oko 90 privatizovanih preduzeća u Republici Srpskoj njegovo vlasništvo, a sve se vodi na bližim i daljim rođacima i partijskim prijateljima koji su samo fiktivnih vlasnici. Dodik je organizovo pljačku svih resursa u RS-u i na taj način postao njen vlasnik, a ni jedno tužilaštvo zbog toga ne smije da reaguje.“ – kaže za naš list Borko Džajić.

„MILE RONHILL“ U DUHANSKOJ MAFIJI

Dodik se u ratnom i poratnom periodu u BiH bavio švercom cigareta i iz tog perioda potječe nadimak „Mile Ronhill“. O njegovom učešću i švercu govorili su, krajem prošle godine, brojni svjedoci u Specijalnom sudu za organizirani kriminal u Beogradu prilikom suđenja „duhanskoj mafiji“. Javnost je bila uskraćena za ove informacije jer su ta svjedočenja bila zatvorena za javnost, međutim naš list je uspio doći do stenograma u kojima se jasno vidi Dodikova uloga u organizovanom švercu cigareta.

Dodik je u to vrijeme imao firmu u hotelu Interkontinental, a u posao je ušao zahvaljujući dobrim vezama sa tadašnjim vrhom DB-a Srbije i KOS-a. Svjedoci tvrde da se ponašao vrlo bahato, da je tražio od dobavljača da mu se roba isporuči tačno na vrijeme, a da je u plaćanju uvijek kasnio.

Prilikom preuzimanja premijerske funkcije, 1998. godine, Dodik je bio dužan milion maraka „Makedonija tabaku“ i 250 hiljada maraka „Banjalučkoj banci“. U kako velikoj finansijskoj dubiozi je tada Dodik bio, najbolje pokazuje činjenica da mu je 1997. godine „Agroprom banka“ oduzela kuću u Laktašima, jer je prestao da vraćati kredit od četrdeset hiljada KM.

SEDAM STOTINA MILIONA MARAKA IZ INVESTICIONE BANKE PODIJELJENO JE DODIKOVOJ PORODICI

Naš sagovornik Borko Džajić, koji je napravio detaljnu analizu na kojim „poslovima“ je Dodik tačno zaradio milione, tvrdi da je najveća pljačka počinjena u Investiciono razvojnoj banci RS-a. Čak 700 miliona KM iz IRB RS-a je podjeljeno članovima Dodikove porodice, rodbini i bliskim tajkunima. Dodik je 2007. godine prodao „Mobi>s“ „mobilnoj telefoniji Srbije“ za 664 miliona eura. Novac koji je RS dobila prodajom Telekoma i Naftne industrije RS-a trebalo je da bude iskorišten za razvojne programe. Razvoj privrede u RS-u je izostao, a na računima, prema tvdnji ministra finansija RS **Zoran Tegeltija**, ostalo je svega 30 miliona KM. Nikada niko od Dodikovih ljudi javnosti nije objasnio gdje su potrošena ovi milioni.

IZ SVAKE INVESTICIJE U RS TRIDESET POSTO NA DODIKOV RAČUN

„Dodik je je osmislio da promovise investiranje u RS, što je vrhunac licemjera, jer iza svake investicije on za sebe izvlači najmanje 30 posto novca. Tako je bilo i sa izgradnjom zgrade Vlade RS-a, RTV Doma i autopotem Banja Luka-Gradiška. Dodik je odgovoran za brojne nezakonitosti i prevare počinjene na spomenutim projektima, u kojima je RS oštećena za više stotina miliona KM. Samo za zemljište na kojem su izgrađene ove dvije zgrade Vlada RS-a, odnosno Dodik, pokrali su oko sto miliona KM. Naime, zemljište je firmi „Integral inženjering“, čiji je vlasnik Slobodan Stanković, biznismen iz Laktaša, rodnog mjesta premijera RS Milorada Dodika, plaćeno višestruko više od njegove tržišne cijene. Posao opremanja nove zgrade vlade bio je vrijedan 50 miliona, ali je i tu vješto smišljena krađa. Samo na namještaju kojim je opremljen Administrativni centar Vlade RS-a ukradeno je 30 miliona KM.“ – tvrdi Borko Džajić.

DODIKOV REKET

Dodik svoje interese ima i u firmi GP „Krajina“, čiji je suvlasnik Milenko Čičić. Firmi „Krajina“, je povjereno da gradi cijeli jedan kvart u Banjaluci, a da pri tome ne plaća gotovo nikakve dažbine. Brojni svjedoci, koji su se javili „Forumu roditelja RS-a“ tvrdili su da Dodik na vrlo specifičan način ima dionice u velikom broju ovdašnjih firmi. Dodik sa vlasnicima potpisuje ugovore, koji mu garantuju minimum 20 do 30 posto akcija u tim preduzećima. Ti ugovori se nigdje ne objavljuju i drže se u strogoj tajnosti, a firme u kojima je on suvlasnik dobijaju najbolje poslove vrijedne stotine miliona maraka. Osim „Kaldere“ i „Krajine“, to su „Integral inženjering“, „Niskogradnja“, „Grand trejd“ i mnoge druge. Svi oni koji se suprotstave Dodikovim zahtjevima za dijelom akcija u njihovim firmama, ostaju bez posla i izloženi su progonu.

PARAVAN SLOBODAN STANKOVIĆ

Upućeni izvori tvrde da je većina imovine koja se vodi na Slobodana Stankovića, zapravo Dodikova. Tako je po Dodikovo odluci Vlada RS prije dvije godine u novoj

zgradi Slobodana Stankovića pokupovala namještene kancelarije, čija se cijena kretala čak od pet do sedam hiljada maraka po kvadratnom metru. Stanković je nominalno vlasnik i banje „Laktaši“ gdje je izgrađen moderan gradski bazen i hotel, međutim izvori bliski predsjedniku RS-a tvrde da je banja je od prije dvije godine u vlasništvu Dodikove porodice te da je on ovih dana namjerava uknjižiti na brata Gorana Dodika.

SLOBODAN
STANKOVIĆ

Na isti način, po Dodikovo direktivi, tajkuni okupljeni oko Vlade RS i rukovodstva SNSD-a, morali su kupiti zgradu Regionalnog inspektorata Banjaluka. To je bio potpuni presedan. Naime, umjesto da se pojavljuje kao investitor Vlada RS od privatnih kompanija kupuje nekoliko zgrada po izuzetno visokoj cijeni.

Izgradnja auto ceste Banj Luka-Gradiška koju je također gradila Stankovićeva firma, priča je za sebe. To je nesumnjivo najskuplji dio auto puta koji je ikada izgrađen u Evropi, a na njemu je, tvrdi Borko Džajić, pokradeno oko sto miliona eura.

A ZA KUMA MILETA TRIDESET DUNUMA GRADSKOG PARKA

Međutim megalomanski Dodikovi apetiti tu nisu zadovoljeni. On je svom kumu Miletu Radišiću dao 30 dunuma zemljišta u gradskom parku na kojem će da izgradi poslovno-stambeni centar i hotel. Organizovanom akcijom gradskih vlasti u Banjoj Luci i Vlade RS na trideset metara od zgrade Vlade dato je privatnoj firmi da gradi objekat od četrnaest spratova, koja se opet prodaju institucijama RS.

GRADSKI PARK U BANJOJ LUCI

Mile Radišić je kum Milorada Dodika i blizak mu saradnik u mnogim poslovima. Radišić je kupio 30.000 kvadratnih metara zelene površine u centru Banje Luke za manje od pet miliona maraka.

DODIKOVA I RADIŠIĆEVA SEMICA NA LUTRIJI

U vrijeme prvog Dodikovog premijerskog mandata, Radišić je postavljen za direktora Lutrije RS-a. Poznate su brojne malverzacije preko Lutrije RS-a iz tog vremena. Naime, Radišić i Dodik su u martu 2000. godine potpisali kriminalan ugovor između Lutrije i kiparske firme Glori, prema kojem je iz Lutrije RS-a u narednih devet godina trebalo da se na nezakonit način izvuče nekoliko desetina miliona maraka. Dodik je ugovorom odredio da od kompletne zarade kiparskoj firmi Glori pripadne 60 posto, a Lutriji Republike Srpske 40 posto novca. Kao nagradu za ovaj poslovni ugovor, Dodik je na poklon dobio vilu u Limasolu vrijednu nekoliko miliona eura. Dodikov saučesnik u ovom kriminalnom poslu bio je Mile Radišić.

FISKALNA (MILE)KASACIJA

U januaru 2009. godine, Dodik je Radišiću povjerio još jedan izuzetno profitabilan posao, uvođenje fiskalnih kasa u RS-u. Proces fiskalizacije, prema procjenama ekonomista, koštao je oko 250 miliona KM. Od toga je oko 100 miliona trebalo da pripadne "ovlaštenim učesnicima" u procesu. Koliko je posao odabira ovlaštenih proizvođača fiskalnih kasa bio transparentan, dovoljno govori činjenica da je u Ariusu, jednoj od sedam ovlaštenih firmi, osnivač Mile Radišić.

PREKO ELOKTRONIKE DO ZEMLJIŠTA

No, tu se njihova poslovna saradnja nije završila. Radišić, koji je, također, Dodikov dugogodišnji intimus i saradnik u mnogim nezakonitim poslovima, sredinom 2009. godine, uz Dodikovu pomoć, kupuje Medicinsku elektroniku. Krajnji cilj kupovine ove firme bilo je zemljište u centru grada, na kojem se nalazi zgrada Elektronike, koje je vrijedno nekoliko desetina miliona KM.

Biznismen Mile Radišić u cijeloj ovoj priči je, kako saznajemo, sporedni lik. On nikada ne bi ni došao u posjed miliona vrijednog zemljišta da nije režisera cijelog projekta. Radišić zapravo predstavlja link preko kojeg se na račune stvarnog vlasnika trebaju sliti milioni zarade od prodaje garaža gradskoj vlasti, zgrade Telekomu, poslovnih prostora, stanova... svega onoga što namjeravaju izgraditi na spornom zemljištu u centru Banje Luke. Protesti koji već mjesecima traju u banjalučkom parku, nisu usmjereni protiv Radišića, već protiv onog koji stoji iza njega: Milorada Dodika!

DODIKOVI DVORI I ŠLJIVICI

Na imanju u Bakincima Dodik je sagradio ribnjak i dvorac, a pored njega je kupio 300 dunuma zemlje, na kojima je posadio šljive. Plantažu voća "Baraji" u Podgradcima uknjižio je na sina Igora. Sto deset hektara nasada jabuke i kruške Dodik je platio milion i po maraka.

„Iz pregleda kriminalnih aktivnosti jasno se vidi da je Milorad Dodik organizovao kriminalnu grupu koja je opljačkala oko dvije milijarde KM.“ – kaže Borko Džajić.

USKOČKI UPADI PREKO DRINE

Zahvaljući dobrim vezama sa beogradskim režimom,

Dodik je posljednjih deset godina u srbijanskoj prijestolnici stekao impozantnu imovinu.

Prije dvije godine došao u posjed najveće građevinske firme sa prostoru bivše Jugoslavije – „Komgrapa“, koja je sa četrnaest hiljada zaposlenih izvodila najveće i najsloženije građevinske poduhvate u zemlji i inostranstvu.

„KOMGRAP“ U KANDŽAMA LAKTAŠKOG HARAMBAŠE

Naime, Milorad Dodik je preko „Integral Inžinjerina“ iz Laktaša, čiji je vlasnik njegov lični građevinski mešetar Slobodan Stanković, kupio nekadašnjeg građevinskog beogradskog giganta „Komgrap“. Da je Dodik pravi vlasnik ove firme do koje je došao za simboličnih 4,3 miliona eura i da je za samo dvije godine svjesno doveo na rub propasti, strogo je čuvana tajna kako u Srbiji tako i u Bosni i Hercegovini.

Prema mišljenju upućenih, ova firma ima ogromnu imovinu. Bruto vrijednost kapitala ovog nekadašnjeg građevinskog giganta iznosi 140,7 miliona eura. „Komgrap“ ima zgrade i imovinu na najatraktivnijim lokacijama u Beogradu. Primjera radi, poslovnu zgradu na Terazijama, u srcu Beograda, površine 4.243 kvadrata, zatim petospratnicu u Kosovskoj ulici kod Skupštine Srbije od 1.260 kvadrata, zgradu od 1.596 kvadrata na Sjevernom bulevaru. Samo u Železniku, u prvoj zoni, Komgrap raspolaže zemljištem od 22 hektara, zatim 14 hiljada kvadrata poslovnog prostora u Kijevu, 20 hiljada kvadrata u Makišu, deset hiljada kvadrata u Obrenovcu,

JEDNA OD ZGRADA KOMPANIJE "KOMGRAP"

Dodik se u ratnom i poratnom periodu u BiH bavio švercom cigareta i iz tog perioda potječe nadimak „Mile Ronhill“. O njegovom učešću u švercu govorili su, krajem prošle godine, brojni svjedoci u Specijalnom sudu za organizirani kriminal u Beogradu prilikom suđenja „duhanskoj mafiji“.

Dodik je u to vrijeme imao firmu u hotelu Interkontinental, a u posao je ušao zahvaljujući dobrim vezama sa tadašnjim vrhom DB-a Srbije i KOS-a. Prilikom preuzimanja premijerske funkcije, 1998. godine, Dodik je bio dužan milion maraka „Makedonija tabaku“ i 250 hiljada maraka „Banjalučkoj banci“. U kako velikoj finansijskoj dubiozi je tada Dodik bio, najbolje pokazuje činjenica da mu je 1997. godine „Agroprom banka“ oduzela kuću u Laktašima, jer je prestao da vraća kredit od četrdeset hiljada KM.

hotel u Soko Banji... Svega nabrojanog većinski vlasnik je Milorad Dodik, koji je prevarom i raznim mahinacijama uspio da u međuvremenu poveća svoj vlasnički ulog na 63,6 posto.

TADIĆEVA USLUGA DODIKU

Dodik je u to vrijeme političku podršku zatražio od tadašnjeg predsjednika Srbije Borisa Tadića, s kojim je u međuvremenu postao kućni prijatelj. Podsjetimo, Dodik je pod pokriviteljstvom svojih beogradskih političkih prijatelja kupio i vilu na Dedinju po neuporedivo nižoj cijeni od tržišne, ali i prostrano lovište pored Beograda.

VUČIĆ NEĆE ŠTEDITI DODIKA

Ovih dana u Srbiji je otvorena afera Agrobanka koja je predstavlja najveću pljačku državnih para od strane privilegovanih tajkuna i njihovih firmi. Na spisku firmi koje su uzimale milionske kredite, a nisu ih vraćale, nalazi se i firma Zekstra, za koju upućeni izvori tvrde da Dodikova.

DODIK I ĐURIĆA UVEOCI

Za vrijeme svog prvog mandata, Dodik je postao suvlasnik „Agroprom banke“, kupujući tridesetak procenata državnog kapitala. Nakon toga, ova banka postala je dio „Nove banke“, što znači da je njen suvlasnik Dodik. Dodik je u to vrijeme postao i suvlasnik beogradske firme „Zekstra“, zajedno sa Draganom Đurićem, sadašnjim predsjednikom FK Partizan. „Zekstra“, odnosno Dodik, postali su prije četiri godine vlasnici robne kuće „Boska“ u centru Banjaluke.

DRAGAN ĐURIĆ

Uz ime Dragana Đurića povremeno se dodaje i epitet „kontroverzni biznismen“, najviše zbog sumnji u porijeklo kapitala kojim je stvorio „svoju“ imperiju. Đurić se spominje u mnogim poslovima s Miloradom Dodikom. Pod lupom javnosti povremeno je i činjenica da je Đurić nemali broj firmi u Srbiji i BiH kupio u privatizaciji. On je sam tvrdio da novac potiče iz profita Zekstre, a oni sumnjičaviji odgovarali su da „tog novca u tekstilu nema“. Zekstra je vlasnik novosadskog Noviteta, beogradskih knjižarskih preduzeća Šumadija i Savremena, kao i izdavačkog preduzeća Nolit, a u njegovom vlasništvu je i Veterinarski zavod „Zemun“, fabrika jestivog ulja u Gradištu, beogradska „Optika“. Zekstra je generalni zastupnik brendova Diesel, Max mara, Max&Co i Weekend.

Mediji su pisali da je Dodik pomogao Đuriću u dobijanju kredita za otvaranje „Zekstra renta cara“ i taksi službe u Beogradu. Krediti su dobijeni bez kamate, a dio novca nikad nije vraćen. Dragan Đurić, Dodikov kontroverzni biznismen, po svemu sudeći će ovih dana doći na udar beogradskih istražnih organa, kada će morati da dokaže porijeklo imovine, koliko je kredita uzeo iz Agrobanke i gdje je taj novac završio.

BANJA "LAKTAŠI"

ADMINISTRATIVNA ZGRADA VLADE RS-a

VLADAR POSLA I ŽIVOTA

Brojni svjedoci, koji su se javili „Forumu roditelja RS-a“ tvrdili su da Dodik na vrlo specifičan način ima dionice u velikom broju ovdašnjih firmi. Dodik sa vlasnicima potpisuje ugovore, koji mu garantuju minimum 20 do 30 posto akcija u tim preduzećima. Ti ugovori se nigdje ne objavljuju i drže se u strogoj tajnosti, a firme u kojima je on suvlasnik dobijaju najbolje poslove vrijedne stotine miliona maraka. Osim „Kaldere“ i „Krajine“, to su „Integral inženjering“, „Niskogradnja“, „Grand trejd“ i mnoge druge. Svi oni koji se suprotstave Dodikovim zahtjevima za dijelom akcija u njihovim firmama, ostaju bez posla i izloženi su progonu.

DODIK I STANKOVIĆ DVA OKA U GLAVI

Dodikova imovina, prema računici istražnih organa BiH, iznosi preko 200 miliona eura. Međutim, uzme li se u obzir enormno velika imovina u Srbiji kao i navodne Stankovićeve firme koje su, kako stvari stoje, Dodikovo vlasništvo, dolazi se do zapanjujuće visokog iznosa. Prema istraživanju našeg lista, Stanković ima šesnaest firmi, većinu njih je stekao ili kupio u posljednjih nekoliko godina otkako je njegov ortak Dodik preuzeo svu vlast u Republici Srpskoj.

Tako mu je aktuelni predsjednik RS-a omogućio da prije dvije godine kupi „Hidrogradnju“ na Palama, zatim „Jedinstvo“ iz Gradiške, tri firme u Doboju: Rudnik krečnjaka, Tvornicu kreča i Terminale, zatim Institut za građevinarstvo i Ekonomski institut u Banjoj Luci. Stanković je vlasnik i firme „Vektor Integra“ u Sarajevu, Fer-oilla u Brčkom, firme za remont pruga DOOEL u Skopju i ZGOP u Novom Sadu. Preko ovih firmi Integral ostvaruje milionske profite.

Od 2006. godine, odnosno otkako je Dodik dobio mandat, „Integral“ je u BiH pravio zgrade, ceste, mostove i druge objekte u vrijednosti od više od 300 miliona eura. Sve poslove firma Integral je dobila po dobro ugranom scenariju. Recept po kojem su mu dodjeljivani poslovi sastojao se u tome da se Integral pojavi sa najnižom ponudom, a kasnije bi aneksima na ugovore vrijednost uvećavana, čak i šesterostruko, kao u slučaju izgradnje administrativnog sjedišta vlade RS-a u Banjoj Luci. Vlada RS-a je podsjetimo preuzela i otplatu Integralovog kredita od 50 miliona KM koji je podigao kod NLB Razvojne banke kada je počeo graditi tu zgradu. Kompanija Integral po istom principu dobila je posao na izgradnji zgrade RTRS-a u Banjoj Luci, zatim autoputa Banja Luka-Gradiška, zgrade SIPA čija je izgradnja koštala oko 20 miliona KM. Svi poslovi su namješteni kako bi profitirala Stankovićeva, odnosno Dodikova, kompanija „Integral“.

Stankovićeve poslovne zgrade u Banja Luci nalazi se odmah pored zgrade Vlade RS-a i obezbjeđuje je Dodikovo obezbjeđenje. Inače, kako saznajemo, Stankovićeve firme su stjecište i utočište vojnih obavještajaca i policajaca, paralelnih bezbjednosnih centara, čiji je nezvanični šef Darko Matijašević, nekadašnji ministar unutrašnjih poslova.

Pored navedenih firmi u sastavu kompanije „Integral“, čiji je većinski vlasnik Dodik, koji sa pozicije premijera namješta sam sebi poslove, Dodik gazduje i firmom Igokea, Radio Čelincem, voćnjakom u Podgracima, kompanijom Zekstra, poljoprivrednom zadrugom u Laktašima, Termalnom banjom u Laktašima, kompanijom Farmland iz Nove Topole, Fabrikom duhana u Banjoj Luci...

DODIK NA LEDU

Specijalno tužilaštvo RS-a je krajem decembra prošle godine donijelo naredbu o obustavi istrage u krivičnom predmetu protiv Milorada Dodika i šest njegovih bliskih saradnika, sprovedene po naredbi Tužilaštva BiH. Istraga je obustavljena jer navodno nije bilo dovoljno dokaza da su osumnjičeni počinili krivično djelo zloupotrebu službenog položaja ili ovlašćenja u vezi sa izgradnjom autoputa Banjaluka-Gradiška, dionica Banjaluka-Glamočani, izgradnja Administrativnog centra Vlade RS i RTV Doma.

Međutim, bez obzira na odluku Specijalnog tužilaštva, Dodik i njegovi najbliži saradnici nemaju mnogo razloga za zadovoljstvo, zbog činjenice da istraga nije „odbačena“, već „obustavljena“. To znači da može biti nastavljena u svakom trenutku, ukoliko Tužilaštvo BiH dođe do novih činjenica. Međutim, ne treba zaboraviti da Tužilaštvo BiH vodi istragu protiv Slobodana i Slavice Stanković, vlasnika „Integral inženjeringa“ zbog pronevjere i pranja 145 miliona maraka, a ova cifra se odnosi upravo na projekte u kojima Specijalno tužilaštvo nije našlo ništa „sumnjivo“!

Političko-pravne implikacije izgradnje Pelješkog mosta i luke Neum

BURA NA TUĐMANOVIM BESPUĆIMA

Samo je Narodna bošnjačka stranka (NBS), na izborima 2006. imala izborni slogan za izgradnju luke Neum. Grupa intelektualaca okupljenih oko ove male stranke, poput Bakira Tanovića i dr. Ibrahima Bušatlije, uzalud je lametirala nad ovim važnim strateškim pitanjima statusa tri mala ostrvceta u Jadranu, (Veliki i Mali Školj i ostrvo Klek) čime BiH gubi pravo izlaza u međunarodne vode, i izlaza Koridora 5C na luku Neum. Tadašnji premijer, Adnan Terzić, je ismijavao ovakve inicijative tvrdeći da "zbog 15-16 čeških kupačica Vlada neće mijenjati trasu autoputa." Božo Ljubić, pulen Ive Sanadera učinio je sve da dezavuirao ova pitanja, a njegovi pomoćnici, Bošnjaci, poput Izeta Bajrambašića, potrošili su toliko novaca za putovanja zbog navodnih međunarodnih sesija da se njima do sada mogla napraviti bar jedna dionica tog puta.

Zbog pritiska EU Hrvatska je prisiljena rješavati ovaj spor. Hoće li nas bošnjačka pamet opet izdati?!

A) IZGRADNJA PELJEŠKOG MOSTA

Dobro je, ipak, što se u Bosni i Hercegovni (BiH) napokon ozbiljnije počela shvatati važnost izgradnje vlastite morske luke, kao i značaj određivanja i utvrđivanja morskih granica. Za sada je najvažnije što se Republici Hrvatskoj (RH) nije dala saglasnost za gradnju Pelješkog mosta. U vezi sa problemima koje BiH ima u svom prioritetnom i morskom dijelu Jadranskog mora, učinjene su mnoge aktivnosti koje zaslužuju priznanje i pohvalu, no čini se da se po ovim problemima moglo učiniti znatno više, ali se, ipak, zbog skromnog teoretskog i praktičnog znanja iz predmetne oblasti još uvijek nisu uradili nikakvi značajni projekti iz struke, pa su i na političkom planu učinjeni vidljivi propusti. Tako se, s obzirom na situaciju u kojoj se našla BiH, RH trebalo upozoriti da se ne prihvata mogućnost bilateralnog sporazuma, kako oko pitanja gradnje Pelješkog mosta, tako i oko složene problematike u vezi morskog razgraničenja. U stvari, pitanje gradnje Pelješkog mosta je do sada trebalo energično odbiti (Hrvatskoj ponuditi gradnju podmorskog tunela), a oko utvrđivanja vlastitih morskih granica još odavno povesti sudski postupak pred Međunarodnim sudom za pomorska pitanja, sa sjedištem u Hamburgu, po načelima koja propisuje međunarodno pomorsko pravo, a koja BiH treba da omoguće morske prostore, izlaz na otvoreno more, a u oba zaliva (za BiH je posebno važan dio u zalivu Malog Stona) nesmetanu gradnju morske luke, odnosno, nesmetan morski akvatorij. Vanjska politika BiH do sada je po tim pitanjima, očito trebala odbiti bilateralne sporazume koji joj, ako se i dalje nastave, mogu isključivo štetiti i onemogućiti ono što je njezino, ono što joj pripada po međunarodnom pravu, ono što joj garantuje međunarodna zajednica i ono što RH neće moći osporiti. Također je uočljiv veoma krupan propust, a to je da u vezi sa dosadašnjim pristajanjem na bilateralne sporazume sa RH, prethodno (a i još uvijek) zvanična državna politika, nije ustanovila i na karti iscrtala koje morske prostore drži za svoje i koje morske prostore je spremna ratificirati, te kada i kako planira graditi luku na vlastitoj morskoj obali. Čini se da je naša država ovom izuzetno važnom geopolitičkom i geostrategijskom pitanju u suštini pristupila neoprezno i sa nedovoljnim trudom i angažovanošću. Traženje potpuno nepotrebnih privilegija oko trajnog korišćenja luke Ploče je, također, politički promašaj koji najbolje govori da naša politika još uvijek nema potrebne odlučnosti oko početka gradnje vlastite morske luke izuzetnih mogućnosti, a koja po ukupnom neiskorišćenom potencijalu (mjereno po tonaži brodova) premašuje sadašnji ukupni kapacitet svih aktivnih hrvatskih trgovačkih luka za oko 20 puta.

Za sada su još uvijek tri dominantne teme oko pomorskih pitanja koje dominiraju na političkoj sceni u BiH i koje treba posebno razmotriti, a to su:

1. Pitanje gradnje Pelješkog mosta

Svakoj pomorskoj državi pripadaju sljedeća četiri morskog prostora, a to su:

1. Unutrašnje morske vode (UMV).
2. Teritorijalno more (TM)
3. Epikontinentalni pojas (EP)
4. Ekonomski pojas (EkP).

2. Utvrđivanje morskih granica sa RH.
3. Gradnja vlastite morske luke.

Po prvom pitanju, BiH treba i dalje ostati odlučna i dosljedna: ne treba davati nikakvu saglasnost za bilo kakav most, jer bez obzira na njegov model i veličinu, isti bi predstavljao stalnu prepreku i limitirajući faktor izgradnje morske luke u BiH, pri čemu bi prolaz brodovima velike tonaže bio trajno onemogućen, a brodovi manje tonaže bi plovili otežano, dok bi u vrijeme zimskog perioda i jakog vjetra prolaz i ovim brodovima bio onemogućen. U slučaju nekih nezgodnih okolnosti, kao npr. kvara upravljanja na brodu (glavnog i pomoćnih strojeva, kvara na sistemu kormilarenja i sl.), brod bi mogao udariti u jedan od nosećih stubova, te time trajno ugroziti njegovu stabilnost. Država BiH bi zbog toga mogla snositi odgovornost, što bi kao po-

sljedica moglo dovesti u pitanje funkcionisanje vlastite luke. Limitirajući i otežavajući faktor plovnog puta ispod mosta nije samo njegova visina nego, upravo, raspon između stubova, budući da oni sužavaju prirodnu širinu nekog plovnog područja, te predstavljaju trajnu opasnost za navigaciju brodova. S druge strane, RH bi trebalo u istom akvatoriju (područje koje pripada BiH), predložiti i dozvoliti gradnju podmorskog tunela koji ni po čemu ne bi ugrozio gradnju morske luke, a RH bi omogućio sigurniju i daleko jeftiniju varijantu povezanosti na spomenutoj putnoj trasi od planirane gradnje mosta (tunel bi bio veoma svrsishodan i u zimskom periodu kada se putni saobraćaj, zbog jakog vjetrova često mora obustavljati na duže vrijeme što uvijek predstavlja ozbiljan i nerješiv problem). Na taj način bi i RH i BiH na obostrano zadovoljstvo ostvarile svoje ciljeve gdje interesi jedne države ne bi ugrožavali interese druge države, a međusobni državni interesi ostali bi u domenu dobre uzajamne saradnje i punog razumijevanja. S druge strane, izgradnja mosta bi definitivno prouzrokovala izolovanost BiH sa svijetom i zapečatila sudbinu njenog ekonomskog razvoja.

Dakle, svako davanje saglasnosti za gradnju bilo kakvog mosta na Pelješcu predstavljao bi čin veleizdaje, a što građani BiH to sebi nikada neće dozvoliti. Situacija morskog razgraničenja sa RH je izuzetno složen problem. Također, ne treba se potpisivati bilateralni sporazum budući da je vanjska politika RH prema BiH, po pitanju morskog razgraničenja, takva da RH ne samo da nije spremna da određeni vlastiti morski prostor ustupi BiH (obzirom na odredbe i akte Međunarodnog pomorskog prava), nego, čak, već postojeći BiH teritorij (kao što je slučaj sa otočićima Mali i Veliki Školj, rt Rep Kleka), želi da prisvoji kao svoj, što je jasna poruka da bi traženje rješenja ovog problema putem međusobnog državnog sporazuma bilo gubljenje vremena i išlo bi isključivo na štetu BiH. Eto zašto država BiH nema druge alternative nego u što kraćem vremenu predati zahtjev međunarodnom sudu za pomorska pitanja sa sjedištem u Hamburgu za pokretanje sudskog procesa sa ciljem utvrđivanje morskih granica sa RH po načelima i prin-

cipima međunarodnog pomorskog prava, koje svim državama koje imaju izlaz na more (bez obzira na veličinu, oblik i položaj morske obale) garantuje jednaka prava.

Svakoj pomorskoj državi pripadaju sljedeća četiri morska prostora, a to su:

1. Unutrašnje morske vode (UMV).
2. Teritorijalno more (TM)
3. Epikontinentalni pojas (EP)
4. Ekonomski pojas (EkP).

Po stavovima RH osim UMV u zalivu Klek-Neum, BiH ne posjeduje nikakve druge morske prostore. Čak i zajednički zaliv Malog Stona RH u potpunosti prisvaja kao svoj. Hrvatska, također, ne želi dozvoliti BiH suvereni pristup otvorenom moru, te je bez njene saglasnosti započela neke aktivnosti oko radova povezanih sa nelegalnom gradnjom Pelješčkog mosta, obećavajući da će BiH dozvoliti neškodljiv prolazak brodovima, kroz svoje UMV, koji bi plovili ispod limitirajućeg Pelješčkog mosta prema bh. luci, mada je sasvim poznata klauzula međunarodnog pomorskog prava koja je pojam neškodljivog prolaska definisala kroz teritorijalno more neke države, a ne kroz potpuno suvereni teritorij kao što su UMV koje RH, protivno međunarodnom pomorskom pravu, u međutočnom području od bh. obale do otvorenog mora i dalje želi trajno zadržati. Zbog spomenute klauzule ali i svakih mogućih naivnih sporazuma sa RH, mogla bi se stvoriti nova opasnost gdje bi BiH mogla trajno ostati zatvorena u zalivu Klek – Neum, izgubivši svoju vezu sa otvorenim morem, odnosno, sa svim pomorskim državama svijeta. Smisao izgradnje Pelješčkog mosta nije u neprekinutom povezivanju hrvatskog kopna kao što je rečeno, nego upravo o onemogućavanju BiH u ostvarenju svih suverenih morskog prostora, sprečavanju izgradnje luke Neum i tra-

jnog našeg vezivanja i ovisnosti o luci Ploče. U čemu bi to, zapravo, bila suštinaorskog razgraničenja RH i BiH na Jadranskom moru (sa stanovišta Međunarodnog pomorskog prava, po kojem, očito, BiH trenutno ima sve prednosti u odnosu na postojeće stanje na pomorskoj karti), i zbog čega bi država BiH trebala u što kraćem vremenu pokrenuti sudski spor u Hamburgu? Odgovor se može naći u objašnjenjima glavnih odredaba spomenuta četiri morska prostora. UMV su morsko područje pod neograničenim suverenitetom i vlašću jedne pomorske države, potpuno istom kao i za njeno kopneno područje. To su dijelovi mora neposredno povezani sa kopnom, ušća rijeka, luke na obali, međutočna područja, manji zalivi ali i veći zalivi definisani pravilom polukruga. Tako se npr. obična krivina obale ne može smatrati UMV-a, nego se tome dodaje uslov da površina vode u zalivu treba biti veća ili jednaka od površine polukruga sa prečnikom na ulazu takvog zaliva. Sa definicijom UMV tijesno je povezana klauzula koja kaže da svaka država koja ima izlaz na more ima pravo izlaza i na otvoreno more, čime je precizirano da ni jedna pomorska država nema pravo pravolinijski povlačiti granice UMV koje bi zatvorile pristup susjedne države otvorenom moru. Budući da je ukupno međutočno područje između svih otoka RH ujedno i područje njenih UMV (ne uzimajući u obzir najisturenije veoma udaljene otoke, npr. Palagruža, koji imaju samo svoje TM), jasno je onda da po spomenutoj klauzuli RH nema pravo na UMV u morskom dijelu koje na prirodan način vezuje BiH prema otvorenom moru. Ovo je morski prostor od rta Repa Kleka (najisturenije tačke obale BiH prema otvorenom moru), do morskog područja između otoka Sušac i Biševo (kroz morski prostor neretvanskog i korčulanskog kanala). Otvoreno more (OM) u tom je području udaljeno 12 milja presjecišta linije kružnica najisturenijih tačaka spomenuta dva otoka (za koliko sada iznosi teritorijalno more RH u tom području i nalazi se na poziciji udaljenoj oko 66 milja od rta Repa Kleka (oko 122 kilometra, 1 milja = 1852 metra). Spomenuti prostor RH treba prepustiti BiH, a Međunarodni sud će odrediti i širinu ovog morskog koridora na svakoj etapi spomenutih međutočnih područja što iziskuje de-

taljniju primjenu odredaba Međunarodnog pomorskog prava. Očito je da ovaj izuzetno složen problem ne može biti riješen međudržavnim bilateralnim sporazumom, već multilateralno. Iz do sada rečenog postaje mnogo jasnije zašto je RH stalo da bh. otočice (Mali i Veliki Školj), kao i rt Rep Kleka, koje tokom svoje nezavisnosti nije proglasila svojim, to želi sada učiniti. Spomenuti bi otočići mogli pomoći da pred Međunarodnim sudom u Hamburgu RH ukupni morski prostor u zalivu Malog Stona prema Pelješcu proglasi svojim UMV (kao što to trenutno čini), a ne zajedničkim prostorom dviju država, čije bi granice UMV obiju država dijelila geometrijska crta na sredini. S druge strane, rt Rep Kleka na bh. obali (kao najisturenije geografske tačke prema otvorenom moru), RH želi sada proglasiti svojim smatrajući da će BiH lakše izgubiti mogućnost traženja prava na spajanje državne teritorije sa izlazom na otvoreni dio Jadranskog mora. Predviđena lokacija Pelješčkog mosta bi, takođe, bila u suverenom morskom prostoru BiH, odnosno, u njenom teritorijalnom moru (TM). Budući da širina teritorijalnog mora svake države pa i BiH iznosi 12 milja, a lokacija spomenutog mosta bi teoretski bila na udaljenosti manje od 1 milje od bh. obale, razumljivo je onda zašto RH želi da prvo sagradi most (a ne podmorski tunel), pa tek onda da se vrši razgraničenje sa BiH. Nesumnjivo je da bi takav most limitirao i ugrozio izgradnju bh. morske luke, a BiH bi tako postala trajni ovisnik o luci Ploče.

B) IZGRADNJA LUKE NEUM

Bosna i Hercegovina nesumnjivo ima brojne ekonomske poteškoće. U ovim uslovima i okolnostima trebamo se više nego ikada usmjeravati vlastitim prirodnim resursima i neiskorištenim potencijalima, a upravo bi neki od njih mogli postati najsnažniji oslonac u prevazilaženju postojeće krize. Kreirajući potpuno novi sistem ekonomskog planiranja, BiH bi po prvi put dobila ono što do sada nije imala, a to je da u svoj ekonomski program potpunije uvrsti svjetsku razmjenu roba. Radi se nesumnjivo o najznačajnem prirodnom resursu, a to je

mogućnost izgradnje vlastite pomorske luke, o čemu se govori već dugo, mada se do sada nisu učinili nikakvi konkretni koraci niti uložile minimalne investicije, gdje bi se sa stručnog stanovišta mogli dobiti konkretni projekti, kako bi se imao uvid gdje bi se i kako gradila takva pomorska luka. Prema postojećim, istina površnim analizama, pomorska luka u BiH bi trebala izgledati ovako:

Prvo,

Svi terminali za prihvat teretnih brodova u smislu manipulacije iskrčavanja i ukrcavanja roba, bi se gradili isključivo na obali zaliva Malog Stona, čime bi zaliv Klek – Neum, te sam grad Neum, ostao netaknut u svom postojećem turističkom ambijentu. Na taj način bi se postigao i sačuvao obostran smisao i značaj vlastite morske obale.

Drugo,

Spomenuti terminali i vezovi u zalivu Malog Stona bi se gradili po cijeloj dužini zaliva, gdje bi se opasni tereti po pomorskim tzv. marpol odredbama morali graditi odvojeno od terminala za bezopasni teret. Terminali za opasni teret bi se gradili za slijedeće brodove: brodovi za sirovu naftu, produkt tanker, kemikal tanker, te lpg i lng brodovi. Terminali za bezopasni teret bi se gradili za slijedeću vrstu brodova: brodovi za generalni teret, brodovi za rasuti teret, kontejnerski brodovi, ro-ro brodovi, brodovi za hlađeni teret i putnički brodovi.

Treće,

Terminali za prihvat tereta bi se trebali graditi namjenski, a zbog relativno nepovoljnog terena na samoj morskoj obali, ovi bi se terminali morali sastojati iz dva dijela. Jedna grupa terminala bi se gradila u neposrednoj blizini samih brodskih vezova. Ovo se naročito odnosi na one vrste brodova gdje se roba predviđena za ukrcavanje i iskrčavanje mora skladištiti neposredno u blizini brodskih vezova, a to se naročito odnosi na kontejnere, te robu za brodove koji prevoze generalne, rasute, ro-ro i hlađene terete. Ova bi se roba nakon iskrca-

vanja morala neposredno transportovati na glavne i daleko veće terminale, na drugu grupu terminala, koji bi se morali graditi na posebno određenim lokacijama u unutrašnjosti, ali ipak u blizini morske obale, kako bi efekat manipulacije sa teretima bio što efikasniji. Isto se odnosi i na robu predviđenu za izvoz koja bi prvo bila uskladištena u unutrašnjosti na većim terminalima, a onda bi se po rasporedu za ukrcavanje, ovaj teret u manjim partijama prevezio i skladištio u neposrednoj blizini brodskih vezova u dohvat teretnih dizalica, teretnih pokretnih traka ili elevatora. S druge strane, svi opasni tereti u tečnom stanju se uz pomoć brodskih pumpi, te buster pumpi na kopnu i putem cjevovoda transporuju direktno sa brodova na skladišta, odnosno, tankove u unutrašnjosti, koji se moraju graditi na propisnoj udaljenosti od grada Neuma ali i od terminala za bezopasni teret, tako da se time ne iziskuje gradnja nikakvih terminala koji bi bili u neposrednoj blizini brodskih vezova.

Četvrto,

Prije gradnje bilo kakvih vezova za brodove potrebno je ispitati oblik i dubine morskog dna, koji se nalazi u neposrednoj blizini obale, kako bi se utvrdila činjenica o kojim dubinama morskih vezova na određenim mjestima je riječ, odnosno, koje konkretne podmorske radove će biti potrebno izvršiti kako bi se dobila što veća dubina na onim mjestima gdje bi brodovi bili neposredno vezani uz obalu, sa ciljem da se na racionalan i stručan način odredi raspored pojedinih brodskih vezova. Određena ispitivanja već su izvršena.

Peto,

Svaka pomorska luka, pa time i naša, treba udovoljavati minimalnim standardima kako bi postigla i dobila međunarodnu dozvolu za takve djelatnosti, odnosno, treba ispuniti neke standardne norme, i to:

1. imati lučku kapetaniju i lučkog kapetana, te službu carine i imigracije koji će biti u stanju obavljati sve administrativne poslove planiranja prihvaćanja i vezivanja, odnosno, odveza te isplavljenja brodova nakon obavljenih poslova ukrcavanja i iskrčavanja tereta;
2. posjedovati propisane radare i ostalu radio opremu koja omogućava neposrednu komunikaciju sa brodovima i ostalim subjektima koji obavljaju različite propisane poslove;
3. udovoljiti međunarodnim pomorskim standardima od kojih su najvažniji: SOLAS (mjere zaštite ljudskih života), zatim MARPOL (mjere za zaštitu okoliša od onečišćenja), te ISPS (određeni sigurnosni nivo zaštite luke od terorizma i subverzivnih djelatnosti);
4. imati neophodnu službu pilotaže i tegljače koji su najvažniji u poslovima manevrisanja tj. u po-

Za sada su još uvijek tri dominantne teme oko pomorskih pitanja koje dominiraju na političkoj sceni u BiH i koje treba posebno razmotriti, a to su:

- 1. Pitanje gradnje Pelješkog mosta***
- 2. Utvrđivanje morskih granica sa RH.***
- 3. Gradnja vlastite morske luke.***

slovima postavljanja brodova na vez, odnosno njihovog isplavljenja;

5. posjedovati sisteme protivpožarne zaštite u luci;
6. imate lučke radnike koji će biti stručni u manipulaciji kod iskrcaja i iskrcaja različitih vrsta tereta.

Postoje i drugi zahtjevi koje će luka morati zadovoljiti čiji će stepen i stručnost biti u neposrednoj povezanosti sa njenom modernizacijom i obimom poslovanja.

Veoma je važno spomenuti da su pomoć u izgradnji pomorske luke neke države već ponudile, mada je za očekivati da bi se toj saradnji priključile i druge države koje u tome vide i svoj ekonomski interes.

Tome najviše doprinosi činjenica da zaliv Malog Stona ima odlične uslove za gradnju pomorske luke, a upravo dubine mora, širina zaliva i vremenske pogodnosti u spomenutom akvatoriju navode na zaključak da su investicije za izgradnju takve luke u srazmjeru sa njenim gabaritima zaista minimalne.

O čemu je ovdje riječ?

Bosanskohercegovačka obala u zalivu Malog Stona je duga oko 10 kilometara i teoretski je moguće graditi vezove za brodove najvećih tonaža čak većih i od 100.000 tona po vezu, a na nekim mjestima uz obalu čak većih i od 200.000 tona, što bi našu luku vremenom moglo svrstati u 10 najvećih luka u Evropi, mjereno po tonaži koja se u zalivu Malog Stona procjenjuje na oko 3 miliona tona tereta. Primjera radi, kapacitet luke Ploče, mjereno po tonaži, je oko 150.000 tona. Takav granični prijelaz pruža mogućnost da se u toku jednog dana sa brodova teoretski prihvati oko 100.000 kamiona nosivosti od 30 tona raznih roba. Postavlja se pitanje za koliko vremena se sadašnjim pograničnim prijelazim preko država u susjedstvu preveze ova količina tereta? Ne bi puno pogriješili ako bi kazali da se to dogodi tek za godinu dana. Ako se tome doda činjenica da se robe sa kopnenim pograničnim prijelazima zbog skupoće u transportu, uglavnom, plasiraju prema državama u susjedstvu, postaje mnogo jasnije da nam mnogi prirodni resursi u državi ostaju van svoje iskorištenosti, budući da se time ne postiže razmjena roba na svjetskom nivou.

Permanentnom gradnjom luke Neum u periodu od 10 do 20 godina BiH bi mogla računati na sljedeće prednosti:

1. Izvoz roba manjih i većih tonaža u obliku ruda, polufabrikata te finalnih proizvoda u sve države svijeta.
2. Uvoz spomenutih roba brodovima iz svih destinacija svijeta.
3. Izgradnja potpuno novih tvornica za preradu nafte, metalne industrije, industrije cementa, te modernizacija i proširenje već postojećih industrijskih pogona.
4. Izgradnja potpuno nove hemijske industrije,

Pitanje gradnje Pelješkog mosta je do sada trebalo energično odbiti (Hrvatskoj ponuditi gradnju podmorskog tunela), a oko utvrđivanja vlastitih morskih granica još odavno povesti sudski postupak pred Međunarodnim sudom za pomorska pitanja, sa sjedištem u Hamburgu, po načelima koja propisuje međunarodno pomorsko pravo, a koja BiH treba da omoguće morske prostore, izlaz na otvoreno more, a u oba zaliva (za BiH je posebno važan dio u zalivu Malog Stona) nesmetanu gradnju morske luke, odnosno, nesmetan morski akvatorij.

budući da trenutno mnogi proizvodi u hemijskoj industriji ostaju parcijalno neiskorišteni, čime bi naša ekonomija dobila svoju sasvim novu dimenziju od velikog značaja na svjetskom nivou.

5. Mogućnost postizanja svjetske trgovine koja podrazumijeva uvoz roba brodovima velike tonaže i njena parcijalna distribucija u evropske i balkanske države pomorskim i kopnenim komunikacijama.
6. Pružanje luke na usluge državama u okruženju, što bi dovelo do jačanja interesa za njenim proširenjem i modernizacijom.
7. Pozicioniranje BiH u red država sa ekonomskim povjerenjem, te pojačanim interesom za ulaganje stranog kapitala.
8. Povećanje broja zaposlenih radnika u mnogim sektorima proizvodnje i smanjenje stepena nezaposlenosti.
9. Porast državnog budžeta i lakše punjenje istog.
10. Snažniji ekonomski razvoj cijele države, naročito Hercegovine, gdje bi za samo nekoliko godina došlo do potpunog nestanka nezaposlenosti, a vremenom grad.

Neum bi postao jedan od najmodernijih u BiH.

Uz sve nabrojane prednosti postoje one koje su od političkog i društvenog značaja. Zbog toga bi ovaj najvažniji prirodni resurs trebalo ostaviti u rukama države i ne bi trebalo dozvoliti njegovu privatizaciju. Za početak će čini se, biti najvažnije na državnom nivou donijeti odluku o početku izgradnje pomorske luke dinamikom korak po korak, ali bi već konkretno trebalo početi izgradnja prvog kontejnerskog terminala i izgradnju najosnovnije infrastrukture, kako bi se buduća luka povezala sa postojećom putnom mrežom BiH.

SENZACIONALNO

Na zahtjev tri lože Bosne i Hercegovine: "LUX BOSNIAE", "IVO ANDRIĆ", "VERITAS", Velika Loža Austrije je unijela svjetlo u Veliku Ložu Bosne i Hercegovine u toku ritualnog rada održanog u Bosni i Hercegovini.

Luciferovo oko

nad Bošnjom

Masonjerija je nazakulsija priča svih vremena. Tako se i o bosansko-hercegovačkoj masoneriji špekuliralo. Pan Bošnjak prvi objavljuje imena loža i imena ključnih masona u BiH.

Vrlo rijetko, i samo u nekoliko tekstova mediji su tretirali temu masonerije u Sarajevu. To je, vrlo površno, provocirao ugašeni list Valter. Zatim je o tome pisao, opet ugašeni list, SAN. SAN je na naslovnici tvrdio da je osnovana loža u Sarajevu i da je lider masona neki relativno mladi ljekar. Također je magazin START objavio dva-tri teksta sa spekulacijama članova masonske lože u Sarajevu. Jedan tekst je napisala dopisnica Slobodne Bosne iz Beograda, kojeg prenosimo u cijelosti.

SLIKE SARAJEVSKIH MASONA

ORIGINALNI DOKUMENT SA POPISOM DESETERICE GLAVNIH MASONA U SARAJEVU

GRAND LODGE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Dear Sir and Brother,

We, the undersigned Grand Master and Grand Secretary of the Grand Lodge of Bosnia and Hercegovina, have the privilege to inform you of the rebirth of the Regular Freemasonry in the Republic of Bosnia and Hercegovina.

We are a Grand Lodge regularly constituted by the Mother Grand Lodge of Austria in Sarajevo, capital of Bosnia and Hercegovina, on April 16, 2005.

The Grand Lodge of Bosnia and Hercegovina is an independent Body practising Freemasonry only with the three Degrees and only within the limits defined in its Constitution as » the pure Ancient Masonry«; some of these main principles are the following:

1. The first condition of admission into and membership of the Order is a belief in the Supreme Being. This is essential and admits of no compromise.
2. The Bible, Koran, Tora, referred to by Freemasons as a Book of Sacred Law, is always open in the Lodges. Every candidate is required to take his obligation on that Book, or the Book which is held by his particular Creed to impart Sanctity to an oath or promise taken upon it.
3. The three Great Lights of Freemasonry (namely the Book of Sacred Law, the Square, and the Compasses) shall always be exhibited when the Grand Lodge or its subordinate Lodges are at Work, the Chief of these being the Book of Sacred Law.
4. The discussion of religion and politics within the Lodge shall be strictly prohibited.
5. The principles of the Ancient Landmarks, customs, and usage of the Craft shall be strictly observed.

We respectfully submit this demand for your official recognition, as we are looking for a wider acceptance in the Regular Masonic World.

Before, however, the relevant Bodies of the Grand Lodge of are able to consider our request for recognition, we do submit the following additional information:

- Rituals of the I., II., and III. Degree used at work are adopted from the Grand Lodge of Austria. (Shroeder's Ritual)
- Recognition to the Grand Lodge of Bosnia and Hercegovina was already granted by the following Grand Lodges:

GL of Austria

- GL of Czech Republic
- GL of Hungary
- Regular Grand Lodge »Yugoslavia«
- The National Grand Lodge of Romania
- Grand Lodge of Slovenia
- Grand Lodge of Croatia
- Grand Lodge of Switzerland
- Grand Lodge of Luxemburg
- Grand Oriente of Italy

- Grand Lodge of Germany
- Grand Lodge of Macedonia
- Grand Nationale Lodge of France
- and some other Grand Lodges.

The number of individual members : 99

The number of Lodges: 3

Three LL.: Lux Bosnia, Ivo Andrić and Veritas are working in Sarajevo.

Foundation of Lodge:

- June 19, 1999 – foundation of the L\ Lux Bosnia in Ljubljana, Slovenia,
- November 2, 2003 – regular L\ Lux Bosnia were consecrated in Sarajevo
- June 2004 – The second L\ Ivo Andrić was consecrated in Sarajevo
- January 17, 2005 The third L: Veritas was consecrated in Sarajevo

All three LL\ were founded by the Grand Lodge of Austria

List of the Grand Officers of the Grand Lodge of Bosnia and Hercegovina:

- **Edvin Dervišević** **Grand Master**
- **Nudejm Djukić** **Deputy Grand Master**
- **Branko Todorović** **Deputy Grand Master**
- **Ismar Mujezinović** **Deputy Grand Master**
- **Mile Stojić** **Grand Orator**
- **Drahomir Mirović** **Grand Orator**
- **Izo Tankić** **Grand Orator**
- **Samir Arnautović** **Grand Secretary**
- **Slobodan Marković** **Grand Treasurer**
- **Adem Salihagić** **Grand Steward**
- **Enver Boičić** **Grand Officer**

Please do not hesitate to contact us for any further information.

With kind regards,

Sincerely and fraternally yours

Samir Arnautović, Grand Secretary

Edvin Dervišević, Grand Master

Sarajevo, 20.10.2005.

RUKOVODSTVO 2005/2006:

Predsjednik: Đemaludin Čaušević

Podpredsjednica: Hatidža Pečenković

Sekretar: Jandrić Mirko

Blagajnik - trezor: Ramiz Čejvanović

Klupske aktivnosti: Fadil Hasanagić

RUKOVODSTVO U OSNIVANJU I 2004/2005:

Predsjednik RC Bihać 2004/2005:
prim. dr. sci. Adem Salihagić

Sekretar RC Bihać 2004/2005:
Tomislav Turkalj

Rukovodstvo RC Bihać: Hatidža Pečenković, podpredsjednica 2005/2006, Tomislav Turkalj sekretar u osnivanju i 2004/2005, Mirko Jandrić sekretar 2005/2006, Mehmed Felić sekretar 2006/2007, Đemaludin Čaušević predsjednik 2005/2006, Adem Salihagić predsjednik u osnivanju i 2004/2005 i Džemaludin Harčević predsjednik 2006/2007.

SPORAZUM O BRATSKOJ SARADNJI M.M-KONKORDAT.1.

zaključen između

VELIKE LOŽE BOSNE I HERCEGOVINE

**VRHOVNOG SAVJETA ŠKOTSKOG RITUALA STAROG I
PRIHVAĆENOG ZA BOSNU I HERCEGOVINU**

Član 1.

Vrhovni savjet priznaje Veliku ložu kao jedinu slobodno-zidarsku regularnu vlast koja ima u Bosni i Hercegovini isključivu i nepodijeljenu jurisdikciju nad radom slobodnih zidara i tri stepena simboličkog slobodnog zidarstva.

Vrhovni savjet sam sebi zabranjuje da radi u tri stepena simboličkog slobodnog zidarstva: učenik, pomoćnik i majstor.

Vrhovni savjet ovlašćuje Veliku ložu, za slučaj da ona to želi, da radi u prva tri stepena prema škotskom ritualu starom i prihvaćenom.

Član 2.

Velika loža Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Velika loža) priznaje Vrhovni savjet škotskog rituala starog i prihvaćenog (u daljem tekstu: Vrhovni savjet) kao jedinu regularnu vlast koja u Bosni i Hercegovini ima nepodeljenu i isključivu jurisdikciju nad stepenima škotskog rituala starog i prihvaćenog od 4. do 32 i uključujući 33. stepen.

Velika loža se obavezuje da radi isključivo u tri stepena simboličnog slobodnog zidarstva: učenik, pomoćnik i majstor.

Član 3.

Vrhovni savjet se obavezuje da prihvati i da zadržava kao svoje članove samo one slobodne zidare koji pripadaju ložama Velike lože ili jednoj loži slobodno-zidarske vlasti sa kojom se nalazi u prijateljskim odnosima koji moraju biti u sistemu regularnog i priznatog slobodnog zidarstva, sa poštivanjem ugovora o priznavanju te dvije Velike lože.

Tim povodom, Velika loža i Vrhovni savjet razmenjuju međusobno sve neophodne informacije vezane za slobodno-zidarsko svojstvo njihovih članova. Na preporuku Vrhovnog savjeta, Velika loža daje svoje mišljenje o kandidatima za više stepene.

ČLANOVI ŠKOTSKOG REDA koji izgube svojstvo slobodnog zidara,

definisano u prvom stavu predhodnog člana, biće samim tim brisani sa spiska Vrhovnog savjeta, te cijelog reda.

Član 5.

Slobodni zidari iz redova Vrhovnog savjeta nisu ovlašćeni da nose dekore. Škotskog reda u simboličkim ložama i u simboličke lože mogu ući samo sa odgovarajućim oznakama Majstora Kraljevske umetnosti, osim ukoliko su pozvani da zastupaju Vrhovni savjet.

Slobodni zidari prva tri stepena Velike lože pozvani su da prisustvuju mističnoj sceni od četvrtka pre Uskrsa, obučeni u dekore simboličkih loža.

Član 6.

Veliki Majstor ne može u isto vrijeme vršiti dužnost Suverenog Velikog Komandera i obratno, Suvereni Veliki Komander ne može u isto vrijeme biti na dužnosti Velikog Majstora. Poželjno je da se obojica nalaze i u Velikoj loži i u Vrhovnom savjetu. Zbog toga, Konstituciju Škotskoga reda potpisuje Veliki Majstor VL BiH i ona stupa na snagu na teritoriji BiH na dan potpisa ovog Konkordata

Član 7.

Hram u Sarajevu i budući Hramovi su isključivo u vlasti Velike lože Bosne i Hercegovine.

U cilju obezbjeđenja dobrog funkcionisanja aktivnosti obje slobodno-zidarske vlasti, a u duhu bratske saradnje, Savjet Velike lože i Kolegijum aktivnih velikih generalnih inspektora Vrhovnog savjeta dogovaraju se o stavljanju na raspolaganje prostorija i instalacija Hrama za potrebe rada škotskog rituala.

Član 8.

Ovaj sporazum o prijateljstvu stupa na snagu nakon što ga ratifikuju Velika loža i Vrhovni savjet, i to onoga dana kada ga potpišu Veliki majstor Velike lože i Suvereni veliki komander Vrhovnog savjeta.

Prekidom Konkordata uspravljuje se djelovanje Vrhovnog savjeta

Ratifikovano: Velika loža Bosne i Hercegovine

Ratifikovano: Predloženi-budući Vrhovni savjet Bosne i Hercegovine

Sarajevo, dana 18.12.2005.

Suvereni veliki komander
Vrhovnog savjeta Škotskoga
Rituala za BiH

Veliki majstor Velike lože
Bosne i Hercegovine

DRAHOMIR MIROVIĆ

EDVIN DERVIŠEVIĆ

ISTORIJAT MASONA U BiH

- Era Austro-Ugarske Monarhije (1870-1919)
Postojali su Slobodno zidarski – Masonski krugovi kao dio šireg Austro-Ugarskog Masonskog lanca
- Era Kraljevine Jugoslavije (1919-1940)
Postojale su Masonske lože u Bosni i Hercegovini kao dio Velike Lože Kraljevine Jugoslavije.
- Era II Svjetskog rata (1941-1945)
Lože su zabranjene. Slobodno zidarstvo u Bosni i Hercegovini nije postojalo.
- Era Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (1945-1991)
Masonske lože nisu mogle biti uspostavljene zbog specifičnosti političkog režima.
- Slobodno zidarstvo u državi Bosni i Hercegovini (1999-2006)
1999. Velika Loža Austrije i Velika Loža Slovenije su pomogle u uspostavljanju prve masonske lože u Bosni i Hercegovini. Ova prva loža nije bila samostalna, imala je atribut "deputatska loža" a naziv joj je "LUX BOSNIAE."

- **Napomena:** VELIKA LOŽA BOSNE I HERCEGOVINE je registrovana kao takva kod odgovarajućih organa Bosne i Hercegovine.
- **Napomena:** VELIKA LOŽA BOSNE I HERCEGOVINE ima svoj vlastiti posjed u BiH gdje je VELIKA LOŽA BOSNE I HERCEGOVINE izgradila svoj Masonski Hram – Masonski Centar Bosne i Hercegovine.
- **Napomena:** Za samo nekoliko mjeseci, mnoge Velike lože su priznale VELIKU LOŽU BOSNE I HERCEGOVINE, među kojima su Austrija, Slovenija, Hrvatska, Srbija i Crna Gora, Češka Republika, Mađarska, Rumunija...

2004. Velika Loža Austrije i Velika Loža Slovenije su pomogle pri formiranju druge masonske lože u Bosni i Hercegovini. Druga loža također nije bila samostalna, imala je atribut "deputatska loža" a naziv je "IVO ANDRIĆ."

2004. Velika Loža Austrije je pomogla pri formiranju treće masonske lože u Bosni i Hercegovini. Teća loža također nije bila samostalna, imala je atribut "deputatska loža" a naziv treće lože je "VERITAS."

2005. Po dekretu Velike Lože Austrije unesena su svjetla u sve tri lože Bosne i Hercegovine u toku ritualnog rada održanog u Bosni i Hercegovini. Orijent Bosna i Hercegovina je ponovo uspostavljen nakon više od 60 godina, čime je stvoren preduslov da se formira nezavisna Velika Loža Bosne i Hercegovine.

16.04.2005. Na zahtjev tri lože Bosne i Hercegovine: "LUX BOSNIAE", "IVO ANDRIĆ", "VERITAS", Velika Loža Austrije je unijela svjetlo u Veliku Ložu Bosne i Hercegovine u toku ritualnog rada održanog u Bosni i Hercegovini.

DA LI MASONI STOJE IZA AL-DŽEZIRE BALKANS?

Pošto je Al-Džezira kupila frekvenciju za emitiranje programa u Sarajevu od NTV "Studio 99", čiji je direktor, a ne i vlasnik, bio Adil Kulenović, sumnja se da je taj posao završila masonerija. »Studio 99« je nastao je tokom agresije na BiH, u sklopu organizacije Kulba nezavisnih intelektualaca »Krug 99«, za koji se sumnjalo da je masonerijska organizacija. O tome je nekada davno pisao sarajevski list Valter, pozivajući se na neke strane analitičare koji su se bavili političkim dešavanjima u BiH. Glavi povod za sumnjičenje »Kurga 99« da pripada masoneriji je simbolička brojeva. Masonerija broj 33 uzima kao kulturni, odnosno kodni broj unutar svog ustrojstva.

Pošto iza realizacije finansijskog Ugovora o kupovini NTV 99 ispred Al-Džezire stoje Edhem Fočo i

Amer Bukvić, direktor BBI banke u Sarajevu, koji se smatraju pulenima mladomuslimanskog političkog kruga, kojeg predstavlja Hasan Čengić, neobjašnjivo je bilo da vrlo kompliciranu pravnu proceduru oko suvlasničkih odnosa u NTV »Studio 99« na Kantonalnom sudu u Sarajevu je vodila i riječila advokat Edina Rešidović, tužiteljka grupi Muslimanskih intelektualaca na procesu 83. među kojima je bio i Čengić. Rešidovička je, opet, svastika Alije Behmena, gradonačelnika Sarajeva, bliskog prijatelja Adila Kulenovića, koji je bio otkupio NTV »Studio 99.« Takođe animozitete i pravne zvrzlake, uz enormne dubioze NTV »Studio 99«, vjeruje se, mogao je objediniti i uspješno završiti samo neki moćan lobi koji vlada Sarajevom iz sjene!

KO SU MASONI U VRHU VLASTI BiH ?

VELIKI RASKOL
MEĐU SRBIJANSKIM
MASONIMA KOJI
JE ESKALIRAO OVE
GODINE IMAO JE
ZA POSLJEDICU
OSNIVANJA
NEKOLIKO NOVIH
MASONSKIH
ORGANIZACIJA
(LOŽA) KOJE SU
SVOJU DOMINACIJU
POKUŠALE
OSTVARITI I NA
PROSTORU BIH

Kada je prije nekoliko mjeseci autoru ovog teksta stigao poziv da posjeti novootvoreni masonski hram koji se nalazi na Savskom sajmištu u Beogradu, uslijedila je nevjerica, jer se do sada pod strogom tajnošću, odnosno, pod zakletvom, čuvao identitet masona, njihovo djelovanje i mjesta gdje izvode svoje rituale. Međutim, u posljednjih nekoliko mjeseci stvari su se znatno promijenile. Novoosnovane masonske organizacije pokušavaju u svoje redove „regrutirati“ što veći broj uglednih intelektualaca, političara, pa i svećenika.

VELIKA LOŽA U BIJELJINI

U Srbiji trenutno postoji šest regularnih masonskih loža, ali smatra se da među njima primat ima Regularna velika loža Srbije, čiji je veliki majstor dr. Petar Kostić, a njen veliki sekretar za vanjske poslove, vodeći srpski templar Tahir Hasanović, visoki funkcioner Liberala Srbije. Hasanović je, inače, u noći uhićenja Slobodana Miloševića na Dedinju 2001. godine bio pored Čedomira Jovanovića glavni pregovarač oko Miloševićeve predaje i to u ime tadašnjeg ministra MUP-a Srbije Dušana Mihajlovića.

Kako smo saznali iz razgovora sa jednim srpskim masonom koji nije želio da otkriva svoj identitet, slobodni zidari u Srbiji imaju sedam masonskih hramova. Nedavno su jedan svoj hram otvorili i u Bijeljini.

Naime, prije dva mjeseca je ritualom „unošenja svjetlosti“ formirana loža „Svitanje“ u Bijeljini, a ubrzo potom i loža Svetog Jovana Krstitelja u Banjoj Luci. Ove dvije nove masonske organizacije pod zaštitom su Velike nacionalne lože Srbije.

Svečani čin unošenja svjetlosti obavljen je pred pedesetak novih članova Bratstva slobodnih zidara iz Republike Srpske. Naš sugovornik tvrdi da se nikada prije nije dogodilo da se u tako kratkom roku na prostoru BiH formiraju dvije masonske lože i da privuku tako veliki broj kandidata. Razlog tome je, kako kaže, nagla popularizacija masonerije, ali i spuštanje kriterija za članstvo. Također, većina kandidata u bratstvo ulazi da bi postali svemoćni vladari iz sjenke ili zbog osobne koristi. Vjeruju, naime, da će kao masoni dobivati povjerljive i važne poslove i tako ostvariti veliku materijalnu korist.

POPULARIZACIJA MASONERIJE U RS-U

“Veliki odziv kandidata u Republici Srpskoj uslijedio je uglavnom iz poslovnog svijeta, zatim se priključio veliki broj uglednih liječnika, sveučilišnih profesora, ali i aktualnih političara... Točnije rečeno, nekoliko ministara u Vladi Republike Srpske u vrlo kratkom roku postali su slobodni zidari, tako da možemo slobodno reći da u Vladi Milorada Dodika sada radi nekoliko masona.”

Ovaj majstor mistrije izbjegao je kazati nam ime masona u vlasti RS-a, jer je to strogo zabranjeno. On zagovara ideju da utjecaj slobodnih zidara u politici i državnim tijelima treba biti još veći, jer su masonske organizacije u drugim državama svijeta veoma jake i ima ih na svim nivoima vlasti.

Međutim, jedan od razloga zbog kojeg su najviđenije glave u Republici Srpskoj u vrlo kratkom roku postali masoni jeste i velika popularizacija masonerije u Srbiji. Srbijom trenutno vlada najmanje pet masona koji se nalaze u Vladi Srbije, kaže naš sugovornik.

“U našim redovima ima pet aktualnih ministara, također ima i političara iz opozicije, međutim kodeks masonerije mi ne dozvoljava da otkrijem njihov identitet. To mogu da urade samo oni ukoliko to žele.”

Spekulacije da je majstor s keceljom i mistrijom nedavno postao i premijer RS-a Milorad Dodik, naš sugovornik nije želio da potvrdi, ali ni demantira, ali je kazao “gdje ima dima, ima i vatre.”

Mit o masonima kao elitnom i svemoćnom tajnom društvu u njihove redove privukla je i jednog utjecajnog vladiku iz Republike Srpske. Pretpostavljamo da se radi o vladici Kačavendi čije se sjedište eparhije u Bijeljini nalazi nedaleko od masonskog hrama.

“Za razliku od Udbe, Crkva nije progonila masona, a i Kruna nam je bila naklonjena, jer su mnoge vladike (Nikolaj Velimirović) i prinčevi bili slobodni zidari. Kako je glavni engleski mason bio kralj, a danas je to Vojvoda od Kenta, u Srbiji je predstonasljednik Aleksandar Karađorđević član Velike lože Engleske, što nama masonima podiže ugled u narodu. Danas ne možemo da govorimo o masoneriji kao tajnoj organizaciji već kao o diskretnom društvu s određenim tajnama.”, kaže naš sugovornik.

Masonerija je, tvrdi ovaj majstor, protiv nacionalizma, mržnje bilo koje vrste, poštuje se pravilo "brat je mio, bilo koje vjere bio." Prilikom inicijacije, odnosno primanja u ložu, mason koji je islamske vjeroispovijesti stavlja ruku na Kur'an, kršćanin na Bibliju, Židov na Talmud. U svakom slučaju, mason mora biti vjernik, ali postoji pravilo da se u bratstvo ne primaju članovi sekta i okultnih organizacija.

MASONI IZ FEDERACIJE BIH

Masoni izvode svoje tajne rituale u hramovima i to uglavnom iza ponoći. Poštuje se strogi moralni kodeks. Po njima, preljuba je najteži prekršaj. Ukoliko je učini mason s ženom drugog masona, kažnjava se isključenjem. Slobodni zidari također ne smiju učiniti ništa što bi bilo protiv interesa njegove države i naroda. Što se tiče službene regularne masonerije, žene ne mogu biti njeni članovi. Supruga masona ne može biti prisutna njegovoj inicijaciji, ali kada on dobije bijele rukavice, dobije još jedan par i za suprugu. Pod masonom se podrazumijeva slobodan čovjek, na dobrom glasu. Masonsko bratstvo služi da pruži mogućnost da se kroz rituale i duhovni rad svaki član duhovno izgrađuje i da svojim izgrađivanjem kao pojedinačna cigla doprinese simbolično gradnji hrama humanosti. Ta gradnja zajedničkog hrama humanosti je ono što povezuje sve masone svijeta.

Za razliku od novopečenih masona iz RS-a koji su pod okriljem masonskih loža iz Srbije, masoni iz Federacije BiH pripadaju drugom distriktu, odnosno pod jakim su germanskim utjecajem, što, kako kaže naš sugovornik, pokazuje da se duh Austro-Ugarske i kroz masoneriju obnavlja na ovim prostorima.

Međutim, u Sarajevu je prošle godine uspostavljena komunikacija između masona iz Federacije BiH i masona koji pripadaju Velikoj nacionalnoj loži Srbije koja je pravni nasljednik Velike lože Jugoslavije. Ova loža, koja radi pod zaštitom Velike lože Francuske, pokušala je u svoje redove da regrutira viđenije intelektualce i direktore velikih kompanija iz Sarajeva. Tom prilikom nekoliko uglednih Sarajlija priključilo se ovoj loži čije je sjedište u Parizu.

Masoni, inače, vjeruju u Velikog arhitektu univerzuma. Njihovi simboli su šestar i mistrija, kao alati

za projektiranje i zidanje svijeta, a piramida kao simbol sagrađenog hrama, u kome se mole svom Tvorcu. Tih simbola ima na preko 170 zdanja u Beogradu.

KO JE SVE POVEZAN SA MASONERIJOM?

Prvi veliki majstor velike lože Jugoslavije bio je Zoran Nenezić, bivši pravobranitelj samoupravljanja, vjerski analitičar i autor knjige "Masoni u Jugoslaviji." On u svojoj posljednjoj, trećoj knjizi o masonima navodi da je masonerija u Srbiji bila pedeset godina proganjana kao najveće društveno zlo.

"Titovi komunisti su izrekli najteže optužbe o masonima, kroz svoje teorije urota i teze da je masonstvo antikršćanska organizacija koja tajnim kanalima namjerava preuzeti kontrolu nad svijetom. I da Crkve masoneriju smatraju sektom, a građani doživljavaju masone kao ljute neprijatelje čovječanstva. Tome su doprinijeli i pojedini isključeni masoni, koji su u svojim knjigama i napisima objavljivali velike laži o masonskoj izdaji Boga i čovjeka. Raspadom Jugoslavije i potom SCG u Srbiji je devedesetih godina pod utjecajem tajne službe, ali i zapadnih masona napravljeno 10 velikih loža, četiri legalne i pet nelegalnih loža s ukupno 1.800 članova. Srpska masonerija je i u bivšim republikama napravila takve lože slobodnih zidara. Ali sama Srbija je ostala oslabljena i osiromašena, nejedinstvena i posvađana, kako u politici, tako i u masoneriji.", navodi Zoran Nenezić. U knjigama Zorana Nenezića kao masoni novog doba spominju se Zoran Živković, bivši srpski premijer, Vojislav Andrić, bivši potpredsjednik Narodne skupštine Srbije, kao i pisci Dragan Velikić i Ratko Petrović, te novinari Boško Jakšić i Miša Brkić. Vuk Drašković, predsjednik SPO-a, 1999. godine u Grčkoj primljen je u Savez slobodnih zidara. U slobodne zidare ubrajaju se i Goran Svilanović, bivši ministar vanjskih poslova, sportski funkcionar Nebojša Leković i Goran Takač, sin pokojnog olimpijca Artura Takača. Čaršija je kao masone prozivala Mladena Ivanića, predsjednika PDP-a i bivšeg predsjednika Vlade RS-a, zatim glumce Dragana Nikolića, Dragana Bjelogrića, Branislava Lečića i Mikija Manoilovića za koga se tvrdi da se javno predstavlja kao «grand komander francuskih masona».

Mirha Dedić
SLOBODNA BOSNA, 2010.

Osvrt na dramu Džemaludina Latića "Gazi Husref –beže"

RIJEČI NEPRIJATELJA I ŠUTNJA PRIJATELJA

U klasičnoj antičkoj književnosti najbolje tragedije su napisali sve sami pjesnici: Sofokle, Euripid, Eshil; u engleskoj književnosti učinio je to pjesnik Vili-
jam Šekspir; u makedonskoj - najbolju
dramsku tragediju napisao je pjesnik
Blagoja Risteski Platnar. Da će tako biti i u
književnosti na bosanskome jeziku moglo
se s razlogom očekivati onog trenutka u
kom je pjesniku Džemaludinu Latiću zatre-
perilo srce i osušilo se grlo od uzbuđenja
pri pomisli da napiše tragediju u kojoj će
opjevati sudbinu Gazi Husrev-bega!

Koliko god se na prvi pogled činila neobična, ipak je sasvim nesumnjiva činjenica da su mnoge najbolje drame u historiji svjetske književnosti napisali pjesnici. Kada se bolje razmisli, postaje jasno ne samo zašto je to tako, nego da je, zapravo, samo tako i moglo biti i da će velike drame i tragedije, dok god se budu pisale, pisati pjesnici! Jer pjesnički jezik je od samog početka ljudske povijesti bio sveti jezik! Pjesmom su se ljudi obraćali Bogu, kroz pjesmu su im kazivala proročišta kobne ili radosne poruke iz budućnosti! Kolektivna svijest prvih ljudskih društava kondenzirala se u velikim spjevovima. Ramajana, Mahbharata, Gilgameš, Ilijada, Odiseja... produžavaju tradiciju drevnih plemenskih pjesama koje su se u najvažnijim trenucima pjevale i govorile, brujale istih, a moćno kao more koje mrmlja, od Sibira do Sumatre, i od Aljaske do Ognjene Zemlje, prenoseći sjećanja i čuvajući identitet tih zajednica, tog ljudskog busenja trave nemoćnog i prepuštenog da se povija pod udarima vihora vremena koji lomi stoljetna stabla i briše tragove hiljadu bivola! Jeste: busenja trave, ali trave koja misli, da parafraziramo onu riječ Blez Paskala (Blaise Pascal). Prvi filozofi pisali su pjesničke traktate. Tragično osjećanje života ujedno je i konstanta ljudskog života i izbor pjesme i poezije. U klasičnoj antičkoj književnosti najbolje tragedije su napisali sve sami pjesnici: Sofokle, Euripid, Eshil; u engleskoj književnosti učinio je to pjesnik Vilijam Šekspir; u makedonskoj - najbolju dramsku tragediju napisao je pjesnik Blagoja Risteski Platnar. Da će tako biti i u književnosti na bosanskom jeziku moglo se s razlogom očekivati onog trenutka u kom je pjesniku Džemaludinu Latiću zatreperilo srce i osušilo se grlo od uzbuđenja pri pomisli da napiše tragediju u kojoj će opjevati sudbinu Gazi Husrev-bega!

Moglo se znati, jer je njegov prethodno objavljeni opus bio pokriće u zlatu pjesničke riječi, u toj najtraženijoj valuti u svijetu drame, posebno kada je riječ o tragedijama.

Riječ-dvije o likovima

*Gazi Husrev, valija bosanski, beglerbeg
Ivan (Murat) Tardić, alajbeg bosanske vojske
fra Juraj Tardić, kanonik šibenički, brat Ivanov
Ševki, pjesnik i Husrev-begov divānkjātib*

Neslišāh, Husrev-begova sestra

*Omer-beg Džennetić, muž joj
Diša Džennetić, sestra Omer-begova
šejh Lutfullāh*

Petar Kružić, komandant hrvatske i dalmatinske vojske

*Nikola Thurn, komandant vojske austrijskoga kralja Ferdinanda
Luka Ankonitanus, komandant vojske pape Pavla III.
Petar Bunić*

*šjor Leonardo Đorđić poklisari Dubrovačke Republike
šjor Marin Zadro*

Jahja, hercegovački sandžakbeg

*Bali, zvornički sandžakbeg zavjerenici
Pašan-beg, čeribaša Hodidjeda*

Sevda, Husrev-begova žena

DETALJ IZ DRAME DŽEMALUDINA LATIĆA "GAZI HUSREV –BEŽE"

Već smo podvukli: pjesnik je najpozvaniji da napiše dobar dramski tekst, posebno, pak, književno vrijednu tragediju - zato što pjesnik razumijeva, često neposredno – intuitivno! – ljudske odnose i što je, po naravi svoga talenta, odličan psiholog. Ova veza postaje očigledna ako se podsjetimo da svaku dramu čine likovi ljudi koji u drami učestvuju, da su ljudski odnosi (dakle, odnosi ovih likova) jedini medij u kom se odvija svaka drama, da teksturu tih odnosa čine karakteri likova - nosilaca dramskog djelovanja, i da, konačno, dinamika dramskog raspleta uvijek proizilazi iz psiholoških premisa koje definišu te likove. Pjesnik je, da ponovimo i treći put, po naravi svoga talenta – psiholog. I psiholog je, doduše, po naravi svoje profesije – psiholog, s tom razlikom što pjesnik jeste psiholog, dok psiholog nije - pjesnik.

Centralni lik ove tragedije je Gazi Husrev – beže. Kao u rijetko kojoj drugoj drami, on je uistinu centar, središte, istovremeno i vrh u koga udaraju gromovi i koga cijepaju munje, i spasonosni oblak iz kog se spušta kiša, fokus koji sabire i zrači kreativnu i pozitivnu energiju cijele drame i meta u koju nišani sva mržnja, jal i čemer sabrani u ovoj tragediji.

Ova uzvišena pozicija naslovnog lika, ovaj status koji nadmašuje svaki drugi lik i, zapravo, sve druge likove sabrane zajedno, majstorstvom pjesnika, veoma suptilno, a ipak eksplicitno je naglašen epskom formom: beže! Kada pjesnik umjesto uobičajene forme Gazi Husrev-beg, upotrijebi formu Gazi Husrev-beže, on time naglašava kraljevski, arhontski, plemićki status upravo ovog lika, i ni jednog drugog. I austrijski car je samo Car, i mletački dužd je samo Dužd, i svi ostali begovi (da na age ne trošimo riječi!) samo su begovi, ali ni jedan od njih nije ni Care, ni Beže. Ko je u stvarnosti bio Gazi Husrev-beže!?

Historijski Gazi Husrev-beg i naslovni lik tragedije Gazi Husrev-beže u osnovi se veoma malo razlikuju, i to prije svega u nekoliko hronoloških detalja. Historijski junak rođen je u gradu Serezu, u današnjoj Grčkoj, Trakiji, u to vrijeme zvanj Rumelija, 1480. godine. Babo mu je bio Ferhat-beg, rodnom iz okoline Trebinja, a majka Seldžuka, kći sultana Bajazita II. Otac Ferhat-beg poginuo je mlad, junački, u bici kod Adane, 1485. godine. Ostavio je iza sebe dvoje sitne djece: sina, tada petogodišnjeg Husrev-bega, i dvije godine mlađu kćer Neslišah.

Gazi Husrev-beg je najprije bio namjesnik Smederevskog sandžaka, a 15. septembra 1521. imenovan je za namjesnika Bosne. Ovu dužnost je obavljao tri puta: 1521.-1525.; 1526.-1534. i 1536.-1541., tako da je ukupno trećinu života proveo na tom položaju, u Bosni. Istinski mecena i ktitor Sarajeva, u ovom gradu je izgradio gotovo kompletnu urbanu infrastrukturu i veliki broj građevina i javnih objekata pretvorivši tako Sarajevo u jedan od najljepših gradova centralne i južne Evrope. Iza sebe je ostavio mnoge zadužbine, vakufe, od kojih je i danas sačuvana i najpoznatija Gazi Husrev-begova džamija, poznata kratko kao Begova džamija. Izuzetno uspješan vojnik, imao je samo jedan neuspješan pohod – na tvrđavu Jajce, 1525. godine, ali je već slijedeće, 1526. godine ovaj neuspjeh pretvorio u uspjeh osvajanjem grada i tvrđave Jajca. Tvrđavu Klis, koja je, uz Sarajevo, drugo mjesto radnje u ovoj tragediji, također je uspješno osvojio 1537. godine, zajedno sa svojim prijateljem Murat – begom Tardićem, koga je odmah zatim imenovao za prvog sanžakbega Klisa. Njihovo prijateljstvo, dostojno opjevano u ovoj tragediji, počelo je u ranoj mladosti, znatno prije nego što je Ivan Tardić prihvatio islam i postao Murat – beg, a trajalo je cijelog života, pa je i turbe Murat -bega (preselio na Ahiret 1545., u Požegi, kao sandžakbeg Požege), blizu turbeta Gazi Husrev – bega, u istočnom dijelu dvorišta Gazi Husrev-begove džamije. Sudbina ih je ujedinila i u tome što ni jedan ni drugi nisu iza sebe ostavili potomstvo. Poginuo je u Crnoj Gori, u borbi sa Kućima, 1841. godine, u 62. godini života.

Gazi Husrev-beže, glavni junak Latićeve tragedije, u svim najvažnijim činjenicama je vjerna replika svog historijskog dvojnika. I njegov babo i njegova mati, njegova sestra i njegova hanuma, i njegovi prijatelji i njegovi neprijatelji - isti su kao i historijske ličnosti. Samo je život pjesnikovog Gazi Husrev-bega kraći! Gotovo za punih 20 godina, ili za cijelu trećinu života svoga historijskog dvojnika! Isto tako, Latić nije dopustio svome Gazi Husrev-begu da pogine, da ga neko drugi ubije! Pravom čovjeku je dosta njegovih jada pa mu je zato pjesnik Latić odredio da umre od ljubavi za voljenom, od čežnje za onom koju mu nije bilo dato da voli, od brige za Bosnom i sa imenom Sarajeva na svojim usnama!

Iako je lik Gazi Husrev-bega promovisao u status istinskog *spiritus movensa* – pokretača svih događanja, žiže i krajnjeg cilja namjera svih ostalih aktera - Latić je na originalan, rekli bismo i jedinstven način kreirao interakciju svih likova ove tragedije. Kao što se iz načina na koji su u najavi grupisani može vidjeti, ostale likove je uzajamno povezao tako što je formirao pet psiholoških cjelina, pet motivacijski samostalnih krugova i dinamičkih faktora. Njihovo

međusobno djelovanje gradi cjelinu dramskoga kosmosa. Sevda je dramatično naglašena kao centralni lik koji živi sudbinu prividne marginalnosti, socijalne moći i lične nemoći, ljubavi koja prima, a ne može uzvratiti onako kako je jedino dostojno takve ljubavi. Ali upravo njena najveća briga, što nejma djece, ujedno je i najveća briga Gazi Husrev-bega, koji Sevdu voli ne zbog djece (jer to je u Božijim rukama!) nego zbog nje i njene dobrote i ljepote, što ovaj lik suštinski stavlja u samo središte zbivanja.

Po linijama koje spajaju i sukobavljaju ove cjeline, plete se suptilna, često samo kroz aluzije najavljena, kao šum lišća ili treptaj letirovih krila, aura magnetizma koji aktere ove drame povezuje i privlači, kao što se ocrtavaju i konture grebena po kojima se oni sukobljavaju i kao što se slute bezdani koji ih razdvajaju. Ali, čak i unutar ovih krugova, ubrzo se naziru divergentne težnje i strastveni konflikti voženi iz dubine duše. Prsnost uzajamne posvećenosti i predanosti Gazi Husreva i bezuvjetno povjerenje i prijateljstvo koje postoji između njega i Ivana (Murata) Tardića, kao i bratska ljubav između Ivana i Juraja, plamte šarom duhovne sukobljenosti odlukom Ivana da prihvati islam. I Ševki, pjesnik, koliko god volio Husrev-bega, i koliko god bio siguran u njegovu apsolutnu prijateljsku podršku, od samog početka drame zna da će se Gazi Husrev jednom morati odreći njega, iako se on nikada neće odreći Husrev-bega! I među četiri lika koji čine drugi krug, uprkos prividnog jedinstva cilja koji ih sjedinjuje, postoje snažna divergentna strujanja koja će na kraju dovesti do žešće eksplozije uzajamne mržnje i gnjeva nego što će ih osjećati članovi onoga kruga prema kome su njihovi dijabolični planovi bili usmjereni. Ista ova unutrašnja protivrječnost motiva i karaktera odlikuje praktično sve likove i sve dinamičke krugove ove moćne drame!

U sklopu analize likova, treba reći da je Latić posebnu pažnju posvetio ženskim likovima. Time je vrlo uvjerljivo demantovao i danas raširenu zabludu o potčinjenosti žene i njenoj društvenoj marginalnosti u Bosni, kao prototipu evropskog islamskog društva. Na osnovu mnogih činjenica, pa i na osnovu niza klasičnih dramskih tekstova kršćanskih/hrišćanskih evropskih društava (lik Nore u istoimenoj drami Henrika Ibzena je u ovom pogledu perfektan primjer - *locus classicus*), istina je upravo suprotna: potčinjenost žene, njena zapostavljenost, a iznad svega potcjenjivanje njenog ljudskog integriteta i prijezir prema intelektualnim sposobnostima žene veoma je česta tema u književnosti kršćanskog dijela evropske kulture. Tako u Lesingovoj drami *Emilija Galotti*, grofica Orsina oštrom, gorkom i autoironičnom replikom ocrtava vladajući stav totalne degradacije žene u tom društvu:

“Pa da, sasvim normalno! Kako bi čovjek, dakle muškarac, i mogao da voli nešto koje, njemu uzinat, hoće još i da misli!? Žena koja misli isto je toliko odvratna kao i muškarac koji se šminka! Žena treba da se smije, stalno da se smije i da se trudi da održava dobro raspoloženje strogog gospodara svijeta!”

Uporedimo li ovo sa replikom kojom Gazi Husrev-beže smiruje svoju suprugu Sevdu, vidjet ćemo svu dubinu spomenute raširene zablude o potčinjenom statusu i zapostavljenosti žene u islamskom društvu u Bosni:

“Tako je, kadifice moja! Kako sam slijep kod očiju: kako ne vidim koliko mi je blagodati Allah u tebi dao?! Takvi smo: nepravedni prema onima koji nas najviše vole, koji su nam najbliži i najvjerniji! („Kako vi malo zahvaljujete!”).

U ovom kontekstu treba istaći da je Latić briljantno prikazao personalni integritet, psihološku složenost i amplitudu emocija sve tri ženska lika: Neslišah, udate za Omer-bega, Diše Džennetić, Omer-begove sestre, i Sevde, supruge Gazi Husrev-bega. Majstorstvo Latića pretočeno je u sve likove i prisutno je u svakom, makar i najmanjem detalju ovog teksta, što ukazuje ne samo na temeljitost u pristupu nego i na autentičnost njegovog književnog talenta. Tako je, npr., neiskrenost i dvolična strategija predstavnika Dubrovačke Republike koja se podjednako odnosi i prema Gazi Husrev-begu kao i prema hrvatskoj, i prema austrijskoj, i prema papinskoj strani u predstojećem ratu, majstorski potencirana jednom jedinom replikom u prefinjenoj aluziji!

POETIKA TRAGEDIJE – LATIĆEV KNJIŽEVNI POSTUPAK

Poznavanje klasične matrice tragedije u dramskoj književnosti, koju je Aristotel obradio u djelu *Poetika*, dobilo je svoju besprijekornu epitomizaciju u ovoj Latićevoj drami. U savršeno realizovanom skladu sa Aristotelovim modelom poetike tragedije, a opet ni za trenutak ne svodeći je na puku ilustraciju teorijske konstrukcije, sve u ovoj Latićevoj tragediji vodi prema tragičnom ishodu - jasnom, uvjerljivo motivisanom, a neumitnom nužnošću, i pri tome je očito da u sklopu dramskog djelovanja nijedan lik ne može niti izmijeniti svoju sudbinu, niti izbjeći svoj usud. Nivo na kom je Džemaludin Latić pretočio ovaj teorijski model u suvereno književno umjetničko djelo obavezuje na detaljniju razradu i analizu makar njegovih osnovnih književnih postupaka.

Tragedija prikazana u ovom Latićevom djelu nije

samo tragedija kao dramski žanr, nego je i tragedija kao drama života koja se zbiva kroz iskustvo i svijest čovjeka koji je okrenuo leđa Bogu, svom narodu ili vlastitom identitetu. Veličina tragičnoga mora imati odgovarajuću formu kroz koju će se izraziti, a to može biti samo pjesnički jezik najvišeg ranga; transpozicija tragičnoga u vrijedno književno djelo mora uključiti naglašen moralni kontekst i snažne karaktere svojih likova, koji će im dovoljno uvjerljivo omogućiti da djeluju beskrupulozno na ostvarenju svojih ciljeva. Svi ovi faktori u nezaustavljivoj sinergiji pokreću tragični tok događanja, onaj kobni vrtlog nazvan hamartia, kroz koji će se na kraju ispuniti tragična sudbina.

Džemaludin Latić vodi tok i riječi i misli i postupaka svih svojih junaka tako da se oni sjedinjuju u bujicu koja sve likove i zbivanja vodi pravo u vir neumitne tragedije - hamartije, a da pri tome ni na jednome mjestu i ni u jednom dramskom postupku nije vidljiva njegova intervencija. S druge strane, zahtjev za suverenim autentičnim pjesničkim jezikom, koji je imanentni imperativ svakog djela iz žanra tragedije vrijednog spomena, Latić realizuje maestralno i gotovo bez premca u cijeloj književnosti na jezicima Balkana.

ANALIZA DRAME

Već odavno na scenama u svijetu i Evropi, pa tako i u Bosni, nema snažnih dramskih tekstova koji tretiraju neku ozbiljnu društvenu ili historijsku temu! Duhovni kolonijalizam, prikriiven velom tehničke i opsjenjujuće scenografske superiornosti, nametnuo je drame bez stvarne drame, djelovanje bez akcije, pri čemu je tekst marginalni dodatak sveden na grubu dosjetku, psovku ili banalne verzime. Evo najzad teksta koji donosi promjenu! Suveren u svom talentu, u izboru svoje inspiracije kraljevski ravnodušan prema epigonskim imperativima dana, Džemaludin Latić je napisao jedan od najboljih dramskih tekstova na jezicima Balkana.

Duboki su uvidi sabrani u ovoj drami, snažne emocije i krupne teme. Jeste, drama je o čovjeku, ali čovjeku posebnoga kova, velike misije i još većih planova. Gazi Husrev-beže jeste lik inspirisan svojim historijskim prethodnikom. I jeste ovo drama o onom vremenu, o onom Sarajevu, i o onoj Bosni. I isto tako, jeste ova drama o ovom vremenu, o ovom Sarajevu i o ovoj Bosni, jer su mnoge paralele očite, i mnoge aluzije su, koliko god implicitne, nedvosmislene i jasno upućene na prepoznatljive adrese! Ali ovo je i drama u kojoj su i Gazi Husrev-beže, i svi ostali likovi, i sva zbivanja, i samo Sarajevo i cijela Bosna, samo alegorija! Mjesto, vrijeme i

i likovi svake ljudske drame variraju kroz historiju. Ali je radnja, siže te univerzalne i perenijalne, dakle opće i vječne ljudske drame, u biti ista! Suština svake drame jeste sabrana u žiži izazova koji se izražava kroz tri pitanja: kako sebe uzvisiti u čovjeka; kako u sebi odbraniti i održati živog čovjeka; kako pomoći najbližima da postanu i ostanu ljudi!? Treba li uopće podsjećati šta znači biti čovjek i koliko je teško opravdati puno značenje ovog pojma koji tako olahko i neopravdano pripisujemo cijelom svom rodu. Jeste, čovjek je rodovski pojam, ali je velika greška vjerovati da se ovaj pojam odnosi na sve pripadnike roda!

Drama Gazi Husrev-bega je drama čovjeka koji jeste čovjek i koji je sebi jasno postavio ta sve tri bitna pitanja, onako kako ta pitanja sebi postavljaju ljudi od početka svijeta do danas! On traži istinu i zato zna osnovno pravilo: Vjeruj onima koji istinu traže! Sumnjaj u one koji tvrde da su je našli mimo Božije istine! Gazi Husrev-beže je prisutan i danas u svakom umnom čovjeku koji teži najvišim vrijednostima i traži od sebe i drugih poštovanje moralne odgovornosti. Njegovi ideali su ideali svakog čovjeka prožetog osjećanjem svetosti ljudskog postojanja i čovjeka kao bića, osjećanjem koje neopozivo i apsolutno obavezuje na davanje onog najboljeg u sebi u svakoj prilici, kao i očekivanje od drugih da od sebe daju ono što je u njima najbolje! I kao što je sudbina Gazi Husrev-bega tragična, tragična je i sudbina svakog onoga ko danas s njim dijeli ista maksimalistička etička očekivanja i postavlja iste visoke moralne zahtjeve. Jer, isto kao i u vrijeme Gazi Husrev-bega, kako prije njega, tako i danas, pola milenijuma poslije njega, malo je onih koji uopće vide ove moralne niše svjetlosti, što bi rekao Al-Gazali. Tako je to u životu! Ružno zapazimo odmah; da vidimo ono lijepo, treba nam znatno više vremena! Zato i ne znamo da između trave i kosača koji tu travu kosi, zapravo i nema razlike, odnosno, da je ta razlika samo temporalna, privremena, i utoliko, u punom smislu te riječi – prividna! – jer i onaj koji je danas kosač, sutra će biti trava!

Ovaj Gazi Husrev-beže koga je u ovoj tragediji opjevao Džemaludin Latić zna da postoje i da su od uvijek postojali neki lijekovi koji su gori od bolesti. Lijek od kukavičluka je sakriti se. Lijek od želje da se živi časno, smjelo, da se teži velikim idealim, velikoj ljubavi, velikom prijateljstvu, jeste da se čovjek okane čorava posla i da se zavuče u svoju mračnu i smrdljivu pećinu - ono mjesto koje Francis Bacon (Francis Bacon) s pravom naziva *Idola specus* - Idol pećine. Tamo gdje za pravog čovjeka života nema niti može biti! I zaista, za čuditi se je kako je moguće da, i pokraj toga što ni jedan čovjek ne može živjeti u mraku, nevjerovatno mnogo ljudi mogu cijeli

život da prežive u istom, takvom mraku!? Ali, to je zato što oni ne vide da život nikako nije isto što i puko preživljavanje! Koliko ovu razliku dobro razumije i jasno vidi Gazi Husrev-beže sjajno ilustruje (i doslovno: osvjetljava!) sekvenca slijedeće žestoke i opore rasprave:

JAHJA-BEG: I nakon još tri hiljade, i trideset hiljada, i tristo hiljada ubijenih muslimana!? Od Bosne ćeš sačiniti zemlju staraca, bogalja i hudovica! Zaustavi se, bolan! Ne srljaj dalje! HUSREV-BEG: A sa vama bi nestalo i islama i muslimana i Bosne!

Ali kad padnu magle na brdovitu zemlju, a Bosna je taman takva zemlja, samo oni s vrhova vide jedan drugog; oni koji su ostali u dolini, prekrtoj maglom, ne vide ni sebe, ni vrhove, ni prst pred nosom, ni nebo iznad sebe! I kad se ove magle razidu, opet mnogi ostanu u svojim maglama i pećinama, zazirući i od svjetla sunca i od svjetla uma. Bojeći se visina, ostat će u tim svojim maglama i neće moći vidjeti ono što im autor ove izuzetno snažne, lirske i metafizičke priče o ljudskom traženju najvišeg dobra i sreće, sa svog vrha, vjerno i lijepo, ali ponajviše: jasno i razgovijetno (*clare et distincte*) - dakle istinito - poručuje!

Ovdje mećem ruku na usta svoja! Jer svijet je najzad pao u ruke čovjekove. Teško tebi, svijete! Džemaludin Latić ovo dobro zna: iako u prologu najljepšom željom pozdravlja svoje čitatelje, kako to već svakom početku dolikuje, naime da ih sudbina poštedi bolesti mržnje i da ih bolešću ljubavi daruje! – ipak, na samom kraju tragedije, isti pjesnik riječima zebnje i slutnjom velike kobi potresa iste te čitatelje:

Više je mojih suza, Božiji rahmete!

Jedne teku zbog ovog velikog rastanka,

a druge zbog noći koja te čeka, o, Pleme Boseno,

zbog noći i bez Miseca i bez zvizda

u strašnim godinama i stoljećima koji će tek doći!

Ove riječi na smrtnom odru Gazi Husrev-bega govori Ševki, pjesnik i njegov vjerni prijatelj. Koliko god bile opominjuće i strašne, ipak ima nešto strašnije i od te noći i bez Miseca i bez zvizda! Na kraju krajeva, ono posljednje što ćemo upamtiti neće biti riječi naših neprijatelja, nego šutnja prijatelja.

Sto godina od srpskih zločina u Gori

Albanski i turski zarobljenici su bili prisiljeni da marširaju stotinama kilometara, a kada bi se neko srušio od umora, bio bi izboden bajonetima i ostavljen pored puta da truli. Vršene su nasumične odmazde nad civilnim stanovništvom, bila su podizana i vešala...

Prvi balkanski rat započeo je u jesen, 8. oktobra, 1912. godine. Crna Gora prodire prema Skadru, Srbija i Bugarska, a kasnije i Grčka objavljuju rat Turskoj. Nakon odlučujuće bitke kod Kumanova, 23. i 24. oktobra, Turska zbog učestalih poraza na bojištima, prinuđena je na pregovore. Nakon potpisivanja londonskog mirovnog ugovora Turska ustupa teritorije zapadno od linije Enos-Midija, dok Albanija formira svoju samostalnu državu.

Krajem 1912. godine, nakon što je Porta priznala autonomiju Albanije, susjedne balkanske države Srbija, Crna Gora i Grčka su zajednički napale Otomansko carstvo i u toku narednih nekoliko mjeseci osvojile i međusobno podijelile gotovo sve teritorije naseljene Albancima. Kraljevina Srbija je zauzela najveći dio kopnene Albanije i veći dio albanske jadranske obale. Albanci su se protivili komadanju tih oblasti i u tom cilju su organizovali oružani otpor.

Okupacija Albanije je trajala od novembra 1912. do 25. oktobra, 1913. godine. Pod jakim međunarodnim pritiskom, balkanski susjedi su sredinom 1913. godine bili prinuđeni da se povuku sa teritorije međunarodno priznate države Albanije, koja je obuhvatila tek oko polovinu albanske etničke teritorije, dok se veliki broj Albanaca i Bošnjaka našao u okviru Srbije, Crne Gore i Grčke.

NI U GORI O SRPSKIM ZLOČINIMA NE ZBORI

O zločinima srpske vojske i paravojskih jedinica nad albanskom populacijom je izvještavala francuska, austrijska, italijanska, njemačka, engleska, danska, rumunska, ruska te američka štampa. Njihovi izvještaji govore o masovnim pogubljenjima albanskog stanovništva, razaranjima albanskih gradova i sela, pljačkanju kuća, klanju, silovanju žena i djevojčica i drugim zvjerstvima nad civilima.

NA GRANICI SRBIJE I ALBANIJE

Taj period karakterišu i oružani sukobi koji su se vodili na liniji uspostavljanja granice između Srbije i Albanije. Tokom uspostavljanja granice, srpska vojska vrši neviđenu represiju i zločine prema albanskim pobunjenicima i civilnom stanovništvu toga područja. *“Okupacija srpske vojske prostirala se sa istoka do same kapije klisura i klanaca. Ona je rastavila orača od njive, stoku od paše, stada od pojišta, selo od vodenice, kupca i prodavca od pijace, okolinu od varoši, a čitava planinska naselja od svoga privrednoga centra i žitnice za ishranu. Arbanas sa one strane nije smeo kročiti na svoju zemlju koja je ostala na ovoj strani. Svi izvori života bili su presečeni. U očaju i gladi narod je molio za slobodan dolazak na tržište, a kada mu je i to uskraćeno, između smrti od gladi i smrti od olova on je izabrao ovu drugu.”*, sa ogorčenjem je o toj okupaciji pisao Dimitrije Tucović u svojoj brošuri *Srbija i Arbanija - kritika zavojevačke politike srpske buržoazije*.

Tucović, dalje, kaže: *„I kada je buna izbila, vlada je preko zastupnika ministra spoljašnjih dela izjavila da će Arbanasi biti ‘primerno kažnjeni’, buržoaska štampa je tražila istrebljenje bez milosti, a vojska je izvršavala. Arbanaška sela, iz kojih su ljudi bili blagovremeno izbegli, behu pretvorena u zgarišta. To behu u isto vreme varvarski krematorijumi u kojima je sagorelo stotinama živih žena i dece. I dokle su ustanici zarobljene srpske oficire i vojnike razoružavali i puštali, dotle srpska soldateska nije štedela ni njihovu decu, žene i bolesne.”*

I srpski opozicionar Kosta Novaković, pripadnik srpskog ekspedicionog korpusa u Albaniji, kaže da *“srpska imperijalistička vlada nije ostavila ništa neučinjeno Albancima tokom okupacije.”* istučući da je istrijebljenje kosovskih Albanaca vršeno da bi se Kosovo kolonizovalo Srbima, odnosno da bi se izvršila srbizacija Kosova.

Bogumil Hrabak navodi riječi jednog srpskog oficira iz 10. puka da su *„još za vreme proterivanja diverzanta, arbanaška sela u Opolju bila izložena represalijama zbog učešća toga življa u borbama protiv srpskih jedinica.”* Procjenjuje se da je u kosovskom vilajetu ubijeno između **12 i 25 hiljada Albanaca**.

O zločinima srpske vojske i paravojnih jedinica nad albanskom populacijom je izvještavala francuska, austrijska, italijanska, njemačka, engleska, danska, rumunska, ruska te američka štampa. Njihovi izvještaji govore o masovnim pogubljenjima albanskog stanovništva, razaranja albanskih gradova i sela, pljačkanju kuća, klanju, silovanju žena i djevojčica i drugim zvjerstvima nad civilima.

Albanski i turski zarobljenici su bili prisiljeni da marširaju stotinama kilometara, a kada bi se neko srušio od umora, bio bi izboden bajonetima i ostavljen pored puta da truli. Vršene su nasumične odmazde nad civilnim stanovništvom, bila su podizana i vešala...

Svjedok stravičnih događaja, novinar Lav Trocki, (kasnije čuveni vođa Crvene Armije) ratni dopisnik *Kijevskaje misli* i ruskog *Luča*, u januarском izdanju, 1913. godine, piše: *“Srbi u staroj Srbiji, u svom nacionalnom poduhvatu ispravljajući onih podataka u etnološkim statistikama koji nisu na njihovu korist, jednostavno uništavaju muslimansko stanovništvo u selima, gradovima i čitavim okruzima.”*

U knjizi *“Albanska Golgota”*, bečki publicista *Leo Freundlich*, navodi da su masakri vršeni jedan za drugim otkad je srpska vojska prešla granicu i zaposjela zemlje naseljene Albancima i zaključuje da su zločini srpske vojske i četničkih odreda uglavnom bili usmjereni protiv muslimana i katolika novoosvojenih oblasti.

L’Humanité je objavio zvanični izvještaj francuskog konzula iz Soluna koji srpske aktivnosti u Albaniji opisuju kao pljačkanje, uništavanje i pokolj.

The New York Times, 31. decembra 1912. godine izvještava o *“užasnim zvjerstvima”* kao rezultat promišljene politike da se istrijebe muslimani.”

OKUPACIJA ŠARPLANINSKE GORE

O srpskoj okupaciji šarplaninske Gore, koja se našla na poprištu oružanih sukoba na liniji uspostavljanja granice između Srbije i Albanije, skoro stoljeće jedno se samo šaptalo, iako je činjenica da se pobuni Ljumjana i Opolju

STARA RESTELJIČKA KUĆA

čana, septembra 1913. godine, pridružilo i goransko stanovništvo.

Zločin srpske vojske nije bio vršen samo prema albanskom stanovništvu, nego i prema bošnjačko-goranskom stanovništvu, čije će područje kasnije biti podijeljeno granicama dviju, odnosno triju država: Srbije, Albanije i Makedonije.

Bogumil Hrabak pominje da je srpska vojska 1. oktobra, 1913. godine vodila borbe sa arbanaškim četama „na prizrenskom sektoru“, zatim kod goranskog sela **Vraništa**, gdje je „veoma snažan arbanaški pritisak paralisao“, da bi se borbe i dalje vodile kod Lopušskog Hana. „**Kod Vraništa su i sutradan besno navaljivali Ljumljani, Mačani i meštani Vraništa, ali su ih uvećane srpske trupe zaustavljale.**“

U jesen te iste godine izbila je i pobuna na Koritniku. Na čelu ustanika je bio Čazim Lika, ali su značajnu ulogu u ovim događajima imali i **Nail Huseni Dano** iz Rapče kao i **Mula Rasim** iz Zapoda. Ovi događaji i otpor na koji su nailazile srpske snage tokom uspostavljanja civilne uprave pominju se i u srpskoj historiografiji.

Srpska vojska, dakle, nakon odlaska osmanlijske vlasti sa Balkana, vrši neviđene masakre nad nedužnim i preplašenim stanovništvom Gore, koji će zbog nesigurnosti i straha ubrzati iseljavanje u Tursku, iseljavanje koje će poprimiti dimenzije egzodusa.

Mnoga su sela Gore potpuno opustjela. Prema popisu iz 1913. u kosovskom dijelu Gore je živio 12.331 stanovnik, dok je prema popisu iz 1921. bilo svega 7.177 stanovnika! Broj stanovnika je manji u svim selima Gore, ali najveće smanjenje bilo je u Brodu, Restelici, Zlipotoku, Kruševu i Rapči. U svim selima Gore je broj

Pjesnik, i autor ovog teksta, Mustafa Balje, čiji su korijeni u Restelici, jednom je zapisao:

*Putniče, umorni namjerniče,
kada iznad našeg topraka dunjalučkog,
preko Begzadinog groba,
Barbulom hodaš,
sjeti se, da ne zaboraviš mjesto
i da zemlju Božiju gaziš,
zemlju umornih ratara
na kojoj uvijek hair niče.
Putniče umorni,
što često zaboraviš pute,
sjeti se i nas,
Fatihu prouči koju
da i tebe sunce jednom ogrije... „*

stanovnika 1921. godine bio manji u odnosu na onaj iz 1913. godine. **U ovom periodu dogodio se prvi muhadžirluk, a u kasnijim decenijama dogodit će se još tri, tako da se XX vijek u Gori može nazvati vijekom muhadžirluka.**

MASKRI U GORI

Najveći masakr je izvršen u Restelici gdje je ubijeno 11 mještana. O tome danas svjedoče mezarluci Javori. Poznata su neka imena ubijenih: **Muhamed Hodža (Koljošoski), Alija Hodža (Koljošoski), Arif Hodža (Koljošoski), Rahman Ese, Rahman Bazda, Arif Bazda, Mustafa Bajro i Maksut Šiko.** Ovaj masakr su preživjeli **Ragip Ese, Čamilj Efendija, Rizvan Balje, Vejsel Bazda** i još neki koji su kasnije svjedočili o zločinu. Pojedinci, koji su preživjeli ovaj masakr, pričali su da su vojsci davali zlato i nakit kako bi bili pošteđeni.

O ovom zločinu i drugim događajima i sudbinama ličnosti koji će obilježiti proteklo stoljeće u Gori, pisao je književnik i publicista dr. Sadik Idrizi (rođen u Kruševu kod Dragaša). U njegovoj knjizi „**Gora, daleka i sama**“, u pripovjetci „**Javori**“, autor iznosi neke detalje oko zločina u Restelici: „...Na izlazu iz sela, na putu prema Zli Potoku, nalazi se nekoliko mezara. Ovo mjesto narod naziva Javori. Tu je septembra 1913. godine izvršen veliki zločin nad nedužnim ljudima. Vojska je od seoskih prvaka Rušita Čauša i Husena Rušće zatražila imena petnaestorice ljudi za likvidaciju. U suprotnom oni će biti prve žrtve, a potom i cijelo selo. U Husenovoj kući se vodio tajni razgovor ove dvojice seoskih prvaka koji je, sakriven na tavanu, slušao dječak Mevljan Turan. On je kasnije postao seoski imam, a ono što je čuo prenio svojoj ženi Džemilji koja je ovjekovječila taj razgovor.“

- Što da činime, ako ne odredime ljudi, celo selo će **nosime na šija** – rekao je Rušit.

- **Ne znam što da rabotame. Kako da raželame nekuje deca, kako da nosime na duša jetimi** – rekao je Husen.

- **Ne znam što je najhubavo da spasime selo. Ja ovja ne možem da izdržim** – progovorio je Rušit.

- **Ja nikogo ne određujem, pa što saka neka bide** – zaključio je Husen.

Ljudi su pozvani sa njiva i dovedeni u čaršiju i ne sluteći šta ih čeka. Tu su im srpski vojnici vezali ruke i povelili prema Javorima gdje su ih strijeljali bez ikakvog razloga i krivice. Strijeljani su slučajno izabrani ljudi, samo da se ostali zaplaše i da znaju šta ih ubuduće može zadesiti u svakom trenutku. Strijeljano je trinaestoro mještana, ali su nam poznata samo neka imena: Muhamed i Alija Aljabak, Rahman Ese, Mustafa Bajro, Maksut Šiko. Ragip Ese je uspio da pobjegne i sačuva glavu. **Mula Vejselj je bio ranjen i zatražio je vodu.** Čuo ga je srpski vojnik, vratio se, zahmahnuo sabljom i odsjekao mu nos i oči. **Doživio je duboku starost i sa štapom u ruci pet puta na dan išao od kuće do seoske džamije. Bio je mujezin. Bio je i ljudska nakaza i opomena jednog strašnog zločina.**

....

Prva je na mjesto zločina stigla Alijina majka, Ajša. Sa Kur'anom u rukama, na krilo uzima sina i brata i uči im Jasin. Svi su se u selu čudili i godinama govorili o njenoj hrabrosti i snazi. Svi su ukopani na mjestu koje se dotad zvalo Bubalina rupa.

Idućeg proljeća, Adem Aljabak je na mjestu gdje je pala šehidska krv posadio javorove. Danas su to ogromna stabla koja su obilježje i opomena. Ime Javori za Restelicu ima posebnu vrijednost i simboliku. To nije samo toponim, već i nišan da se za vatan platilo životima mladih ljudi. U blizini Javora je česma i Begzadin grob. Begzada je, drugom prilikom, izgubila šest sinova i muža. Dolazila je svakoga dana da obiđe mezare i oplakuje najmilije. Jednoga dana je i sama prepukla od bola i ostala gore, na putu prema Javorima. Svakoga proljeća sa vrha javora oglasi se kukavica. Jedan cijeli vijek dolaze crne ptice i rugaju se našoj sudbini od koje ne možemo nikud pobjeći. I naš pjesnik (Mustafa Balje), čiji su korijeni u Restelici, jednom je zapisao:

Putniče, umorni namjerniče,
kada iznad našeg topraka dunjalučkog,
preko Begzadinog groba,
Barbulom hodaš,
sjeti se, da ne zaboraviš mjesto
i da zemlju Božiju gaziš,
zemlju umornih ratara

STARA RESTELJIČKA KUĆA

na kojoj uvijek hair niče.
Putniče umorni,
što često zaboraviš pute,
sjeti se i nas,
Fatihu prouči koju
da i tebe sunce jednom ogrije ... „

SELIM-DEDINO TURBE U RESTELICI

Dželjilj Kuši, osamdesetpetogodišnji Resteličanin, na osnovu kazivanja njegovih rođaka koji su bili očevici strijeljanja na Javorima, tvrdi da je strijeljano 18 osoba. Najveći dio njegove porodice je prebjegao u Tursku, i kako reče, i poslije sto godina od zločina, niko se u njihovoj porodici ne odlučio da razgovara o toj temi.

„Imao sam amidžu u Turskoj koji se dugo godina bojava posjetiti svoje u Restelici. U prvo vrijeme nije htio da kaže zašto ne želi da dođe, dok je kasnije priznao da je bio jedan od učesnika pobune protiv srpske vojske sa borcima iz Topoljana“, kaže Kuši.

Srpske snage su počinile neviđeni zločin i u Kruševu, na samo nekoliko kilometara uzvodno od Restelice. Na mjestu zvanom Mlake, ubijeno je 9 članova porodice Gazi (porodica Mula Arifa Kruše) među kojima je bilo i djece od po nekoliko godina.

U „Službenom izvještaju velikih sila“ koji je pripremio **Leo Freundlich**, objavljenog decembra 1913. godine, pored zločina izvršenih u Ljumi i Debru, pominje se masakar izvršen nad porodicom **Hadži Ibrahim** iz Kruševa. U Izvještaju stoji da su ovi zločini izvršeni nakon amnestije a po nalogu sekretara srpske Vlade u Prizrenu. Ističe se da je pored Hadži Ibrahim još „osam članova, među kojima su tri žene i jednogodišnja beba, dvije četvorogodišnje djevojčice i jedna šestogodišnja djevojčica, ubijeni hladnokrvno od strane soldateske.“ Deset godina docnije, 1923. godine, u blizini sela Žur ubijen je i Mula Arif Kruša, sin Hadži Ibrahim, koji je tu pokopan. Mnogo kasnije, 1959. godine, kompletna porodica Hadži Ibrahim Gazi (sin i unuci Mula Arifa) iselila se u Tursku gdje i danas živi.

Šezdesetogodišnji **Fehmija Kačar**, unuk Mula Arifa iz Kruševa, sa svojom suprugom živi u Jalikeju (Yaliköy), u blizini Čataldže. Nerado priča o ovom događaju, o kojem je saznao od svog oca još kao desetogodišnjak. Fehmija često, naročito u ljetnjim mjesecima, posjeti svoj rodni kraj, svoje rođake i prijatelje u Gori.

„Dvije djevojčice Havza i Umiša, zatim Hasan i Husein koji su imali od dvije do osam godina, četiri žene i hadži Ibrahim su strijeljani u Kruševu, upravo u vrijeme još jednog masakra u Restelici kada je ubijeno 11 osoba. Prizor strijeljanja je vidio sam Mula Arif, sakriven iza jednog uzvišenja iznad sela. Kako mi je baba pričao, jedna od djevojčica je pokušala nakon ranjavanja da pobjegne. Međutim, sustigla je sablja srpskog oficira koji joj je posjekao glavu. Mula Arif se nakon toga krio u seoskom okruženju i kada je poslije desetak dana sišao u selo, širila se priča da je dva do tri dana nakon gnusnog zločina stigla depeša od vlasti, kojom se navodno željela spriječiti egzekucija. Srpska žandarmerija, je ipak završila svoju prljavu rabotu“, sa sjetom priča Fehmija Kačar.

Mula Arif se kasnije, kako nam reče Fehmija, proženio sa Hurijom iz Zlipotoka. Od 1912. godine agalarska porodica bila je stalna meta napada i provokacija tadašnje vlasti. Bili su pod stalnom prismotrom vojske i sa strahom živjeli pola stoljeća. Arifov sin, Emin, ipak sa ženom i dvoje djece selio se u Podimi ili kako se danas zove Yaliköy, dok Fehmijin otac Ešref aga ostaje u Kruševu.

U vrijeme Rankovićeve strahovlade veliki broj stanovnika Gore biva metom učestalih represija. Tadašnje komunističke vlasti u Beogradu, pripremaju intelektualni goranski kadar, koji će izbrisati sjećanja i kompleksom niže vrijednosti pogaziti sve što je bilo sveto Goranima. Posljedice te politike su danas najopipljivije. Formiranjem pro-SPS-ovske opštine Gora, 1991. ovi kadrovi uz pomoć SANU-ovog projekta GOS započele sa procesom denacionalizovanja Bošnjaka i formiranja posebne etničke - goranske grupe.

Tretiran neprijateljem države i disidentom, Ešref-aga često mijenja mjesto boravka. Bio je omiljen kod Prizrenaca. Naročito kod vlasnika hanova, gdje je često noćio. Ipak od 1954 do 1956. godine biva zatvoren.

„Nakon dvije godine zatvorske torture i sve što je pre-

živio, babo je donio odluku za iseljenje u Tursku. Nije mogao više da izdrži taj pritisak. Te 1959. godine smo se prebacili u Tetovo, gdje smo boravili dvije godine. Tada si mogao za Tursku da se iseliš samo preko Makedonije. Imanje smo morali prepisati državi. I tako u Podimi ili Yalikoyu smo počeli iz početka. Bile su to teške godine. Stanovništvo ovog primorskog mjesta čine mahom doseljenici iz Kruševa i Restelice, čija su ognjišta ugašena iz sličnih razloga kao i naše", ističe Fehmija, koji je tursku penziju stekao radeći u ugostiteljstvu dok je trenutno muhtar u ovom mjestu.

Zločin se desio i u Brodu, kod mjesta Zdražejec. Tu je masakrirano i ubijeno desetak nedužnih mještana. Poznata su imena petorice ubijenih Brođana: **Ferat Keče, Idriz Pačka, Adem Čučulj, Magmut Mido i Ibiš Adžija.** Zločini su se dogodili i u drugim selima Gore – Vraništi, Radeši, Globočici. U Vraništi su ubijeni **Hadži Ridvan** i njegov sin **Hadži Arif, Mula Sezair** i izvjesni **Hasan** iz Dikanca. Svi su pokopani u dva mezara na mjestu zvanom Kika.

U Globočici, kod Karpe, ubijen je seoski imam **Mula Kahriman.**

.....

Otpor stanovništva je opjevan i u pjesmi koju su za branjivali komunisti i pristalice Miloševićevog režima. Pominju se izvjesni kapetani, Bećir i Mehmed, koji su u vrijeme dolaska srpskih okupatorskih snaga bili predvodnici pobune u gorskom dijelu, tačnije u Vraništi.

PJESMA O BEĆIR-KAPETANU

*Vezden veze Goranka, devojka,
vezden veze svileno maramče.
Komu go vezeš, svileno maramce,
da l'za mene ili za Memeda?*

*Ni za tebe, pa ni za Memeda,
ja go vezem Bećir-kapetanu,
šo ge šeta goranske planine.*

*Pukna puška gore vo planina,
mi utepa Bećir-kapetana.
Go udrila među čatme veđi,
čatme veđi, među crne oci.*

*Se sobrale sve goranske dejke,
go želaje Bećir-kapetana,
Bećir-kapetana, gorskoga junaka:*

*Puste bile, puste ostanale
šo go utepate Bećir-kapetana,
Bećir-kapetana, gorskoga junaka.*

POSljedICE PO STANOVNIŠTVO NAKON ZLOČINA U GORI

Siromaštvo i bijeda u ovim mjestima, bilježe hroničari, uglavnom su došli sa srpskom vojskom i uspostavljanjem njihove vlasti. Represije, progoni, strah i masovna ubistva u Kruševu, Restelici, Globočici, Vraništu, Brodu i ostalim gorskim selima, postaće svakodnevnica ali i razlog iseljavanja goranske populacije u Tursku.

U cjelokupnoj historiji Gore, Prvi balkanski rat, kasnije i Prvi svjetski rat će ostati zapamćeni po najvećim stradanjima i muhadžirluku koji se dogodio tokom nekoliko ratnih godina.

Ali motiv slobode, kao prevashodno duhovno ljudsko obilježje Bošnjaka Gore, zatim odbrana dina i vatana, biće osnovni pokretač velikog broja dobrovoljaca, koji će se samo nakon dvije-tri godine kasnije od zločina i odlaska turske vlasti sa Balkana, priključili turskom *askeru* u Bici za Čanakale, u Galipolju.

Iako dosad niko nije ozbiljnije istraživao uzroke smanjenja broja stanovnika i migraciona kretanja iz Gore od početka balkanskih ratova do završetka Prvog svjetskog rata i konačnog razgraničenja koje je završeno marta 1923. godine, Dr. Sadik Idrizi, poznavao historijskih prilika u Gori, smatra da je srpskim zločinima od prije sto godina, područje izgubilo teritorijalnu kompaktnost dok je podstaknuto i iseljavanje sa obilježjima egzodusa.

„Svi ovi zločini su izvršeni nad stanovništvom, posebno viđenijim ljudima Gore (imamima, mulama, hodžama) koji su bili u dilemi da li će Gora pripasti Srbiji. Obzirom da se tada određivala granica između novostvorenih država, Srbija je htjela da zauzme teritoriju a stanovništvo da zaplaši kako bi pristalo da ostane u njoj. Vršeno je i zastrašivanje kako bi se stanovništvo pred međunarodnim komisijama za granice, opredjelilo za Srbiju. Stradali su samo civili, među kojima i djeca, što upućuje na cilj ovih zločina - zastrašivanje stanovništva. Rezultat svega

RESTELICA

toga je da Gora podijeljena na dva dijela - jedan dio je ostao u granicama tadašnje Srbije (18 sela), a drugi, manji dio, pripao je Albaniji (9 sela). Ti najsvirepiji zločini bili su godinama *tabu* tema. Nije se moglo govoriti a kamoli pisati. Čak nema nikakvih obilježja na mjestima na kojima su ubijeni ukopani“, naglašava profesor Idrizi, koji je najavio da će sljedeće godine nizom manifestacija biti obilježena stogodišnjica masakra u Gori.

„U jesen sljedeće godine planiramo organiziranje naučnog skupa, koji će u potpunosti biti posvećen stogodišnjici masakra. Želimo da otrgnemo od zaborava događaje koje će promijeniti historijski usud našeg stanovništva.

Planirano je i postavljanje ploča ili nišana sa imenima ubijenih, dok u školama gdje se izvodi nastava na bosanskom će biti upriličeni prigodni časovi i recitali“, dodaje Idrizi.

Historija balkanskih ratova, Kraljevina Jugoslavije, i doba Rankovićevog terora na Kosovu, najbolja su potvrda sa kakvim su namjerama dolaze 'srpski osloboditelji'. Prema nekim statistikama u današnjoj Turskoj živi i do četiri miliona Bošnjaka, računajući i one iz Gore.

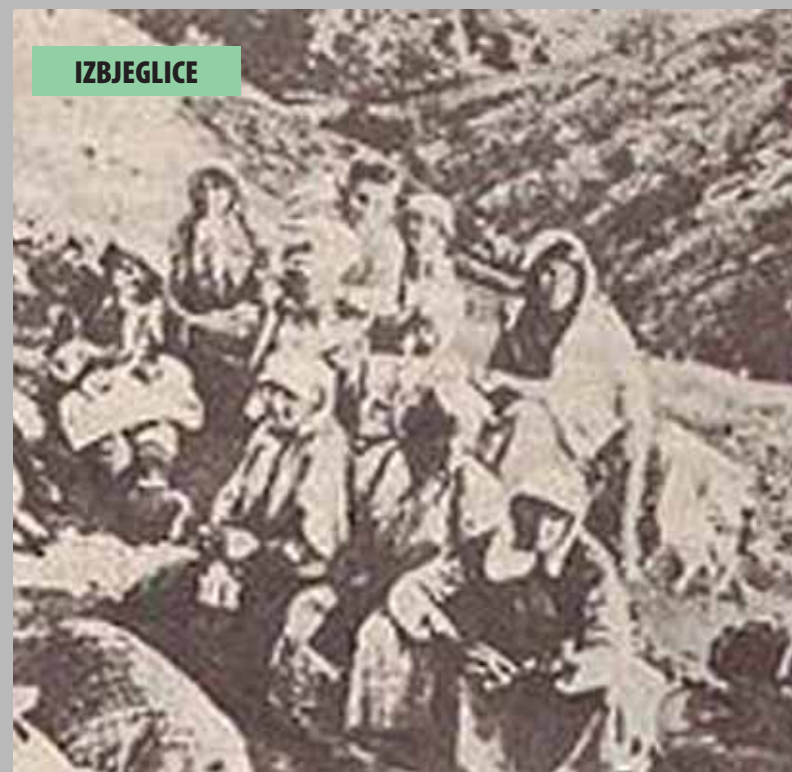
Zaposjedanjem ovih krajeva srpska uprava je izvršila popis stanovništva preko policijskih i opštinskih vlasti još za vrijeme dejstvovanja Vrhovne komande, preko koje je Kraljevska vlada upravljala novim krajevima do završetka rata. Popisivači su išli od kuće do kuće, pa se ovaj popis može računati u djelimično tačne. Prema ovom popisu broj stanovnika kosovskog dijela Gore iznosio je 12.331. Najveće selo je Brod sa 2.624 stanovnika, zatim Restelica sa 2.279, Zlipotok sa 914, Rapča (Gornja i Dohnja) sa 711, dok je najmanje stanovnika

imao Dragaš (Kraškošta) svega 244. U albanskom dijelu Gore najveći je Šišteec sa 1230, zatim Borje sa 1.156, dok je najmanje stanovnika imao Orešek – 116.

U poređenju sa podacima koje je 70-tih godina XIX vijeka iznio Jastrebov, u Gori je bilo približno isto stanovnika, mada je on navodio samo broj kuća.

Gora se ponovo našla na udaru mnogih vojski i pljačkaša (haramija). Većeg iseljavanja stanovništva bilo je iz naselja koja su se nalazila u blizini gdje se uspostavljala nova granica između Srbije i Albanije. To govori da su i pljačkaški upadi iz pravca Albanije, naročito iz Ljume, mogli biti jedan od razloga iseljavanja stanovništva. I prilikom ovih upada bilo je žrtava kao što se u dva navrata dogodilo u Kruševu. U jednom takvom napadu, koji se dogodio na lokalitetu Mavra iznad Restelice, ubijeni su Ibrahim Žagulj i Zenun Hodža. U drugom, koji se dogodio u proljeće 1919. godine, braneći svoj dom i imetak ubijeni su braća Alija i Esat Abidini. I u drugim selima Gore je bilo žrtava i krađe stoke i imovine. Mnogi su presretani, pljačkani i ubijani na šarplanskim prevojima prilikom povratka iz Tetova i Gostivara, gdje su odlazili po žito i hranu.

Za vrijeme rata Gora je bila pod austrijskom okupacijom, dok su Prizren i Tetovo, mjesta iz kojih su Gorani dobijali žito, bili pod bugarskom kontrolom. Pošto su Bugari zabranili izvoz žita a 1915. i 1916. bile nerodne godine, veliki broj Gorana umro je od gladi, a mnogi su otišli u susjedne oblasti u potrazi za hranom. Nikada se neće saznati tačan broj ljudi koji su stradali u ovom vremenu što od gladi, a što od zuluma koji su činjeni sa svih strana. Pološkom kotlinom su tumarale izglednije grupe ljudi koji su tražili spas i izbjavljenje. Po zulumu su tada zapamćeni Bugari i haramije (pljačkaši) iz Lju-

IZBJEGLICE

FEHMI KAČAR

me koji su vršili strašne zločine. Ljudi su prodavali sve što su imali ne bi li nekako preživjeli. Prodavali su sve što su imali – nakit, posteljenu, stoku. Mnogi koji su se spustili u Tetovsku kotlinu, nikada se više nisu vratili u Goru.

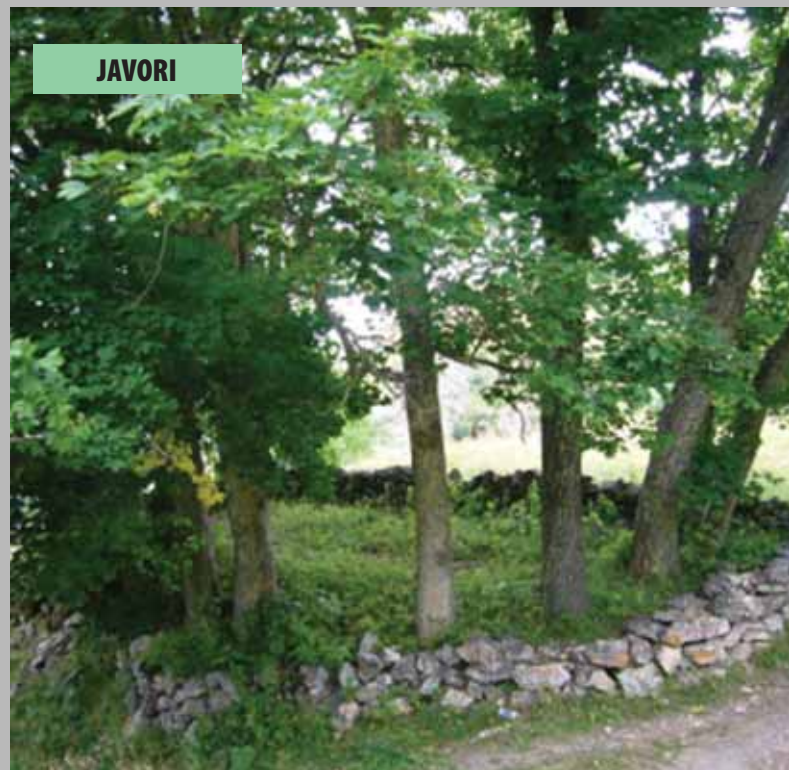
Prema ovom dokumentu u Gorskom srezu, koji je obuhvatao Goru i Opolje, ukupno je popisano 12.817 stanovnika. Međutim, u vrijeme popisa još nije bila utvrđena definitivna granica između Srbije i Albanije, te su u ovaj broj ušla i neka sela koja su definitivnom podjelom koja je uslijedila marta 1923. godine pripala Albaniji (Šištevac, Orgosta, Borje...). U kosovskom dijelu Gore popisano je 4.933 stanovnika (u Brodu 1.155, Vranišći 1.197, Kruševu 677, Radeši 604, Rapči 772 i Restelici 528 stanovnika.). Međutim, veoma je teško odrediti tačan broj stanovnika po naseljima, jer su podaci prikazani zbirno za više sela, odnosno dati su po određenim središtima. U rubrici stanovništvo „po maternjem jeziku“ u Gorskom srezu je bilo 6.224 „Srba i Hrvata“ (srpskohrvatski jezik), 6.375 „Arnauta“ (albanski jezik) i 218 „Turaka“ (turski jezik).

U jesen 1917. godine dogodio se najveći muhadžirluk. (Koristimo termin muhadžirluk jer ga i narod upotrebljava u verziji „madžir“ i „madžirl'k.“). Samo se iz Kruševa u dva dana iselilo 70 porodica. Iz Restelice, Zlipotoka i Broda mnogo više. Od 118 domaćinstava, koje pominje Jastrebov 70-tih godina XIX vijeka, u Kruševu je 1918. ostalo svega 8 domaćinstava. Brod, koji je do balkanskih ratova bio varošica sa mnogobrojnim dućanima, doživljava masovno iseljavanje. Većina odlazi u Tursku, mada je bilo i onih koji su se na putu prema Maloj Aziji zaustavili u Tetovu, Skoplju i drugim makedonskim gradovima. Tako danas u Turskoj živi više hiljada ljudi porijeklom iz Broda, a u Skoplju gotovo 400 poro-

dica. Kruševljani i Resteličani su razbacani po mnogim mjestima u Turskoj, a najveća grupa se nastanila u selu Jalikej, u blizini Čataldže, na obali Crnog mora, gdje i danas žive.

Iako je krajem 1918. rat završen, proći će još mnogo godina dok se na području Gore uspostavi kakav-takav mir. Naime, konačna granica između Albanije i Kraljevine SHS (Jugoslavije) bit će uspostavljena u martu 1923. godine. Tako je Gora političkom odlukom podijeljena na dva dijela i tako će ostati sve do danas. Dvadeset sela je pripalo Jugoslaviji, dok je 9 sela ostalo u granicama Albanije. Kasnije, poslije Drugog svjetskog rata, Urvič i Jelovjane pripadaju Makedoniji.

Važno je napomenuti da su u skoro svim selima Gore do 1912. godine radili *mektebi* (*mejtapi*) i da je cjelokupno stanovništvo, kako muško tako i žensko, bilo pismeno. U Restelici je radila *ruždija* u kojoj su, pored vjerskih, izučavani i svjetovni predmeti (historija, matematika i dr.). Kasnija nastojanja da se „razvoj školstva na prostoru Gore“ veže samo za period poslije Prvog svjetskog rata bila su tendenciozna i sa ciljem negiranja i postepenog odbacivanja njegovog islamskog karaktera i komponente. Iz istih razloga je ovaj period ostao nedovoljno istražen, mada postoje mnoge potvrde i dokazi da su u Gori i prije 1912. godine živjeli i stvarali mnogi učeni muderisi i alimi poznati na širem prostoru. Mnogi su se školovali u Istanbulu, Kavali, Bitolju, Prizrenu, Tetovu i drugim gradovima Carstva. Neki od njih bili su poznati književnici, pjesnici, kompozitori (Derviš Aga iz Restelice, Abdurahman Mehmed Emin iz Mlika, Arif Hersekli iz Broda, Ahmed Nazif iz Kruševa i dr.). I čuveni Omer Lutfi Pačariz bio je porijeklom iz Gore, pošto se njegov otac doselio u Prizren iz Rapče.

JAVORI

Podzemna borba za Spahino političko nasljedstvo započela je u Sarajevu već u pozadini njegove dženaze. Iako se Kulenović samim ministarskim položajem izdvajao kao neformalni Spahin zamjenik, na dženazi se, iz nepoznatih razloga, nije obratio okupljenom mnoštvu od više desetaka tisuća muslimana iz cijele Kraljevine Jugoslavije, čime je mogao dodatno potvrditi političko-stranački autoritet Spahina nasljednika

Po knjizi „Jugoslavenska muslimanska organizacija 1929. (U ratu i revoluciji 1941.-1945.)“

IZBOR DŽAFERA KULENOVIĆA ZA SPAHINOŠ NASLJEDNIKA

Podzemna borba za Spahino političko nasljedstvo započela je u Sarajevu već u pozadini njegove dženaze. Stanovita razmimoilaženja bila su vidljiva i u rasporedu muslimanskih govornika na ispraćaju koji je sastavljen svojevrsnom pogodbom između zatečenih stranačkih struja koje su do tada ostajale u sjeni Spahina neupitnoga političko-stranačkog autoriteta. Iako se Kulenović samim ministarskim položajem izdvajao kao neformalni Spahin zamjenik, na dženazi se, iz nepoznatih razloga, nije obratio okupljenom mnoštvu od više desetaka tisuća muslimana iz cijele Kraljevine Jugoslavije, čime je mogao dodatno potvrditi političko-stranački autoritet Spahina nasljednika. Spahin ispraćaj je zamišljen kao svojevrsna politička manifestacija iz koje su se nazorali i zamršeni unutarstranački odnosi među njegovim sljedbenicima. Ispraćaj je u Sarajevu prema službenom državnom protokolu započeo ispred Zemaljskog muzeja gdje je, osim predsjednika vlade Dragiše Cvetkovića, govorio i Spahin stranački zamjenik do 1929. Halid Hrasnica, koji je kao imenovani senator nastupio u ime Senata Kraljevine Jugoslavije.

SPAHINA DŽENAZA

Hrasnica u trenutku Spahine smrti više nije sudjelovao u političko-stranačkom životu, ali ga se smatralo povezanim s njegovim zetom Šefkijom Behmenom, oko kojeg su se okupljali stranački protivnici kod Spahe najutjecajnijeg Uzeira Hadžihasanovića. Ispred Zemaljskog muzeja u ime JRZ-a govorio je samo Savo Besarović, čime se slala poruka da je stranka u Bosni i Hercegovini održala svoju srpsku sastavnicu i nakon

povlačenja najutjecajnijih Stojadinovićevih pristaša. Zatim se oblikovala povorka u kojoj su bili predstavnici vlade, banskih i općinskih vlasti iz cijele Bosne i Hercegovine, vojske, željezničara i brodarar, vjerskih i vakufskih službenika, te sarajevskih društava i korporacija. Povorka se zaustavila pred zgradom banske uprave gdje se okupljenima obratio Uzeir Hadžihasanović, kao „jedan od najintimnijih saradnika Velikog Rahmetlije.“ Nakon toga, u Begovoj džamiji je održan vjerski obred, a ispred Spahina groba govorio je Hamid Kurbegović, pristaša Džafera Kulenovića, ali u svojstvu potpredsjednika sarajevskoga Vakufsko-mearifskog sabora. Posljednji govornik bio je potpredsjednik Narodne skupštine Nurija Pozderac, stranački prvak iz Cazinske krajine, kasnije suprotstavljen Džaferu Kulenoviću.

Spaho je u trenutku smrti službeno vršio dužnost ministra, o čemu je odlučivala vlada i Namjesništvo, te potpredsjednika JRZ-a, a kojeg je prema stranačkom statutu birao Glavni odbor. Bez obzira na to, u sarajevskoj gradskoj vijećnici, samo nekoliko sati nakon pogreba, održan je sastanak muslimanskih zastupnika u Narodnoj skupštini i senatora iz „Bosne i Hercegovine i Sandžaka“ na kojem se odlučilo o izboru Spahina „političkog nasljednika“ i time „novog vođe bosansko-hercegovačkih muslimana.“ Sastanak je održan na poticaj Hadžihasanovićeve struje, zaokupljene onemogućavanjem Behmenova utjecaja na stranačke poslove nakon Spahine smrti. Izborom Spahina političkog nasljednika javnosti i srpskom dijelu stranke slala se poruka da JMO, neovisno o pristupanju JRZ-u, i dalje postoji kao posebna politička skupina s vlastitim stranačkim vodstvom.

Na sastanku, kojim je predsjedao senator Halid Hrasnica, za Spahina nasljednika izabran je ministar Džafer Kulenović, o čemu je isti dan izdana kraća izjava koju je novinarima pročitao zastupnik u Narodnoj skupštini Asim Šeremet. U izjavi samo stoji da je „na sjednici muslimana senatora i narodnih poslanika iz Bosne i Herce-

Uredništvo Panbošnjaka, uz autorovu dozvolu, objavljuje jedno od poglavlja knjige „Jugoslavenska muslimanska organizacija 1929.-1941. (U ratu i revoluciji 1941.-1945.)“, poglavlje „Spahin akreba medžlis. Korijeni rascjepa u Jugoslavenskoj muslimanskoj organizaciji.“ Objavljujemo bez bilježaka i znanstvenog aparata koji se nalaze u knjizi, te uz odabrane fotografije. Svi zainteresirani za temu i knjigu, uz autorski popust, mogu se javiti autoru na mail: zlatko.hasanbegovic@pilar.hr

MEHMED SPAHO

govine i Sandžaka (...) donešen jednodušan zaključak: da se za političkog nasljednika merhum dr. Mehmeda Spahe izabere dr. Džafer Kulenović, ministar bez portfelja.“ Kulenović je odmah nakon izbora novinarima izjavio da će nastaviti Spahinu politiku i izbjegavati „lične momente“, jer se muslimani nalaze „u jednoj političkoj stranci koja nije čisto muslimanska, nego se nalazimo u sastavu jedne velike političke stranke, predstavljajući ujedno njen veliki, snažni oslon.“ Nakon toga je održao i kraću konferenciju s Dragišom Cvetkovićem koji je potvrdio da je prigodom izbora Spahina nasljednika „vladala puna saglasnost i jednodušnost.“

Dan kasnije, nakon Cvetkovićeva odlaska iz Sarajeva, u sarajevskoj gradskoj vijećnici 1. srpnja 1939. održana je i „šira muslimanska konferencija“ na kojoj je, osim zastupnika i senatora, bila i skupina stranačkih prvaka iz pokrajine koji su trebali potvrditi Kulenovićev izbor. S ove konferencije, kojoj je predsjedao zastupnik u Narodnoj skupštini Ismet Gavrankapetanović, objavljen je proglas muslimanima, podijeljen i u obliku letka, u kojem se dopunjuje novinarima dan ranije predana izjava o Kulenovićevu izboru. U proglasu, koji bez navođenja imena potpisuju „senatori i narodni poslanici muslimani, članovi Jugoslavenske radikalne zajednice“, stoji da je Spaho „najbolje osjećao sve naše želje i ciljeve i najbolje vodio borbu za naš život i opstanak.“ Naglašava se i da je Spaho „odmah po oslobođenju uskladio interese muslimana Kraljevine Jugoslavije sa interesima Kralja i naroda“, te time „dokazao da su muslimani konstruktivan i vjeran elemenat dinastije i države.“ Među muslimanima i dalje „žive njegove ide-

je, njegova djela i njegov program“, a „mi vrlo dobro znamo cilj, kuda nas je vodio.“ U vezi izbora Spahina nasljednika u proglasu stoji:

„Da ne bi u ovoj teškoj žalosti nastala među nama još i pometnja sastali su se odmah iza dženaze Velikog Rahmetlije svi senatori i narodni poslanici muslimani, koji su članovi Jugoslavenske radikalne zajednice i na tom sastanku jednodušno izabrali za političkog nasljednika Dr. Mehmeda Spahe G. Dr. Džafera Kulenovića, ministra bez portfelja. Na istom sastanku su zaključili da nastave politiku i rad Dr. Mehmeda Spahe u Jugoslavenskoj radikalnoj zajednici i da pomažu Kraljevsku vladu G. Dragiše Cvetkovića u svim njenim nastojanjima, a naročito u velikom poslu narodnog sporazuma.“

Iako se naglašava da je Kulenović izabran jednodušnom potporom, u proglasu su izostavljena imena zastupnika i senatora, a što je ukazivalo na stranački rascjep koji je u povjerljivom izvješću vladi od 1. srpnja 1939. potvrdio i sarajevski dopisnik Centralnog presbiroa. U njegovu izvješću stoji da se već na prvoj sjednici muslimanskih senatora i zastupnika, održanoj na dan Spahina pogreba, Šefkija Behmen „pismeno (...) ogradio od toga da je jedna grupa od 20 poslanika birala političkog vođu muslimana iz Bosne, Hercegovine i Sandžaka.“ Behmen je smatrao da je „neumesno birati vođu jedne grupe, kad su svi oni članovi jedinstvene partije Jugoslovenske radikalne zajednice.“ U izvješću se dalje navodi da je Behmen stao na stajalište da Spahina „političkog nasljednika“ ne mogu birati samo zastupnici i senatori, već treba „pozvati pretstavnike naroda iz svih krajeva i srezova.“ Njemu su se pridružili senator Halid Hrasnica i „još trojica poslanika“, među njima i utjecajni brat Spahine žene Mehmed Šahinagić, koji je u Narodnu skupštinu 1938. ušao kao Spahin zamjenik u sarajevskom gradskom izbornom kotaru. Behmen i Hrasnica predlagali su kompromisno rješenje po kojem se ne bi birao „vođa muslimana“, već bi se izabrala „tri lica, koja bi privremeno vršila političke funkcije dr. Mehmeda Spahe.“ U tom slučaju stvorio bi se privremeni stranački „trijumvirat“ koji bi činili Hrasnica, Behmen i Kulenović, a što je većina odbila.

KULENOVIĆU SE OTKAZUJE POSLUŠNOST

U povjerljivom izvješću opisuje se i šira konferencija održana 1. srpnja 1939., a s koje je muslimanima upućen proglas o izboru Kulenovića za Spahina nasljednika. Ova je konferencija sazvana kao sastanak muslimanskih zastupnika, senatora, banskih vijećnika i predsjednika općina, ali se na njoj nisu pojavili Behmen i Hrasnica, čime su odbili potvrditi Kulenovićev izbor. Iako je izbor Spahina nasljednika poduprla većina zastupnika u Narodnoj skupštini i mjesnih stranačkih prvaka, prema izvješću dopisnika vladina Centralnog presbiroa, izostali su Behmenu odani predstavnici Zenice, Visokog i Banja Luke, te dio prvaka iz Bosanske krajine. Osim njih, i „cela Hercegovina je apstinirala“, ali što se odnosilo samo na pristaše mostarskog gradonačelnika i senatora Huseina Čišića, a koji će

se kasnije također odvojiti od Kulenovića i povezati s Behmenom. Način Kulenovićeva izbora stvorio je neraspoloženje i među preostalim Srbima u JRZ-u u Bosni i Hercegovini koji su smatrali da je „bilo deplasirano birati političkog nasljednika dr. Mehmedu Spahe“, jer o ministarskim položajima odlučuje Namjesništvo, a o izboru potpredsjednika stranke „nadležan [je] kongres JRZ.“ U izvješću stoji i da su „nemuslimani JRZ uznemireni što se sa jučerašnje konferencije saznalo da je većina prisutnih smatrala da Jugoslovenska muslimanska organizacija i dalje postoji, unutar JRZ, i da i dalje ima da bude kompaktna grupa, koja će štititi prvenstveno interese koje je sebi nekad postavljala Jugoslovenska muslimanska organizacija.“ Za razliku od Behmena, koji je „u svojoj kritici naročito pobijao te tendencije i zalagao se za ideologiju JRZ“, zastupnici Ismet i Hivzija Gavrankapetanović, te senator Uzeir Hadžihasanović, koji i stoji u pozadini Kulenovićeva izbora, „otvoreno su govorili za oživljavanje Jugoslovenske muslimanske organizacije.“ Iz njihova kruga predloženo je da se Cvetkoviću postavi „ultimativni zahtev da dr. Kulenović bude Ministar saobraćaja i da još jedan musliman dobije položaj ministra bez portfelja.“ U povjerljivom izvješću dopisnika Centralnog presbira zaključuje se da „pored oživljavanja i grupisanja muslimana na verskoj osnovi“, što je potvrđeno i načinom Kulenovićeva izbora, jača i tendencija hrvatskog „plemenskog grupisanja među muslimanima.“ Zato se u „političkim krugovima u Sarajevu veruje“ da bi, ako ne dođe do prevladavanja muslimanskog rascjepa u JRZ-u, „Hakija Hadžić mogao na račun trzavica da ojača.“ Hadžić je u tom smjeru „već juče počeo sondirati teren za sebe među nezadovoljnicima.“

Odmah nakon sarajevske konferencije iz tabora Kulenovićevih pristaša javnosti je preko sarajevskoga hrvatskog Jugoslavenskog lista upućeno dodatno objašnjenje razloga zbog kojih je upravo Kulenović izabran za Spahina nasljednika. Tako su „najbliži krugovi merhum dr Mehmeda Spahe“, okupljeni oko senatora Hadžihasanovića, ustvrdili da je Kulenovićev „jednodušni izbor“ odgovarao „i samoj merhumovoj [Spahinoj] želji.“ Prema njihovim navodima, Spahe je još 1936. u povjerljivom razgovoru s Kulenovićem izrazio želju „da bi on lično želio da se rastereti i da političko vodstvo naših muslimana dijelom i njemu t. j. dr. Kulenoviću preda.“ No, budući da je Spahe, „iako je bio svojim dugim političkim radom zamoren, u to vrijeme izgledao potpuno zdrav i snažan, to je taj njegov prijedlog od strane dr. Kulenovića bio otklonjen.“ Sada kada je Spahe neočekivano umro, upravo je Kulenovićevim izborom ispunjen i njegov „politički amanet.“

Kulenović je odmah nakon izbora istaknuo da je njegovo djelovanje u JMO-u uvijek bilo „potpuno u skladu“ sa Spahinim pogledima, a još od prvog stranačkog rascjepa 1923. bio je „nedjeljiv i dobar prijatelj dr. Spahe.“ Priznao je da sve do 1938. i ulaska u vladu na Spahin zahtjev umjesto Behmena, nije imao „neki naročito važan položaj.“ Ipak, kao zastupnik u Narodnoj skupštini, biran na svim izborima od 1919., sa Spahom je bio u „stalnom dodiru, i imao sam prilike da se potpuno upoznam sa njegovim pogledima na razne probleme koji su se postavljali na naš dnevni red.“ Kulenović je isticao da

DŽAFER KULENOVIĆ

Na sastanku, kojim je predsjedao senator Halid Hrasnica, za Spahina nasljednika izabran je ministar Džafer Kulenović, o čemu je isti dan izdana kraća izjava koju je novinarima pročitao zastupnik u Narodnoj skupštini, Asim Šeremet. U izjavi samo stoji da je „na sjednici muslimana senatora i narodnih poslanika iz Bosne i Hercegovine i Sandžaka (...) donešen jednodušan zaključak: da se za političkog nasljednika merhuma dr. Mehmeda Spahe izabere dr. Džafer Kulenović, ministar bez portfelja.“

nikada nije vodio osobnu politiku, već samo stranke kojoj je pripadao. Uvijek je „želio i bio načelan“, o čemu „najbolje govore događaji iz moje prošlosti“, a što je bila aluzija na činjenicu da je 1921. bio jedini zastupnik JMO-a u Ustavotvornoj skupštini koji nije glasovao za Vidovdanski ustav. Naglasio je da su prvaci JMO-a od utemeljenja stranke „na svakom koraku propovijedali (...) ljubav, bratstvo i slogu, tražeći od svakog svog pristaše da u prvom redu bude dobar građanin, da čuva svoje dostojanstvo i ponos (...)“ Osim toga, Kulenović dobro poznaje „muslimanski svijet“ jer je „proputovao sve krajeve naše Bosne i Hercegovine, u kojima imama dosta prijatelja, ali što naročito podvlačim, nemam neprijatelja (...)“

Unatoč Behmenovim prigovorima, Kulenović je izabran za Spahina nasljednika na isti način kao što se 1935. odlučilo o ulasku JMO-a u Stojadinovićevu vladu i JRZ, bez sazivanja statutarne stranačke tijela i skupštine, isključivo odlukom najužeg Spahina pouzdaničkog kruga. Osim što je istaknut kao kandidat najutjecajnije Hadžihasanovićeve stranačke skupine, Kulenoviću u korist je išla i činjenica da ga je Spaho uvođenjem u vladu uoči izbora 1938. izdvojio među ostalim stranačkim prvacima. U JMO-u je imao poseban položaj još od 1921. kada je odbio glasovati za Vidovdanski ustav i oko sebe okupio skupinu stranačkih nezadovoljnika napuštanjem autonomističkog programa, a u čije je ime 1921. privremeno pristupio Hrvatskom bloku u Zagrebu.

Budući da se kao student u Beču i Zagrebu nacionalno oblikovao kao pristaša pravaške ideologije, te i kasnije isticao hrvatsko nacionalno usmjerenje, Kulenović je, prema shvaćanju njegovih pristaša u JMO-u, bolje od Behmena, povezanog sa Stojadinovićem i zagovornika trajnog muslimanskog oslonca na Beograd i srpske političke struje, mogao zajamčiti ostvarenje 1935. napuštenog autonomističkog programa, te time pridonijeti pokušaju obnove prekinutih stranačkih veza s Mačekom i HSS-om. Kulenović, za razliku od ostalih najutjecajnijih stranačkih prvaka, nije živio u Sarajevu i pripadao mjesnom sarajevskom „akreba medžlisu“ koji je dotada usmjeravao stranačku politiku. Još od ulaska u politički život živi u Brčkom gdje je 1922. otvorio odvjjetničku pisarnicu, pa je činjenica da nije posjedovao jače uporište među rodbinski povezanim i međusobno suprotstavljenim utjecajnim sarajevskim muslimanskim poslovnim i trgovačkim elitama značajno ograničavala njegove pokušaje da se nametne kao općeprihvaćeni Spahin politički nasljednik.

Odmah nakon Kulenovićeva izbora njemu odana većina muslimanskih zastupnika u Narodnoj skupštini u svojim je izbornim kotarevima započela održavati stranačke skupštine na kojima su obavješćivali pristaše o izboru Spahina nasljednika. Tako su zastupnici Muhamed Omerčić, koji je bio Spahin izborni zamjenik u tuzlanskom kotaru, i Avdo Salihbegović, izabran u kotaru Kladanj, već 2. srpnja 1939. održali u Tuzli i okolnim muslimanskim naseljima stranačke skupštine na kojima su pozivali muslimane da „novoizabranom vođi dr. Kulenoviću dadu potpuno povjerenje i istoga potpomognu u njegovom radu, koji će ići stopama merhum dr. Spahe.“ Sarajevski izbor Spahina nasljednika podupro je i najutjecajniji tuzlanski mjesni prvak i gradonačelnik Hasan Pašić, pa je Tuzla do kraja ostala snažno Kulenovićevo stranačko uporište. U Konjicu, gdje je općinska uprava od 1936. bila u rukama muslimana prije 1929. pristaša Narodne radikalne stranke i članova Gajreta suprotstavljenih JMO-u skupštinu je početkom srpnja 1939. održao zastupnik u Narodnoj skupštini Hivzija Gavrankapetanović, kao član najužeg sarajevskoga stranačkog kruga koji je i istaknuo Kulenovića kao Spahina nasljednika. Gavrankapetanović je još na dan Spahine smrti uputio proglas svojim biračima u Konjicu i Rogatici u kojem

je Spahu, neovisno o JRZ-u, označio isključivo „našim prvacom“ i „predsjednikom J.M.O.“ Na skupštini u Konjicu je isticao da „autonomističko načelo“ predstavlja „političko načelo naše stranke JMO“, pa će se i stranačka borba nastaviti u tom smjeru. Pozvao je muslimane da slijede Kulenovića kojeg je Spaho „još za svoga života uzimao za svoga najintimnijeg političkog saradnika, te ga ujedno i bez testamenta odredio za svoga političkog nasljednika (...).“ Na skupštini se našao i predstavnik Cvetkoviću odanih Srba u mjesnom JRZ-u i član stranačkoga Glavnog odbora u Beogradu Svetozar Mužijević koji je također pozvao muslimane „da budu složniji, stalniji i čvršći pod vodstvom g. dr. Kulenovića.“

Početkom srpnja 1939. održana je i komemorativna sjednica kotarskog odbora JRZ-a u Višegradu na kojoj je zastupnik u Narodnoj skupštini Asim Šeremet izvijestio muslimanske pristaše JRZ-a o sarajevskom izboru Spahina nasljednika. Prema izvješću kotarskog načelstva, Šeremet, koji se kasnije odbacio Kulenovića, od okupljenih je zatražio „odobrenje za ovaj izbor na što su svi prisutni jednoglasno dali svoje odobrenje, što je zapisnički konstatovano i od svih potpisano.“ Sredinom srpnja 1939. u Sarajevo je stigla i „deputacija građana i težaka“ iz kotara Bosanska Krupa, predvođena gradonačelnikom i zastupnikom u Narodnoj skupštini Fetahom Krupićem, a koja je „učinila zijaret kabura [posjet grobu] rahmetli dr. Mehmeda Spahe.“ Isto muslimansko izaslanstvo, kojem se pridružio i džematski imam iz Bosanske Krupe Smail Mujakić, pohodilo je ministra Kulenovića u Beogradu kojem je preneseno „zadovoljstvo Krajišnika“ njegovim „jednodušnim izborom (...) za nasljednika rahmetli dra Spahe.“

Po istom obrascu sredinom srpnja 1939. održana je i skupština mjesnog odbora JRZ-a u Gradačcu, kao Kulenovićevu izbornom kotaru, na kojoj je odobren sarajevski izbor uz obrazloženje da je „u danom momentu ova odluka bila najbolje rješenje u sadanjoj situaciji kako obzirom na ličnost g. Dra Kulenovića tako i raspoloženje muslimanskih masa.“ Ovim izborom ispunjen je i „nepisani politički testamenat Merhuma Dra Spahe“ jer je Kulenović „za života bio njegov najbliži politički suradnik“ i „imao prilike ući u suštinu političke ideologije Dra Spahe.“ Kulenović je na istoj skupštini izabran i za predsjednika kotarskog odbora JRZ-a u Gradačcu.

Početkom srpnja 1939. održana je i skupština muslimanskog JRZ-a u Rogatici, kotaru obilježenom sukobima, praćenim i oružanim incidentima, između pristaša Dobroslava Jevđevića, oko kojeg su se okupljali gotovi svi mjesni Srbi, i Ragiba Čapljića, koji je uoči izbora 1938. napustio JRZ i priključio se Hadžićevoj Muslimanskoj organizaciji. Pored Čapljića, Hadžiću je pristupio i značajan broj mjesnih Spahinih pristaša, uključujući i izabranog gradonačelnika Rogatice Galiba Čapljića. Na stranačkoj skupštini govorio je zastupnik u Narodnoj skupštini iz Rogatice Hamdija Šahinpašić koji je, kao i ostali stranački prvaci, tumačio da je Kulenović izabran jednoglasno i u skladu s ranije iskazanom Spahinom željom. Zato je, prema izvješću kotarskog načelstva, Šahinpašić ustvrdio i da se Spaho „kod svakog važnijeg

pitanja, prethodno konsultovao sa Dr. Kulenovićem, a sprovođenje politike što se tiče personalnih pitanja, zaštite svojih članova, intervencije, kao i sve radnje političke kancelarije Dr. Spahe, (...) potpuno prepustio Dr. Kulenoviću." Kao poruku Čapljićevim pristašama, Šahinpašić je istaknuo Kulenovićevu „stabilnost povodom pitanja glasanja za 'Vidovdanski Ustav' kada jedini (...) nije glasao za ovaj predlog, pa je i pored toga, svoj stav obrazložio pred forumom stranke." Osim toga, muslimanski predstavnici u Narodnoj skupštini 1937. nisu glasovali za konkordat „samo po savetu Dr. Kulenovića“ koji je time stekao „velike simpatije“ i srpskih političkih krugova. Kulenovića je podupro i zastupnik u Narodnoj skupštini iz stolačkog kotara Avdo Rizvanbegović koji je svojim biračima u Stocu uputio proglas u kojem stoji da je Kulenovićevim izborom „udovoljeno amanetu rahmetli dra Mehmeda Spahe.“

NEPOZNATA POZADINA RAZMIMOILAŽENJA U JMO

Budući da se niti jedan stranački nezadovoljnik izborom Spahina nasljednika na početku nije javno izjašnjavao protiv zaključaka sarajevske konferencije, a većini pristaša JMO-a izvan Sarajeva ostala nepoznata prava pozadina razmimoilaženja u stranci, stranačko glasilo Pravda, koja je još uvijek bila pod Kulenovićevim nadzorom, to je iskoristila kao dokaz opstanka muslimanskoga političko-stranačkog jedinstva i nakon Spahine smrti. Zato se krajem srpnja 1939., nakon održanih stranačkih skupština na kojima su se pristašama tumačili razlozi Kulenovićeva izbora, pobijalo „izvjesno pisanje, koje se pojavilo u našoj štampi (...), a po kojem tobože u našim redovima postoje neke razmirice, neka razmimoilaženja, neke posebne akcije i sl.“ Neovisno o stvarnim odnosima unutar muslimanskog JRZ-a, te činjenici da je Behmen odbio potvrditi, ne samo sarajevski zaključak o Spahinu „političkom nasljedniku“ već i Kulenovićev izbor za potpredsjednika Glavnog odbora JRZ-a u Beogradu, naglašavalo se da su „naši redovi složni, zbijeni i nerazdvojni kao što su uvijek bili.“ Osim toga, „mi svi znamo da nekog razmimoilaženja ili nesuglasica među nama niti nema, niti ih je bilo.“ Iako ni Kulenović još uvijek nije javno iznosio konkretno muslimansko stajalište i zahtjeve u vezi pregovora između Cvetkovića i Mačeka, u Pravdi se isticalo „da nema u Bosni i Hercegovini muslimana, bez razlike gdje se on momentano po svojoj partijskoj pripadnosti nalazi, koji u cijelosti i do kraja ne zastupa u ovom pitanju tačno ono, što i mi zastupamo.“ Ipak, na kraju se uvodnika navodi da „kada bi među nama i postojale kakve nesuglasice, premda to opet energično podvlačimo – one ne postoje, to ne bi predstavljalo nikakvo principijelno razmimoilaženje, nikakvu programsku suprotnost.“

Jedan od razloga zbog kojih su Behmenove pristaše na početku izbjegavale javno pobijati zaključke sarajevske konferencije bilo je i držanje srpskog dijela JRZ-a odanog Cvetkoviću, koji je neovisno o bliskosti s Behmenom, te nezadovoljstvu naznakama obnove JMO-a, odobrio Kulenovićev izbor za Spahinog nasljednika. U tom trenutku još uvijek je trajao obračun sa Stojadinovićevim

pristašama, a koji je i dalje vršio dužnost predsjednika JRZ-a. Osim toga, skupštinska većina JRZ-a je nakon interpelacije nezadovoljnih srpskih zastupnika i senatora, neovisno o namjeri skorog raspuštanja Narodne skupštine, u značajnoj mjeri počivala i na slovenskim i muslimanskim zastupnicima, a koji su većinom poduprlj Kulenovića.

Zato je u beogradskoj Samoupravi, koju je od Stojadinovića preuzeo Cvetković, već 5. srpnja 1939. osvanulo da su se sarajevski članovi „izbornog tela brzo (...) saglasili u ličnosti novog vođe, izabравši dra Džafera Kulenovića, narodnog poslanika, ministra bez portfelja i člana Glavnog odbora Jugoslovenske radikalne zajednice.“ U Samoupravi se naglašavalo da su izbornici bili „svesni značaja ovog sudbonosnog časa i težine odgovornosti, koju su preuzeli, te izborom svog najboljeg druga za političkog nasljednika neumrolog dra Spahe dali puno dokaza o svojoj političkoj zrelosti.“ Kulenović je opisan kao čovjek koji je „punih 20 godina beskompromisno sledovao dra Spahu i u svima događajima bio njegov iskren i lojalan saradnik.“ Uz to, bio je i jedan od „najintimnijih ličnih prijatelja svog političkog šefa i desna ruka u svima njegovim političkim poslovima.“ U Samoupravi se dalje navodi, iako je Cvetkoviću bilo poznato držanje Hrasnice i Behmena, da su proglas o izboru Spahina nasljednika potpisali „svi učesnici sastanka“, a koji je, kako se navodi, „štampan u 50 hiljada primeraka i rasturen u sve muslimanske krajeve Bosne i Hercegovine.“ Na kraju se zaključuje da je Kulenović „jedan od osnivača bivše Jugoslovenske muslimanske organizacije i njen ideolog“ i zato „najpogodnija ličnost za popunjavanje one velike praznine, koja je nastala nestankom dra Mehmeda Spahe iz naše sredine.“

Kulenovićev položaj Spahina nasljednika 9. srpnja 1939. konačno je potvrđen i na sjednici Glavnog odbora JRZ-a u Beogradu na kojoj je Dragiša Cvetković od Stojadinovića preuzeo dužnost predsjednika stranke. Iz Glavnog odbora su isključene i ostale Stojadinovićeve pristaše, a Kulenović je, pored Korošca kao prvog, izabran za drugog potpredsjednika JRZ-a. Njegov su izbor potvrdili i ostali muslimanski članovi Glavnog odbora JRZ-a Uzeir Hadžihanović, Nurija Pozderac, Hamid Hadžiefendić, Omer Rizvanbegović i Hamid Kurbegović. Behmenova oporba Kulenoviću, ali i bliskost sa smijenjenim Stojadinovićem, potvrđena je njegovim izostankom sa sjednice Glavnog odbora JRZ-a, a uz obrazloženje da se „za svoj nedolazak izvinuo sa telegramom.“

Budući da je Cvetković bio dobro upoznat sa skorim zaključenjem sporazuma s Mačekom, koji je uključivao i stvaranje koalicijske vlade s drukčijim rasporedom ministarskih položaja, otklonio je zahtjev da Kulenović preuzme Spahin resor ministra prometa, te da se u vladu imenuje još jedan muslimanski ministar. S tim u vezi se pronašlo privremeno rješenje po kojem je Kulenović, pored dužnosti ministra bez lisnice, sve do kraja kolovoza 1939. i imenovanja nove vlade sporazuma, kao zamjenik ministra, preuzeo i vođenje poslova ministarstva prometa.

BOŠNJACI U NEZAVISNOM KOSOVU

Kosovska skupština je 17. februara 2008. godine proglasila nezavisnost Kosova, donošenjem Deklaracije, te je usvojena zastava i grb Republike Kosovo. Formirana je međunarodna posmatračka grupa za Kosovo od 15 zemalja, a misija ispred Evropska Unije (EULEX¹ za vladavinu prava na Kosovu) još uvijek ima znatne ingerencije u policiji i sudstvu predviđene Planom Martija Ahti-

1

EULEX - European Union Rule of Law Mission in Kosovo.

Studija o kosovskim Bošnjacima (II)

ZAVISNI BOŠNJACI NA

Budući da građani Bosne i Hercegovine, a i šire, nisu dovoljno upoznati sa identitetom, kulturom i tradicijom Bošnjaka Kosova, to daje povoda za pisanje ovakvih i sličnih radova u cilju upoznavanja i zbližavanja Bošnjaka na prostorima bivše Jugoslavije.

sarija.² Republiku Kosovo je do sada priznalo oko 88 država, a među njima i većina zapadnih zemalja. Mali broj islamskih zemalja je priznalo Kosovo, uglavnom radi vrlo jakog i aktivnog srbijanskog lobija. Na Kosovu su i dalje prisutne respektabilne snage KFOR-a (Kosovo Force), koje su garant sigurnosti svih građana, ali i njegovih granica.³

Godine 2009. izglasan je i novi ustav Republike Kosova. Ustav Kosova se većim dijelom zasniva na 'Sveobuhvatnom prijedlogu za rješenje statusa Kosova' (Ahtisarijev Okvir) i predstavlja osnovu šireg zakonodavnog okvira koji ima za cilj zaštitu prava manjina i manjinskih grupa. Ove manjinske grupe čine zajednice Srba, Bošnjaka, Turaka, Roma, Aškalija, Egipćana, Goranaca, i druge zajednice gdje se manjine često navode kao 'Zajednice'.⁴

POPIS STANOVNIŠTVA 2011. GODINE

Popis stanovništva na Kosovu održan je od 1. do 15. aprila 2011. godine, na kojoj su se i Bošnjaci Kosova izjasnili o svojoj nacionalnoj, vjerskoj i jezičkoj pripadnosti. U toku priprema za popise mnoge nevladine organizacije su organizovale kampanje, tribine, okrugle stolove, gostovanja u radio i televizijskim emisijama,⁵

2 Plan Martija Ahtisarija za Kosovo, 2007. godina, www.glas-javnosti.rs/book/export/html/148, (pristupljeno 02. 02. 2011.)

3 Kosovari polažu velike nade u međunarodnu zajednicu da će pomoći proces izgradnje demokratskog društva i pravne države, kao i nužna investiranja u ekonomski razvoj. Sve sa ciljem otvaranja perspektiva za sve, dakle i većinske Albance, ali i manjinske - Bošnjake, Turke i Rome i, naravno, i za kosovske Srbe, koji će morati vremenom prihvatiti integraciju u kosovsko društvo po modelu Plana Martija Ahtisarija. Naime, plan Ahtisarija stavlja pored albanskog i srpski kao službeni jezik na Kosovu, te se srpskoj populaciji daju sva prava: i jezička i obrazovna (po srbijanskom planu i programu i udžbenicima), kao i sve slobode i mnogobrojne veze sa Srbijom, decentralizacija njihovih sadašnjih i još predviđenih novih općina, zaštita crkvene i kulturne baštine itd.

4 Ustav Republike Kosova, 7. april 2008., <http://www.kushtetutakosoves.info/?cid=3,302>, (pristupljeno 18. 12. 2011.)

5 Radio Televizija Kosovo (RTK) na bosanskom jeziku sa glavnom urednicom Nadinom Avdić-Vllasi je imala posebne emisije posvećene popi-

kao i informisanje i animiranje stanovništva putem web portala i propagandnih materijala. Glavni cilj priprema za popise je podizanje svijesti o važnosti i odazivu na popis stanovništva, promovisanje i afirmisanje prava na slobodno i demokratsko izjašnjavanje o svojoj naciji, vjeri i jeziku, kao i pripremanje vlastite nacije na popis kao pravo na očuvanje identiteta.

Aktivisti bošnjačkih nevladinih organizacija na Kosovu su realizovali više projekata u okviru kampanje za što veći odziv, pravilno popisivanje i značaju odziva na popis predstavnika manjinskih zajednica, posebno bošnjačka zajednica. Najaktivnije NVO koje su učestvovala na animiranju bošnjačkih zajednica su NVO Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca Kosova (VKBIK),⁶ Forum Bošnjaka Kosova (FBK),⁷ NVO Relax,⁸ NVO Equality,⁹ NVO Omladinska Organizacija Kruševo,¹⁰ i mnoge druge. Najsloženija situacija i mnogobrojne debate su se organizovale na području Dragaša i Gore. Na ovom području pripadnici bošnjačke zajednice su se u toku popisa izjašnjavali ili kao Gorani ili kao Bošnjaci. Tako da u Dragašu i Gori postoji etnička grupa „Goranac“ koja se zalaže za nacionalnost Goranac, jezik goranski i vjeru islam ili prema stranci SDA za nacionalnost Goranac, je-

6 NVO Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca Kosova (VKBIK) u okviru projekta „Uključi se i ti“ su organizovali debate i tribine u svim većim mjestima gdje žive Bošnjaci. Pored javnih tribina NVO VKBIK je direktno radila sa građanima bošnjačke zajednice u skoro svim selima prizrenske Župe te u pečkoj regiji. „Uključi se i ti“, *Alem*, br. 184. 2011, str. 14.

7 Forum Bošnjaka Kosova (FBK) je uputio Bošnjacima Kosova poziv da se svi građani odazovu popisu stanovništva i da se izjasne po nacionalnosti kao Bošnjaci, jezik bosanski, a vjera islam. „Prva prilika za više od stotinu godina“, *Alem*, br. 184. 2011, str. 10.

8 NVO Relax u saradnji sa web portalom info-ks.net realizirao je projekt pod nazivom Kosovo moj dom. „Kosovo – moj dom“, *Alem*, br. 184. 2011, str. 13.

9 NVO Equality je realizovala projekt. „Podizanje nivoa svijesti kod žena i djevojaka Bošnjakinja u regionu Župe i Gore o popisu 2011“. *Alem*, br. 184. 2011, str. 13.

10 NVO Omladinska Organizacija Kruševo je realizovala projekt „Ja hoću popis“ na području Dragaša i Gore. „Ja hoću popis“, *Alem*, br. 184. 2011, str. 12.

NEZAVISNOM KOSOVU

S obzirom da i sam pripadam toj zajednici smatram da je prioritetno dati svoj doprinos i ovim radom predstaviti zajednicu Bošnjaka Republike Kosova, a posebno Bošnjake u regionu Prizrena.

zik srpski i vjeru islam. Stvaranje i promovisanje „goranske etničke grupe“ je započela Srpska akademija nauka i umjetnosti (SANU) 1992. godine u cilju podjele i želje za iscjepkanošću muslimana.¹¹

Potrebno je napomenuti i značaj popisa za sve manjinske zajednice zbog direktnog uticaja donošenja budžeta Vlade Kosova iz kojeg se izdvaja za nacionalne manjine, na broj zajedničkih mjesta u općinskoj Skupštini, mjesto dogradonačelnika, osnivanje općine na određenoj teritoriji, formiranje nastave na manjinskom jeziku, itd. Mnogi važeći zakoni Republike Kosovo, a i sam Ustav, imaju određene članove koji su vezani za broj pripadnika manjinskih zajednica. Jedan od tih zakona je i Zakon o lokalnoj samoupravi koji navodi da općina koja nema više od 10% stanovništva manjinskih zajednica nema pravo na mjesto zamjenika općine, zamjenika gradonačelnika kao i pitanje predstavnika u općini. Još se u zakonu navodi, da ukoliko jedno odjeljenje nema više od 10 do 14 učenika ne može se formirati nastava na jezicima manjinskih zajednica, što znači da se u nekim područjima dovodi u pitanje opstanak nastave na bosanskom jeziku. U Ustavu Kosova također se navodi da zajednica koja traži osnivanje općine na određenoj teritoriji ukoliko nema više od 70% stanovnika te zajednice ne može dobiti općinu. Trenutno se bošnjački predstavnici u Parlamentu Kosova zalažu za osnivanje općine Rečane kod Prizrena i općine Vitomirica kod Peći gdje preko 90% lokalnog stanovništva čine Bošnjaci.

Prema preliminarnim rezultatima zadnjeg popisa stanovništva održanom u aprilu 2011. godine, koje je objavio Zavod za statistiku, Kosovo ima ukupno 1.733.872 stanovnika.¹² Broj stanovnika koji žive u Pri-

11 SANU, *Projekat Gora Opolje Sredska*, str. 46.

12 Na Kosovu živi 1.733.872 stanovnika, 29. Juni 2011., <http://www.info-ks.net/201106299740/vijesti/kosovo.html>, (pristupljeno 21. 11. 2011.).

štini je 198.214, a općina Prizren ima oko 177.000 hiljada stanovnika. Bošnjačka zajednica na Kosovu je treća nacionalna zajednica po brojnosti u Republici Kosovo.

Najveća koncentracija Bošnjaka na Kosovu je u općini Prizren (grad Prizren, Župa i Podgor). Prema preliminarnim podacima popisa iz aprila 2011. godine u općini Prizren ima oko 16.500 Bošnjaka. Po brojnosti su drugi sa 9,3% od ukupnog sastava stanovništva općine Prizren. Oko 146.000 stanovnika općine Prizren su Albanci ili 82%, 4,7% Turci, 2% iz zajednice Roma, 150 Srba i oko 1% ostalih¹³. Na području Gore (općina Dragaš), koja graniči sa općinom Prizren živi još 12.500 stanovnika, od kojih se 7.000 izjasnilo kao pripadnici gorske nacije, a 5.000 kao bošnjačke nacije.

Pored općine Prizren i općine Dragaš, u kojima živi oko 21.500 Bošnjaka, u pećkom regionu živi oko 3.500 Bošnjaka. U regionu Istok živi oko 1.000 Bošnjaka. U Mitrovici živi oko 1.500 Bošnjaka. Većina su naseljena na sjevernom dijelu, oko 1.100, a ostalo stanovništvo se nalazi na južnoj strani. Najveća koncentracija Bošnjaka u sjevernom dijelu Mitrovice se nalazi u naselju 'Bošnjačka mahala'. U Prištini živi oko 500 Bošnjaka. Neznan broj Bošnjaka živi i po skoro svim kosovskim gradovima.

Na prethodnom važećem popisu stanovništva na Kosovu održanom 1981. na Kosovu je živjelo 1.584.440 stanovnika. Od toga Bošnjaka (tadašnjih Muslimana) 38.562. U narednom popisu 1991. godine prema procjenama Statističkog Zavoda SFRJ na Kosovu je živje-

Popis je obavljen u 34 općine u aprilu mjesecu ove godine. Ne uključuje stanovnike općina Leposavić, Zvečan, Sjeverna Kosovska Mitrovica i Zubin Potok jer su Srbi bojkotirali popis. Procjenjuje se da u tom dijelu Kosova živi oko 60.000 Srba.

13 Prizren ima 177 hiljada stanovnika, Bošnjaci 9,3 posto, 30. April 2011., <http://www.info-ks.net/201104308641/vijesti/prizren.html>, (pristupljeno 21. 11. 2011.).

lo oko 1.955.000 stanovnika, od toga 57.408 Bošnjaka (Muslimana)¹⁴.

Prema preliminarnim podacima popisa stanovništva iz aprila 2011. godine, broj Bošnjaka koji živi na Kosovu je oko 28.000 što je znatno manji podatak nego što se pretpostavljalo prije popisa. Prvi razlog je podjela bošnjačkog identiteta još od perioda Miloševićeve vlasti, od prve polovine devedesetih godina pa nadalje, kada su Muslimani u Gori podijeljeni na Bošnjake i Gorance. Drugi razlog za smanjenje broja Bošnjaka na Kosovu je iseljavanje velikog dijela Bošnjaka početkom sukoba 1998. godine i nakon rata, tako da je ostavilo neka mjesta bez Bošnjaka. Vrijedno je napomenuti da više od polovine bošnjačke populacije u nekim mjestima nakon rata iz 1999. godine iselilo u zemlje Zapada, Srbije, BiH itd. najprije iz sigurnosnih, a kasnije i ekonomskih razloga. Tako, na primjer, u gradovima Prištini, Mitrovici, pečkoj i istočkoj regiji se ogroman broj bošnjačkog stanovništva iselilo. Naime, u Prištini prije kosovskog rata je živjelo šest hiljada Bošnjaka, dok ih sada ima oko 300.¹⁵

Prema mapi iz Slike 1, a i prema rezultatima preliminar-nog popisa, najveći procent kosovskih Bošnjaka nastanjen je u općinama Prizren i Dragaš (do 10%), pa zatim u regionima Peć, Istok, Mitrovica i Leposavić (1%-5%). Mali broj Bošnjaka manje od 1% je nastanjen u Prištini, Uroševcu i Đakovici.

BOŠNJAČKO-GORANSKO PITANJE

Nakon rata, na Kosovu je nepoznavanjem historije ove zajednice, najviše od strane međunarodnih službenika, postojala tendencija da se za Bošnjake Kosova koriste razna imena, poput: na engleskom 'Muslim Slavs', 'Muslimani', 'Torbeši' (više pogrdan naziv). Na pregovorima u Rambujeu, kada su pod upravom međunarodne zajednice, nažalost bez saglasnosti Bošnjaka, prezentirane dvije zasebne; 'muslimanska' i 'goranska' zajednica.¹⁶

Međutim, pripadnici ove nacionalne zajednice (iako ne svi u Gori), izjašnjavaju se kao Bošnjaci, naglašavajući da su autohton narod koji ima svoj maternji jezik i nacionalno ime, tj. da su Bošnjaci i da koriste bosanski jezik. Međutim, unutar ove zajednice postoji podijeljenost, gdje se jedan dio zajednice izjašnjavaju kao Bošnjaci dok jedan dio Goranaca ne prihvataju naziv Bošnjak. Između Bošnjaka u Gori (Goranaca) i onih u Župi i Podgori razlike su neznatne. Danas veliki broj Goranaca živi u Beogradu. Njihov broj se znatno povećan nakon ulaska KFOR-a na Kosovu. Prema procjeni u

14 Popis stanovništva iz 1991. godine je bojkotovao od strane Albanaca i jednog dijela Bošnjaka na Kosovu tako da se popisi iz 1991. godine na Kosovu smatraju nevažeći.

15 Cerim Bajrami, „Bošnjaci uoči popisa stanovništva u Republici Kosovo“, 21. mart 2011., www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=41120, (pristupljeno 18. 07. 2011.)

16 Mustafa Balje, „Bošnjačka zajednica na Kosovu“, Izvještaj u Sjenci, 2005, str. 3.

Beogradu ima između 8.000 - 10.000 Goranaca.¹⁷

Smatra se da je pokušaj podjele ove grupe započeo još projektom 'GOS' (Gora-Opolje-Sredska), u nekoliko knjiga, urađen od strane Srpske akademije nauka i umjetnosti, SANU, 1992. godine¹⁸ ...gdje između ostaloga stoji: „*Imajući sve to u vidu, smatramo da je krajnje vreme za ozvaničenje goranske etničke grupe kao zvanično priznate etnonacionalne i etnokulturne kategorije, čime se goranska etnička grupa, bez obzira na sva dosadašnja izjašnjavanja, dovodi na nivo primarne identifikacione zajednice...*“

Biti Goranin ili Goranac, označavalo je mikro i regionalnu posebnost stanovništva područja Gore, koji su bili dio muslimanske nacije, a nikako nije označavalo nacionalnu pripadnost. Ovo ime je bilo u normalnoj upotrebi decenijama.

Srpska akademija nauka i umjetnosti (SANU) je uradila Memorandum u kojem je zacrtala krvavi raspad bivše Jugoslavije. Tada, krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina prošloga stoljeća, započinje promovisanje „goranske etničke grupe“ i njeno izdvajanje iz muslimanske nacije. „Goranstvo“ je od tada korišteno isključivo u negativnom kontekstu i što je imalo katastrofalne posljedice po stanovnike Gore. Prije svega to se odnosi na iseljavanje iz Gore koje se dogodilo nakon rata na Kosovu, a čemu je dosta doprinijela ideja SANU.¹⁹

Ideje memorandumske politike su skupo koštale gotovo sve narode bivše Jugoslavije. Promocija „goranske etničke grupe“ se intenzivirala 1990. godine što je rezultiralo velikim istraživačkim projektom SANU, šarplaninske Župe Gora, Opolje i Sredska (poznatijem po skraćenici GOS)²⁰. Na projektu GOS-a istraživanja su na terenu bila povjerena Geografskom institutu „Jovan Cvijić“ i trajala su u periodu od 1991. do 1994. godine. U ovaj projekt je bilo uključeno i dvadesetak drugih naučnih i stručnih ustanova i veliki broj istraživača. Rezultati „istraživanja“ su kasnije publikovani i objavljeni u tri knjige²¹ na preko hiljadu stranica. Na ovom projektu je radilo i nekoliko lokalnih saradnika iz Gore, koji su bili podrška i jedni od glavnih organizatora svih aktivnosti na ozvaničenju „goranske“ etničke grupe.²²

Na samom početku druge knjige GOS-a govori se o potrebi hitnosti ozvaničenja ove 'grupe' te autori ističu da „...stoji činjenica da Goranci jesu posebna etnička grupa koja je ne samo odoljela albanizaciji i aspiracijama makedonskog nacionalizma, već je u svom entitetu sublimirala brojne elemente i oblike srpskoslovenskih i pravoslavnih etnokulturnih korijena i slojeva, izgrađivši osjećanja i po-

17 Balje, „Bošnjačka zajednica na Kosovu“, str. 3.

18 SANU, *Projekat Gora Opolje Sredska*, str. 46.

19 Sadik Idrizi, „O Gori i goranstvu“, *Alem*, br.184. 2011, str. 41.

20 SANU, *Šarplaninske Župe Gora, Opolje i Sredska*, Beograd, 1995, str. 35.

21 SANU, *Projekat GOS*, Knjiga I,II i III, Beograd, 1995.

22 Idrizi, „O Gori i goranstvu“, str. 42.

našanje bliske srodnosti sa srpskim narodom uz puno angažovanje u kulturnom i političkom životu svoje države Srbije. Stoga je status etničke grupe za Gorance sada formalno pitanje koje bi trebalo sankcionisati prije narednog popisa stanovništva.”²³

Kao prvi korak predviđeno je odvajanje Goranaca od ostalih Muslimana jer tvorci projekta su bili svjesni da samo izdvajanjem Goranaca iz muslimanskog korpusa mogu uspjeti u svojim namjerama, te su stoga potencirali u svojim stavovima: “Goranska etnička grupa se po svom kulturnom i etnopsihičkom entitetu bitno razlikuje od svih ostalih muslimanskih populacija u zemljama prethodne Jugoslavije.”²⁴

Posebno jak udar na Goru je izvršen u godinama koje su prethodile ratu na Kosovu. Sve je činjeno da se narod pripremi i suprotstavi svojim komšijama Albancima i što više udalji od Muslimana na prostoru bivše Jugoslavije. Uključena je cjelokupna mašinerija u cilju realizacije postavljenih zadataka - mediji, politika, umjetnici, škole. Na državnoj televiziji prikazuju se emisije o Gori u kojima se čini sve kako bi se dokazalo kako između Gorana i Srba nema nikakve razlike. Kako Gorani slave Božić i druge pravoslavne i paganske praznike, ali se nikad ne pominju velike bajramske proslave nakon 90-tih godina kao ni veliki mevludi po goranskim selima. Na talasima Radio Gore (isključivo namijenjene ‘gorancima’) mogli su se čuti najnoviji hitovi srpske patriotske muzike.²⁵ U par navrata Goru su obišli i pravoslavni sveštenici iz Prizrena. Posjetili su neka sela u pratnji domaćih političara iz Dragaša.²⁶

Nažalost, tzv. goranska inteligencija indoktrinirana srbijanskom politikom prihvatila je ideje SANU projekta i poslužila tvorcima Memoranduma kao servis za implementaciju GOS projekta. U jednom “Apelu” od 20. juna 1996. godine, upućenom Srpskoj akademiji nauka i još nekim institucijama u Srbiji, “grupa intelektualaca Goranaca” javno pokreće pitanje “statusa Kosova i Metohije i teritorijalnog pitanja ove južne Pokrajine.” Potpisnici ovog Apela ističu da ogromna većina ljudi goranske etničke grupe moli SANU institucije da ih ne “ostave u bespuću bezobzirnih balkanskih političkih igara koje bi u nekim varijantama izbrisale sa etničke karte i iz bogate duhovne riznice Stare Srbije i nas Gorance, i nama najrodnije Srbe i muslimane srpskog maternjeg jezika.”²⁷

Projekt GOS je bio usmjeren i na manipulaciju obrazovnog i informativnog sistema, a sve u cilju promovisanja

23 SANU, *Projekat GOS*, Knjiga II, Beograd, 1995, str. 4-5.

24 SANU, *Projekat GOS*, str. 14.

25 Dok je još trajao rat u Bosni, za Kurban-Bajram je na Vlaški (kod Vranište) organizovan koncert Svetlane Ražnatović. Sa njom je bio i njen suprug, zloglasni ubica i kriminalac Željko Ražnatović. U njegovom društvu je bio i politički vrh općine Dragaš.

26 Sadik Idrizi, „Historija Gore“, 24. avgust 2007. http://bosnahistorija.16.forumer.com/a/historija-gore-clanci_post294.html, (pristupljeno 15. 05. 2011.)

27 Apel / pismo grupe intelektualaca Goranaca, 20. juni 1996., str.1. Kopija pisma prosljeđena emailom od strane prof. Sadika Idrizija, 23. februar 2012.

etničke grupe “Goranac” kao prijelazne faze ka potpunoj asimilaciji. Čak su Gorani ušli u školske udžbenike. U udžbeniku geografije za VIII razred, fotografiju na kojoj je panorama sela Brod stoji: “Najveći deo stanovništva Gore čine Gorani, koji su srpskog porekla, islamizirani u periodu od XV do XIX veka. Kod njih je očuvano sećanje na svoje nacionalno - srpsko - poreklo.”²⁸ Nažalost ovaj udžbenik, prepun mržnje prema islamu i muslimanima, i danas se koristi u nekim školama Gore.

Stavovi goranske inteligencije i političkih predstavnika danas se mnogo ne razlikuju od svojih prethodnika. Međutim, sadašnji problem manipulacije stanovnika Gore od strane SANU politike se najviše manifestuju kroz neodržavanje nastave na bosanskom jeziku za oko 1.000 učenika osnovnih i jedne srednje škole u Gori.

Naime, lokalno nastavno osoblje u goranskim školama, protivno volji dobrog dijela roditelja, opredijelilo se da nastavu izvodi po starom srbijanskom sistemu i beogradskim udžbenicima za koja dobijaju znatna finansijska sredstva od Vlade Srbije. Pojedini izbjegli bivši politički kadrovi iz Gore po Beogradu i ostalim srbijanskim destinacijama, propagirali su i pomagali nastavak ove zloupotrebe djece goranskih roditelja, sve iz razloga zadržavanja na platnim spiskovima budžeta Srbije, predviđenim za finansiranje paralelnog sistema u srpskim enklavama na Kosovu.

Nažalost, predstavnici međunarodne zajednice (ranije UNMIK-a, a sada EULEX-a) nisu htjeli na vrijeme da spriječe ove probleme u Gori, niti je kosovska Vlada uspijevala da pronađe adekvatno rješenje ovog problema.

Postojanje još jedne manjinske zajednice pored bošnjačke je još jedan vid manipulacije koji Srbija vrši nad Gorancima. U suštini, ovo je prvenstveno značilo narušavanje procesa integracije bošnjačkog stanovništva iz Gore u novu kosovsku realnost, te isto tako ometanje procesa bošnjačke afirmacije i nacionalne konsolidacije na Kosovu. Kao što je, također, manje-više poznato, Bošnjacima Kosova je poslije rata omogućeno školovanje na bosanskom jeziku (sa uvezenim udžbenicima iz BiH), a predstavnici njihove nastave su uzeli učešće u izradi novih školskih planova i programa u reformi nastave na Kosovu. Neuključivanje prosvjetnih radnika iz Gore u ovaj proces je isto tako značilo i rušenje kosovskog integriteta, jer se neposredno zapravo ne priznaje njegov školski plan i program dok se, posredno, preko održavanja nastave po planu Republike Srbije, čuva i legitimitet Republike Srbije na ovim prostorima, slično kao i u „srpskim enklavama.”²⁹

28 *Geografija za VIII razred*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1996.

29 Čerim Bajrami, „U procesu nacionalne afirmacije“, 18. mart 2010., <http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=37032>, (pristupljeno 20. 07. 2011.)

Tabela 1: Prikaz minimalne zastupljenosti manjinskih zajednica

Institucija	Zajednice Srba	*Zajednice ostalih	Ukupna zastupljenost
(Parlament (Skupština Vlade	predstavnik 10	predstavnik: 3 Bošnjaka; 1 Goranac; 2 10 Turčina; 1 Rom; 1 Aškalija; 1 Egipćanin; 1 pripadnik zajednice RAE kao grupe	120 predstavnika
Zamjenik predsjednika	predstavnik 1	predstavnik 1	predstavnik 5
Ministri u Vladi	najmanje 1 predstavnik	najmanje 1 predstavnik	
Zamjenici ministara	najmanje 2 predstavnika	predstavnik 2	
Centralna izborna komisija	predstavnik 1	predstavnik 3	predstavnik 11 ka
Pravosudno vijeće Kosova	predstavnik 2	predstavnik 2	predstavnik 13 ka
Odbor za prava i interese (zajednica (OPIZ	od ukupnog 1/3 broja	od ukupnog broja 1/3	
Vrhovni sud	Više od 15%, ali ne manje od 3 predstavnika		
Sud sa apelacionom nadležnošću	Više od 15%, ali ne manje od 2 predstavnika		
Ustavni sud	predstavnik 2		predstavnik 9

*Manjinske zajednice ostalih, uključuje: Bošnjake, Gorance, Turke, Rome, Aškalije, Egipćane (RAE).

POLITIČKI, EKONOMSKI I DRUŠTVENI ŽIVOT BOŠNJAKA KOSOVA

USTAV KOSOVA O NACIONALNIM MANJINAMA

Ustav Republike Kosovo promovira i štiti prava svih nacionalnih manjina. Termin koji se upotrebljava u političkom rječniku Kosova za nacionalne manjine se često koristi kao 'Zajednice'. Dakle, "Zajednice" su Ustavom definisane kao manjinske grupe stanovnika koje pripadaju istoj nacionalnoj ili etničkoj, jezičkoj ili vjerskoj grupi, tradicionalno prisutni na teritoriji Kosova.³⁰ Ove grupe čine zajednice Srba, Bošnjaka, Turaka, Goranaca, Roma, Aškalija, Egipćana, i drugih.

Prvo poglavlje Ustava navodi osnovne odredbe kosovske države. Nekoliko tih odredaba je značajno za zajednice. Na primjer, Ustav navodi da je Kosovo multietnička i sekularna država, da su albanski i srpski jezik zvanični jezici na Kosovu, dok su bosanski, romski i turski jezici zvanični jezici na općinskom nivou.

Ustav Kosova također sadrži zasebno poglavlje o pravima zajednica i njihovih pripadnika (Poglavlje 3). Poglavlje 3 navodi odgovornosti zajednica i njihovih pripadnika i odgovornost Države da zaštiti i unaprijedi ta prava. Ono također predviđa formiranje Savjetodavnog vijeća za zajednice kroz koje može postojati redovna razmjena između pripadnika zajednica i Vlade. Na kraju, Poglavlje 3 garantuje zajednicama ravnopravnu zastupljenost u javnim institucijama i određuje posebne

30 Ustav Republike Kosovo, (poglavlje 3, član 57.1).

odredbe namijenjene općinama u kojima zajednice čine najmanje 10% populacije. U ovim općinama zajednice će biti predstavljene 'Potpredsjednikom Skupštine Općine', koji će biti zadužen za ispunjavanje interesa i rješavanje problema manjinskih zajednica.

Ustavom su također određene specijalne odredbe kojima se osigurava zastupljenost zajednica u javnim institucijama. Za neke institucije, kao što su javna služba i sigurnost, potrebno je da bude istaknuta multietnička priroda kosovske države. Za mnoge druge institucije, minimalne potrebe za zastupljenost zajednica su navedene. Kad su u pitanju najvažnije javne institucije, Ustav garantuje učešće zajednica.

Tabela 1. prikazuje minimalnu zastupljenost manjinskih zajednica koja su zagarantovana u javnim institucijama.

ZAŠTITA ZAJEDNICA U ZAKONODAVNOM PROCESU

Pored zagarantovane zastupljenosti zajednica u javnim institucijama, Ustav takođe štiti manjinska prava u zakonodavnom procesu. Određene oblasti zakonodavstva, kao što je Zakon o upotrebi jezika i Zakon o lokalnim izborima, smatraju se zakonodavstvom od vitalnog interesa. Ustav takođe predviđa stvaranje parlamentarnog 'Odbora za prava i interese zajednica' (OPIZ), koji djeluje kao zaštitnik interesa zajednica u za-

konodavnom procesu.

Zaštita zajednica na lokalnom nivou

Još jedan vid kroz koji Ustav štiti prava i interese zajednica je kroz sistem decentralizacije, kroz koji je zajednicama garantovana široka autonomija na lokalnom nivou, pogotovo u oblastima gdje zajednice čine većinsku populaciju.

ZAKON O UPOTREBI JEZIKA

Dok je Ustavom određeno da albanski i srpski jezik budu zvanični jezici na Kosovu, Zakon o upotrebi jezika ima za cilj da zaštiti ravnopravan status tih jezika. Ustav također navodi da, kada zajednica, čiji maternji jezik nije zvaničan jezik, čini više od pet procenata populacije određene općine, maternji jezik te zajednice steći će status zvaničnog jezika u toj općini. Izuzetak je turski jezik u općini Prizren koji je, bez obzira na gore navedene odredbe, zvanični jezik u općini Prizren.

Zakon o upotrebi jezika pojašnjava prava zajednica u vezi sa njihovim jezikom. On osigurava da građani Kosova imaju pravo da komuniciraju i dobijaju dokumente od centralnih institucija, javnih preduzeća i pravosudnih organa na bilo kom zvaničnom jeziku. Također, ljudi imaju pravo da registruju svoja imena i koriste svoje ime na zvaničnim dokumentima na njihovom jeziku. Svaka osoba ima pravo da komunicira sa općinskim institucijama na zvaničnim jezicima u toj općini.

Kada su u pitanju mediji, Zakon osigurava da svaka zajednica ima pravo da dobije vrijeme emitovanja na javnom servisu na njihovom jeziku. Pored toga, svaka osoba može uspostaviti bilo kakav oblik medija na jeziku koji odabere.

U obrazovnom sektoru, sve osobe imaju pravo da izaberu zvanični jezik na kojim žele da njihova djeca budu obrazovana. Također, svaka osoba ima pravo da formira privatne obrazovne institucije da bi osigurala učenje na jeziku po njihovom izboru. U privatnoj sferi, ljudi imaju slobodu da koriste bilo koji jezik po njihovom izboru. Zakon također navodi stvaranje jezičke komisije koja će nadgledati sprovođenje Zakona o upotrebi jezika.

Zakon o unapređenju i zaštiti prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu

Zajedno sa Zakonom o upotrebi jezika ovo je najvažniji zakon u vezi sa pravima zajednica. On ima odredbe o: identitetu; jeziku; kulturi; medijima; religiji; obrazovanju; ekonomskim i socijalnim mogućnostima; zdravstvu; političkom učešću; i savjetodavnom vijeću za zajednice. Zakon štiti prava zajednica i njihovih pripadnika da slobodno izraze, održe i razviju svoju kulturu,

vjerske baštine i identitet. On također garantuje ravnopravnost zajednica i štiti ih od diskriminacije.

Član 6. Zakona o zajednicama bavi se pitanjima medija. Njime je uspostavljeno pravo zajednica da formiraju sopstvene medije i da imaju programe na svojim jezicima u javnim medijima. Član 7. Zakona o zajednicama navodi da na Kosovu ne postoji zvanična vjera i da svaka osoba ima pravo na slobodu vjeroispovjesti i religije.

Kada je u pitanju obrazovanje, svi pripadnici zajednica imaju pravo da dobiju javno obrazovanje na sopstvenom jeziku na predškolskom, osnovnom i srednjoškolskom nivou, iako jedan od zvaničnih jezika na Kosovu mora biti predmet koji se uči u školama.

U vezi sa ekonomskim i socijalnim mogućnostima, Zakon navodi da će se Vlada Kosova boriti protiv direktne i indirektno diskriminacije. Muškarci i žene će imati ravnopravne mogućnosti, a predstavnici zajednica bit će ravnopravno zastupljeni u javnim preduzećima i institucijama.

Ravnopravan pristup zdravstvenoj zaštiti je također garantovan Zakonom o zajednicama. Pored toga, informacije u vezi sa zdravstvenom zaštitom bit će objavljene na jezicima svih zajednica, i posebne mjere bit će poduzete da bi se socijalno i ekonomski ugroženim zajednicama pružila zadovoljavajuća zdravstvena zaštita.

Zakon o zajednicama garantuje efikasno učešće zajednica u političkom procesu odlučivanja i štiti prava pripadnika zajednica da formiraju političke partije i da se kandiduju za položaje na svim nivoima Vlade.

ZASTUPLJENOST BOŠNJAKA KOSOVA U POLITICI

Zajednica kosovskih Bošnjaka prilično je dobro zastupljena u javnom životu u poređenju sa drugim nealbanskim zajednicama. Na centralnom nivou, zajednica je nakon izbora 2010. godine osigurala četiri mjesta u Skupštini (Parlamentu) Kosova i četiri mjesta zamjenika ministara i to: u ministarstvu obrazovanja, ministarstvu za zajednice i povratak, ministarstvu dijaspore i ministarstvu za evropske integracije. Kosovski Goranci na centralnom nivou imaju samo jednog predstavnika u skupštini.³¹

Uprkos lobiranju lidera zajednice, nije došlo do uspostavljanja općina sa bošnjačkom većinom u i oko sela Rečane (općina Prizren) i Vitimirica (općina Peć).³² Međutim, to nije negativno uticalo na učešće zajednice u javnom životu na lokalnom nivou, što je inače slučaj u svim općinama u kojima ova zajednica živi. Kosovske Bošnjakinje relativno su dobro zastupljene i imaju 50%

31 Sanela Bilalović, „Novi bošnjački zastupnici u parlamentu Kosova“, *Alem*, br. 183. 2011, str. 4.

32 Proglas Vladi Kosova i javnosti, 16. avgust 2011., <http://www.info-ks.net/2011081610724/iz-bosnjacih-sredina/proglas.html>, (pristupljeno 20. 02. 2012.)

mjesta (dva od ukupno četiri mjesta koja pripadaju kosovskim Bošnjacima) u Skupštini Kosova,³³ preko 40% u općinskim odborima za zajednice, ali samo 22% mjesta u skupštinama općina pripada ovoj zajednici. Kosovski Bošnjaci imaju istaknute funkcije u zakonodavnim i izvršnim organima i skupštini, u općinama gušće naseljenim kosovskim Bošnjacima u Prizrenu, Peći i Dragašu.³⁴

Zajednicu kosovskih Bošnjaka zastupa koalicija VAKAT, Bošnjačka stranka demokratske akcije Kosova (BSDAK) i Nova demokratska stranka (NDS), koja podržava potpunu integraciju zajednice u kosovske javne institucije zajedno sa promoviranjem bošnjačkog identiteta, i obrazovanje na bosanskom jeziku po kosovskom nastavnom planu i programu. Međutim, nedostatak saradnje između stranaka zajednice kosovskih Bošnjaka i goranske stranke. Građanska inicijativa Gore (GIG), učinio je težim imenovanja predstavnika nevećinske zajednice, negativno utičući na učešće obje zajednice. Goranska stranka u većoj mjeri podržava općinska tijela koja finansira Srbija, i zalaže se za pohađanje škola koje finansira Srbija po nastavnom planu koji se predaje na srpskom jeziku.³⁵

Kosovski Bošnjaci su jako dobro zastupljeni u nižim nivoima i strukturama u općinama Prizren, Dragaš i Peć. Nivo zastupljenosti u ostalim općinama je veoma mali obzirom da su zajednice kosovskih Bošnjaka malobrojne, te je i nivo zastupljenosti i učešća srazmjerni sa veličinom zajednice.

EKONOMSKA SITUACIJA KOSOVSKIH BOŠNJAKA

Ekonomska situacija zajednice kosovskih Bošnjaka je teška, sa izazovima u pristupu zapošljavanju. U nekim oblastima situacija je relativno bolja nego kod drugih nevećinskih zajednica. Razlog tome je uglavnom njena integracija u kosovsko društvo i sve veća dvojezičnost. Postoje, međutim, razlike u društveno-ekonomskoj situaciji zajednice u zavisnosti od regiona na Kosovu. Zapravo, u regionu Gnjilana kosovski Bošnjaci vode privatne firme. Slabo su zastupljeni u javnom sektoru, sa samo četiri zaposlena Bošnjaka. U regionu Mitrovice, Bošnjaci su, kao i druge zajednice, pogođeni zatvaranjem rudarskih kompleksa kao što je „Trepča“, koja je predstavljala glavni izvor prihoda za sve zajednice u regionu. Nedostatak investicija i nezaposlenost definišu društveno-ekonomsku situaciju u ovom regionu. Na sjeveru je zaposleno više Bošnjaka nego na jugu, što doprinosi tendenciji da zajednica ostane sjeverno od Ibra. U Leposaviću su skoro svi industrijski objekti zatvoreni ili rade sa smanjenim kapacitetom, čime se povećava stopa nezaposlenosti. Političke tenzije u regionu i dalje predstavljaju prepreku za potencijalne

33 Bilalović, „Novi bošnjački zastupnici u parlamentu Kosova“, str. 4.

34 Sanela Bilalović, „Pouke i propusti“, (Prvi lokalni izbori u Republici Kosovu), *Alem*, br. 176. 2011, str. 12-14.

35 „Partijska podjeljenost i lični interesi odgađaju rješavanje nacionalnih pitanja“, *Alem*, br. 182. 2011, str. 24-26.

ekonomske investicije i razvoj, što na isti način pogađa i Bošnjake i druge zajednice.³⁶

Među Bošnjacima u regionu Peći ima kvalifikovanih ljekara, inženjera, nastavnika, medicinskih sestara i državnih službenika, ali nezaposlenost i dalje pogađa ovu zajednicu. U nekim regionima Bošnjaci vode svoje privatne firme i imaju relativno stabilnu društveno-ekonomsku situaciju, dok se u drugim regionima oslanjaju na socijalnu pomoć kao i druge zajednice.

Bošnjakinje su i dalje u posebno nepovoljnom položaju, pošto zajednica još uvijek u velikoj mjeri smatra da je njihova uloga ograničena na brigu o kući i porodici.

Mnogi Bošnjaci se oslanjaju na socijalnu pomoć, finansijsku podršku iz dijaspore, poljoprivredne aktivnosti i sezonski fizički rad ili prodaju svojih proizvoda tokom pijačnih dana.

Što se tiče općine Prizren i općine Dragaš, iako se ova zajednica i dalje suočava sa određenim izazovima, situacija po pitanju zaposlenosti relativno je dobra. Bošnjaci rade u općinskoj upravi, privatnom sektoru, poljoprivrednom, bave se stočarstvom ili građevinskim i sezonskim poslovima u Crnoj Gori i Albaniji. Bošnjaci koji žive u dolini Župe, općina Prizren su nadaleko poznati kao dobri zidari. Mada još uvijek mnogi primaju pomoć od rođaka koji žive u zemljama zapadne Evrope.

Zavod za zapošljavanje nudi, uglavnom mladima, stručnu obuku u trajanju od tri do šest mjeseci, za poslovnu administraciju, informacije i tehnologiju, turizam i obuku za automehaničare, konobare, osoblje bara i šefa kuhinje. Postoji i stalni regionalni centar za stručno usavršavanje koji se nalazi u Prizrenu i mobilni centri u Dragašu. Po završetku kursa i dobijanja diplome, regionalni zavod za zapošljavanje olakšava mogućnost zapošljavanja. U saradnji sa različitim međunarodnim organizacijama, kao što je UNDP, regionalni zavod za zapošljavanje omogućava stažiranje za osobe sa visokim obrazovanjem koji traže posao, a prioritet se daje nevećinskim zajednicama i ženama. Svi Bošnjaci stariji od 65 godina primaju „penzije“ odnosno, socijalnu pomoć od kosovskih institucija, a najveća penzija se kreće do 80 eura mjesečno. Neki primaju penzije i od institucija na Kosovu koje finansira Srbija.³⁷

JEZIK BOŠNJAKA NA KOSOVU

Bošnjaci šarplaninske regije (općine Prizren i općine Dragaš) privatno govore jednim specifičnim govorom za koji stanovnici ove regije kažu da je to „našinski“ jezik. U srpskoj nauci o jeziku, ovaj jezik je tretiran kao jedan od srpskih dijalekata ili kao najstariji srpski jezik.³⁸ Dok

36 Prema emailu Hilmijete Apuk predsjednice NVO Little People of Kosovo, oktobar 2011.

37 Razgovor sa Nadirom Avdić-Vllasi, urednicom na bosanskom jeziku Radio Televizija Kosovo (RTK), maj 2011.

38 Vojislav Tanasković, *Sredačka Župa*, Priština: Jedinstvo, 1992, str.

je u makedonskoj nauci ova govorna oblast tretirana kao zapadni makedonski govor (dijalekt, pod-dijalekt). Međutim, u najnovijim dijalektološkim istraživanjima stoji da su govori ovog stanovništva tzv. granični govor. Tako da je porijeklo ovog jezika slavensko, ali ima snažnog uticaja srpskog, makedonskog, albanskog, staroturskog i arapskog jezika.³⁹

U jezičkoj komunikaciji Bošnjaka iz šarplaninske regije, važno mjesto zauzima tajni jezik tzv. 'Boškački', sa značenjem 'majstorski', jer je to, pretežno jezik zidara i tesara. Majstori i radnici ovih krajeva, bilo da su radili ili tražili posao služili su se ovim jezikom jer je to bila neshvatljiva i nerazumljiva govorna komunikacija za sve koji su se nalazili u njihovoj blizini. Čine ga riječi izmijenjenog oblika i prenesenog smisla, a modifikovane prema narodnoj etimologiji.⁴⁰ Pisanih podataka o ovom govoru nema, mada je Miftar Adžemi napisao zbirku narodnog blaga na lokalnom govoru tj. na našinskom jeziku. Uporedo sa ovom knjigom Miftar Adžemi je radio i na pisanju rječnika na našinskom jeziku, a također je i tvorac tzv. našince, pisma koje ima 35 glasova, kojih, kako autor tvrdi, toliko ima u našinskom jeziku.⁴¹

U regionu Peći, Istoku, Mitrovici, Prištini i Uroševcu zajednica Bošnjaka koristi bosanski jezik u privatnom govoru, a 'našinski' dijalekt se u ovim regionima ne koristi. Pored bosanskog jezika, većina mladih Bošnjaka u ovom regionu dobro vladaju albanskim jezikom.

Poslije rata na Kosovu 1999. godine, u svim školama bošnjačke nacionalnosti (izuzev nekih sela u Gori, općina Dragaš) uvodi se nastava na bosanskom jeziku, a bosanski jezik kao maternji. Pored toga donesena je i deklaracija o bosanskom jeziku Bošnjaka Kosova gdje stoji: *...da je bosanski jezik u ravnopravnoj upotrebi sa ostalim jezicima u funkciji usmene komunikacije, obrazovanja, kulture, pravne prakse i svih vidova društvenog javnog života i izgradnje savremenih odnosa u kosovskoj zajednici naroda i na najvišem evropskom nivou...*⁴²

U sadašnjoj kosovskoj javnosti bosanski jezik je priznat kao jezik u službenoj upotrebi u općinama Peć, Prizren, Istok i Dragaš. Zakon o upotrebi jezika utvrđuje jezička prava manjinskih zajednica i konkretne obaveze općina. To obuhvata obavezu osiguranja usmenog i pismenog prevoda, općinskih usluga i dokumenata na bosanskom jeziku po potrebi.

Većina Bošnjaka ne govori albanski jezik i stoga postoji osjećaj izolovanosti i ograničenih mogućnosti u kosovskom društvu.

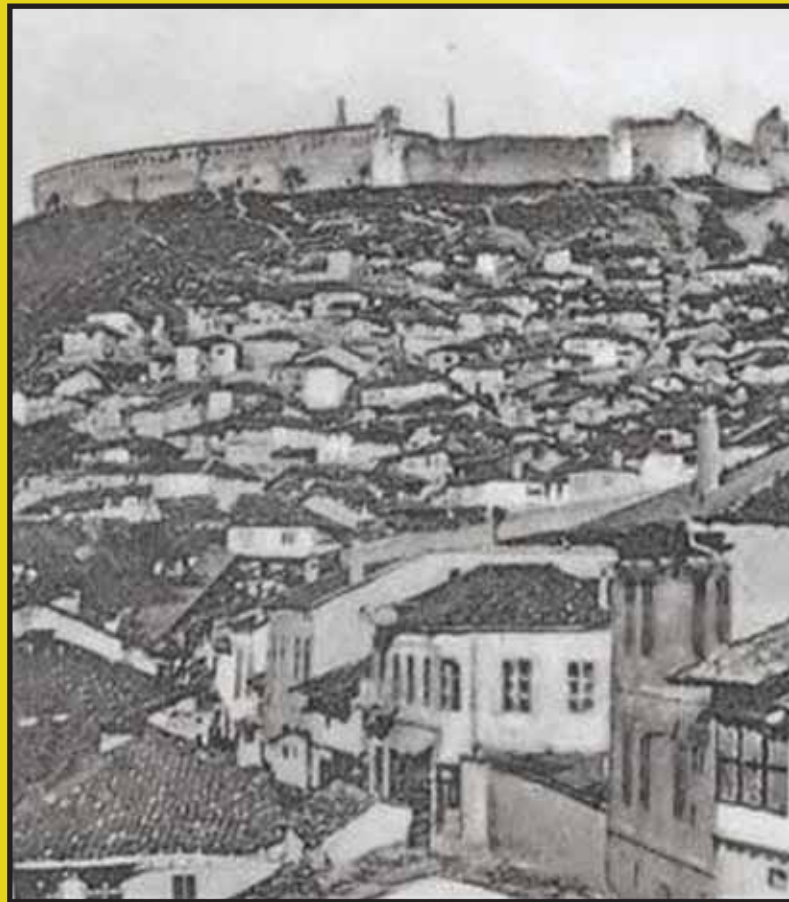
33.

39 Džogović, „Kratak pregled dijalekata bosanskog jezika na Kosovu“, str. 32.

40 Alija Džogović, „Ko smo, u stvari, mi“, *Selam*, br. 7. 1996, str. 24.

41 Miftar Adžemi, *Zbirka narodnog blaga (kazuene)*, Prizren: GIK OKO, 2003, str. 14.

42 Forum Bošnjaka Kosova, „Deklaracija o bosanskom jeziku Bošnjaka Kosova“, mart 2006.

OBRAZOVANJE

Tokom ljeta 1999. u Prizrenu na skupovima bošnjačkog stanovništva iz grada i okoline inicira se ideja o nastavi na bosanskom jeziku za onu djecu koja su do prije rata išla u škole na srpskom jeziku. Pripremljene su "Izjave roditelja" učenika koje će biti potpisane gotovo od svih roditelja bošnjačkih učenika u općinama Prizren, Peć i Istok, dok u području Gore, općina Dragaš, osim djelimično u najvećem selu u Restelici, jezik u školama će ostati nepromijenjen. Godine 1999. privremena Vlada Kosova će i u načelu i rješenjem, prihvatiti ovaj zahtjev, dok će predstavnici UNMIK-a za obrazovanje prihvatiti nastavu na bosanskom jeziku, ali u početku odbija dopremanje udžbenika iz BiH za te namjene.⁴³

Međutim, otvoriće se mnoga pitanja vezana za udžbenike, počev od traženja da se prilagode jednom od postojećih planova i programa - albanskom ili srpskom⁴⁴, pa sve do izrade adekvatnog elaborata oko prilagođavanja, za koji je zvanično formirana trojna komisija UNMIK-bošnjački-albanski prosvjetni radnici. Krajem decembra 1999. godine, odobren je uvoz udžbenika iz BiH za svu bošnjačku djecu⁴⁵.

43 Na sreću, Bernard Kušner, tadašnji administrator UNMIK-a, će kazati načelno "Yes" knjigama iz BiH.

44 Bošnjaci su se opredijelili da gravitiraju albanskom programu.

45 UNMIK je preuzeo svu obavezu oko prevoza i plaćanja udžbenika iz Sarajeva. Dio troškova štamparijama je pokrilo Ministarstvo obrazovanja Vlade Federacije BiH.

Ono što je sigurno najbitnije u procesu nacionalnog preporoda Bošnjaka jeste uvođenje nastave na bosanskom jeziku, od 1999. godine, uz uvoz udžbenika iste godine iz BiH, za te namjene. Treba zasebno istaći uvoz udžbenika iz BiH, jer su oni narednih nekoliko godina spasili nastavu na bosanskom jeziku, a bili su i glavni faktor očuvanja bošnjačke nacionalne samosvijesti i političke samobitnosti. Bošnjačka djeca u osnovnim školama na Kosovu su početkom aprila 2000. godine dobila knjige iz kojih su po prvi put mogla da uče o sebi i svojoj kulturi na dostojanstven način, bez sadržaja koji vrijeđaju druge narode. Tada je i bošnjačkoj zajednici dat glavni motiv za opstanak.⁴⁶

Iako je obrazovanje na bosanskom jeziku uglavnom dostupno i pripremljen je nastavni plan za nastavu na bosanskom jeziku, povremeni nedostatak knjiga na bosanskom jeziku otežava ovoj zajednici uživanje prava na obrazovanje.

Od 2002. godine i kasnije izrađuje se plan i program osnovnog obrazovanja (od 1.-5. razreda) i niže srednje škole (od 6.-9. razreda) po modelu države Kanade. U izradi plana i programa učestvuju i bošnjački prosvjetni radnici koji se bave nastavom iz nacionalnih grupa predmeta; bosanski jezik, historija, likovno i muzičko. Dakle, autori knjiga iz nacionalne grupe predmeta su **Bošnjaci, dok se ostale knjige prevode sa albanskog**

⁴⁶ Cerim Bajrami, „Kosovska zbilja“, 30. januar 2006., www.bosnjastvo.com/subdirectory/forum/viewtopic.php?f=35&t=783, (pristupljeno 20. 07. 2011.)

jezika prema planu kosovske vlade i Ministarstva za obrazovanje. Oko 80% udžbenika za osnovnu i nižu srednju školu su sada dostupni bez prateće literature i bez lektira. Za lektire i dodatni obrazovni sadržaj škole se same snalaze. Vlada Kosova je odobrila da Bošnjaci mogu uvesti knjige one koje nedostaju iz Bosne i Hercegovine.

Za višu srednju školu, od 10.-13. razreda, ne postoji nijedan takav udžbenik. Učenici i škole se same snalaze uvozeći knjige iz Bosne i Hercegovine i na druge načine.

Visoko obrazovanje za Bošnjake odvija se preko dva fakulteta na kojima se izvodi nastava na bosanskom jeziku. To su Edukativni fakultet u Prizrenu sa smjerovima bosanski jezik i književnost, matematika i informatika i Fakultet menadžmenta u Peći. Na Prištinskom univerzitetu Bošnjacima je data mogućnost da slušaju predavanja na albanskom jeziku, a ispite polažu na bosanskom jeziku. Upisi su također omogućeni u zemljama u okruženju, ali su uslovi upisa otežani (naročito školarina). Republika Srbija čak i ne želi priznati diplome svršenih srednjoškolaca sa kosovskim pečatom.

Usprkos rezervisanim mjestima na Univerzitetu u Prištini i dostupnosti studija na bosanskom jeziku na fakultetima u Peći i Prizrenu, pristup i uživanje datih mogućnosti i dalje je otežano zbog slabog poznavanja albanskog jezika učenika iz zajednice kosovskih Bošnjaka. Mnogi se opredjeljuju za upis na Univerzitet u Mitrovici ili druge javne univerzitete u regionu. Ova druga opcija ostaje problematična zbog nepriznavanja kosovskih obrazovnih diploma u drugim zemljama.

U ruralnim oblastima djevojčice iz zajednica Bošnjaka često napuštaju školu poslije završene osnovne škole. Zbog tradicije i društveno-ekonomskih ograničenja, mnoge djevojčice se udaju po završetku obaveznog osnovnog obrazovanja.

Jedan dio manjinske zajednice koja živi u općini Dragaš, a koji se izjašnjavaju kao Goranci, pohađaju obrazovni sistem na srpskom jeziku koji finansira Republika Srbija. Dio zajednice općine Dragaš koji se izjašnjavaju kao kosovski Bošnjaci, školuju se u skladu sa kosovskim sistemom obrazovanja na bosanskom jeziku. Većina Goranaca u općini Dragaš radije upisuje djecu u škole kojima upravlja Srbija i u kojima se nastava odvija na srpskom jeziku, jer im se tako pružaju veće mogućnosti za upis na srpske univerzitete. U zadnje vrijeme goranska djeca sve više postaju predmet borbe za vlast između dva školska sistema na Kosovu, a posebno pritiska kosovskih institucija da integrišu goranske učenike i nastavno osoblje u kosovski sistem obrazovanja. Goranci srednjoškolci i neki učenici osnovnih škola koriste usluge prijevoza koje pruža općina Gora, kojom upravlja Republika Srbija i vlada Srbije. Učenici Goranci koji odluču da nastave visoko obrazovanje, čine to na Univerzitetu u sjevernoj Mitrovici, Srbiji ili regionu.

(Nastavit će se...)

KO ĆE BITI NOVI REIS?

AHMEDIJA ILI FOTEIJA U SRCU?

Konačno, reklo bi se, nakon što je i glasilo Rijasetu Islamske zajednice "Preporod" obznanilo imena kandidata za reisul-ulemu, za očekivati je da u narednom mjesecu bude i izabran novi reis. Oficijelni kandidati su Husejn ef. Kavazović, hafiz Halil ef. Mehtić, Husejn ef. Samjić i Nusret ef. Avdibegović.

Malo ko zna da je autor knjige "Fikhul-ibadat", Sejjid ef. Serdarević, bio imam u jednom zatvoru te da je djelo, koje se smatra temeljnim kanonskim priručnikom, kao i oficijelnim udžbenikom u medresama, nastalo iz zabilješki od preporuka koje je autor davao zatvorenicima kako praktimirati vjeru.

FENOMEN RAZVOJA ISLAMSKOG MIŠLJENJA

Sama činjenica da je pod takvim okolnostima i sa takvom namjenom nastao temeljni priručnik po kojem su se obrazovale generacije vjeroučitelja i imama da bi po njihovim instrukcijama poljenja praktimirala vjeru, frustrirajuća je i sadrži vrlo snažnu simboliku i poruku. Fenomen razvoja islamskog mišljenja, očuvanja autentičnosti primjene vjerskih propisa, nad čime primarno bdije svaka vjerska skupina, nikad u BiH nije adekvatno predočen. Stoga simbolika nastanka "zapisa iz podzemlja" može da bude jezivo poučna za muslimane. Da li je ikada bošnjački um u slobodi, slobodnim muslimani, predočio njihovu vjeru onakvom kakva ona uistinu jeste? Ako bi se pitanje svelo i samo na proteklo stoljeće, dakle nakon odlaska Osmanlija, suviše je dug period neslobode islamskog uma, kao i samih muslimana. Pridodavši tome doba imperijalizma, pa zatim ere hladnog rata, kad je islamski svijet, poput Balkana, bio potpao pod utjecaj ateističko-materijalističkih ideja, bezizlaznost i depresija bila je opća pojava među muslimanima.

O nastanku institucija Islamske zajednice, ovakve kakvu je poznajemo, već jedno stoljeće, posebno institucija reisul-uleme, kakve poznaju još samo Palestinci u svijetu, ko ga je sačinio, kada i zašto, duga je, iako prilično poznata, priča.

Tek padom komunizma, oslobođenjem od agresije na BiH, Bošnjaci su, bar prividno, dobili slobodu da govore i misle, te tako i propovjedaju svoju vjeru onako kakvom je uistinu poimaju. Stoga je pitanje ustavnih promjena u Islamskoj zajednici BiH bilo vrlo izazovno za ulemu. Očekivanja vjernika

su bila uistinu velika. Jer, sudeći po formalnim referencama nikad u proteklom stoljeću islamska ulema nije imala tako kompetentne alime. Međutim, nakon objavljivanja teksta prijedloga amandmana na ustava IZ-e u "Preporodu", te javnih istupa predsjednika Sabora IZ-e, Safeta Softića, i predsjednika Komisije za ustavne promjene dr. Fikreta Karčića, vidjela se sva plitkost uma bošnjačke uleme. Kako u formalno-pravnim procedurama nije napravljen nikakav pomak, tako ni u suštinskom poimanju, i definiranju same Islamske zajednice kao institucije. Od Softića, predstavnika mlađe nedoučene i samo politički afrimirane generacije uleme kroz SDA, nije bilo ni za očekivati da se svojom prilično "tankom pameću" nametne i usmjeri najozbiljniji proces reforme Islamske zajednice u BiH. Međutim, pravo veliko razočarenje se moglo iskazati prema dr. Karčiću, sa reputacijom međunarodnog eksperta za šerijatsko pravo. Na jednoj od nekoliko sesija na kojima se raspravljalo o izmjenama Ustava Islamske zajednice u Fojnici ulemanski um je zapeo na definiciji same IZ-e. Dr. Karčić je bio definirao Islamsku zajednicu kao "duhovni okvir muslimana."

Zatim, pošto je pitanje produžetka mandata aktualnom reisul-ulemi dr. Mastafi Ceriću bilo isforsirano od raznih lobističkih, zašto ne reći, nedobronamjernih međunarodnih krugova, jedan prijedlog amandamana na ustav glasilo je kako budući reisul-ulema ne može biti stariji od 60 godina. Jasno, to se formalno-pravnim proceduralnim smicalicama pokušao eliminirati dr. Cerić koji baš ove godine navršava svoj 60. rođendan. Tek nakon što je dr. Cerić javno rekao kako se ne želi više kandidirati, ovaj amandman je adaktiran. Zagovornici i predlagači ovog amandamana su se pozivali, neuzubillah, na starosnu dob, odnosno na godinu smrti poslanika Muhammeda, sallallahu alijehi ve sellem. To je puka demagogija i nema nikave veze sa idžtihadom, temeljnim principom razumijevanja šerijatskih propisa. A, ako bi se pozivali i na sekularističke tekovine i respektirali taj um u kontekstu starosne dobi jedne osobe, onda u kolijevci sekuralizma, Parizu, jedan Balzak nije mogao biti izabran za člana Francuske akademije

nauka, jer nije bio navršio šezdeset godina. Ovim kontrastima se može pokazati plitkost i nespособnost suvremene islamske inteligencije da promisli i osmisli ustrojstvo Islamske zajednice kako djelovati u slobodnom i multikonfesionalnom društvu, odnosno sekularnoj i demokratskoj državi. Te da kao takva Islamska zajednica bude istinski temeljna, a duhovna institucija Bošnjaka koja bi dala svoj maksimalni doprinos razvoju džemata, ali i demokratskog društva u cjelini!

ISLAMSKA ZAJEDNICA JE JOŠ U BRAKU SA SDA-om

Ovako je fokus ostao na pet kandidata. Nakon odustajanja dr. Enesa Karića, zaista su skromnih referenci u odnosu na dr. Mustafu Cerića, pa i veličinu njegovih prethodnika. Opet od njih peterice, Husjen ef. Kavazović i hafiz Halil ef. Mehtić, što se vidi i po broju kandidatura, djeluju kao ozbiljni kandidati, dok su preostala trojica: Nusret ef. Abdibegović, Ejub ef. Dautović i Husejn ef. Smajić, dakle Travnički, Zenički i Sarajevski muftija, ušli u izbornu trku iz kalkulantskih razloga da bi spasili sopstvenu "kožu", odnosno fotelju. Već su mediji, kao i ovaj autor, ukazivali na ovu trojku kao ljude "sklone korupciji." Poznato je da dr. Cerić nije smijenjivao, niti se razračunavao sa nepoćudnim, kao ni sa neistomišljenicima, što mu je bila slaba strana njegovog rukovođenja Islamskom zajednicom, i zbog čega je izgubio podršku nekih vrlo uglednih i poštenih alima. Tako je on u svom maniru odustao od smjene "svojih" muftija. Ako je ikoga ikad trebalo smijeniti onda je to trebao učiniti sa Abdibegovićem, Smajićem i Dautovićem. Stoga će oni, vjerovatno, odustati od kandidature, na dan glasanja u Saboru, u korist favorita, svog kolege Kavazovića, ne bi li ih on poštedio i ostavio na sadašnjim funkcijama.

Povrh svega, Islamska zajednica nije raskinula brak sa SDA-om. Stoga je u godini kad SDA doživljava politički brodolom, veoma važno za njene lidere Tihića i Izetbegovića, ko će biti novi reis. Navodno je indikator SDA-ove politike, Zijad ef. Ljevaković, isto tako bio potencijalni kandidat za reisa, dao svoju podršku muftiji Kavazoviću, što znači da SDA tipuje na sigurno.

Ako bi se na ovaj način desila pobjeda Kavazovića, Islamska zajednica "brodi" sigurno u najtežu krizu u svojoj historiji! Jer tako izabrani novi reis neće moći kontrolirati "podzemne vode" koje ozbiljno podrivaju same temelje Islamske zajednice.

Stoga bi idealno, prijelazno, rješenje bilo da Sabor IZ-e, smogne snage i odgodi izbore za još jednu godinu, sa produžetkom mandata sadašnjem reisu Dr. Ceriću. Za to, zaista, postoji hipten razloga, kako zbog unutar bošnjačkih (ne)prilika u BiH, tako i u regionu.

Ipak, malo je vjerovati da postoji dovoljan broj tako hrabrih i iskrenih pregalaca vjere u Saboru IZ-e, i vjerovatno će se u septembru birati novi reis.

Sam Kavazović se smatra čovjekom od povjerenja samog reisa Cerića, uz muftiju Muamera Zukorlića možda i najodanijeg Cerićevog suradnika. On je patriota, borac, prilično prilježan radnik i aktivista u svom muftiluku. Ipak, malo ko vjeruje da on kao takav može izići na kraj sa problem Sarajeva gdje je najveća koncentracija institucija, pa i uleme. Po mnogo čemu su imami privilegirani u Sarajevskom medžlisu. Glavni imam Ferid ef. Dautović slovi kao jedan od bogatijih imama, kao i muftija Smajić. Dautović ima nekoliko stanova i apartman na Bjelašnici poput mnoge SDA-ove elite, tzv. "zelene buržoazije." Dok više od 70% imama nema riješeno stambeno pitanje, pa čak haman toliko nema regulirano socijalno i penziono osiguranje. Najgori socijalni status imaju imami u Travničkom muftiluku, dok je u Bihaćkom, na inicijativu SDP-a, odnosno premijera Kantona, Hamdije Lipovače, vjerskim službenicima reguliran socijalni status. Tako da Sarajevski medžlis po svojim privilegijama ima imidž "BH Telecoma." Na način kako SDA iz ove firme crpi novac i koristi ga za bogaćenje svojih kadrova, koji samo za zaposlenje u ovoj firmi uzimju po 10.000 KM, tako i na upražnjeno mjesto u Sarajevskom medžlisu fakultetski obrazovani imami čekaju i po nekoliko godina, sa, kako se sumnja, "spremnim kešom."

Hafiz Halil ef. Mahtić bi mogao biti (samo) iznenađenje, s obzirom na ovakve okolnosti i trendove u Islamskoj zajednici. Zapravo, samom kandidaturom on je iznenadio mnoge. Međutim, Mehtić je jedini smijenjeni muftija u mandatima reisa Cerića. Ako se to i zaboravi, njegove reference po

kojima je u prednosti nad Kavazovićem su u tome što je hafiz i što je bio u zatvoru u progonu muslimana '83. Iako bi se hafiz Mehtić znao pravilno predstaviti, da uistinu nema jala prema reisu Ceriću, te da realno poštuje njegov dosadašnji rad, i realno uvidi njegove greške, koje bi on bio kadar otkloniti, zatim istinski i ozbiljno postavi pitanje lustracije, što je jedna od crnih mrlja nanesena Islamskoj zajednici tokom Cerićevog mandata, Mehtić bi mogao djelovati mnogo ubjedljivije kao kandidat od Kavazovića. Eto, tih nekoliko sati, koliko će trajati jedna sjednica Sabora, ovo bi mogla biti presudna pitanja za odluku ko, kuda i kako će voditi Islamsku zajednicu!

DIJASPORA

Osim problema koji gravitiraju Sarajevu, Islamska zajednica BiH ima ozbiljne kadrovske probleme u dijaspori. Tamo su donedavno najistaknutiji imami, poput muftije za Evropu, Mustafe ef. Klance, koji je smijenjen, i glavnog imama za SDA i Kanadu, Senada ef. Agića, koji je također smijenjen, bili izloženi vrlo žestokim pritiscima i kampanjama. Čak se za Agića, kao mladog i perspektivnog imama, koji je naslijedio bivši džemat reisa Cerića, i koji se slikao i sa predsjednikom SDA Džordžom Bušom, govorilo kao o mogućem kandidatu za reisul-ulemu na prošlim izborima. Pa čak i glavni imam iz Australije, Osman ef. Softić, je samo formalno na toj funkciji, jer već tri godine živi i radi u Sarajevu kao koordinator SBF-a.

Onaj ko ne uzme ozbiljno špekulacije o mogućem formiranju Islamske zajednice u RS-u, uz grozan socijalni status imama u ovom entitetu, grdno će se prevariti. Pored toga, dvojica reisova u Srbiji i Crnoj Gori, Zilkić i Fejzić, nimalo nisu naklonjeni ideji jedinstvene Islamske zajednice sa sjedištem u Sarajevu, kakvu je institucionalno sada poznajemo. Zapravo, oni su prorežimski ljudi iza kojih stoje srpska i crnogorska državna politika. Njihova politika podjele Bošnjaka kroz Islamsku zajednicu najozbiljniji je indikator kako i na koji način Srbija i Crna Gora izravno djeluju na podjelu Bosne i Hercegovine.

Svemu ovome je odolijevao reis Cerić. Stoga mu, kako je dosadašnja kampanja pokazala, nema adekvatnog nasljednika!

Uredniku pan bošnjaka – svebošnjačkog nacionalnog mjesečnika
G-dinu Nedžad Latiću

Poštovani gospodine Latiću,

Kao čitalac sve bošnjačkog nacionalnog mjesečnika Pan bošnjak želio bi Vam uputiti jednu veoma ozbiljnu kritiku i prijedlog da se bez temeljne i istoriski tačne osnove ne objavljuju u Vašem cijenjenom mjesečniku bilo kakve istorijske činjenice koje nemaju istorijsko utemeljenje.

Naime, radi se o objavljivanju slike Ali paše Šabanagića – Gusinjskog kao Ali paše Redžepagić objavljenom u julskom izdanju Pan bošnjaka – bošnjačkog nacionalnog mjesečnika.

Radi istorijske i stvarne istine i pouke mladim generacijama istina je: -Da je Ali paša Šabanagić – gusinjski rođen u Gusinju, odrastao u Gusinju, branio svoj vatan do svoje smrti i kao takav ostao gusinjanin.

U mom kraju (Gusinju i Plavu) do ovog slučaja niko do sada nije pominjao Ali pašu kao Redžepagića: bilo kroz usmena pripovijedanja ili kroz neke pismene dokaze.

Gospodine Latiću upućujem vas na Web stranicu Gusinje – Plava koja je objavila članak zajednice sandžačke dijasporu u Holandiji, a na osnovu pisanja rahmetli doktora Mustafe Memića – gusinjanina, o Ali paši Šabanoviću – gusinjskom gdje se nigdje ne spominje Ali paša gusinjski kao Redžepagić.

Izjavi autor je u Vašem mjesečniku, julsko izdanje, sve prepisao sa te stranice i objavio u Pan bošnjaku.

Nadam se da ćete ispraviti u vašem narednom broju ovu nedopustivu istorijsku grešku i da u budućnosti nećete imati sličnih objavljivanja bez istorijskih dokaza.

Ovaj tekst ću poslati i na Web stranicu Gusinje – Plav radi potpune informisanosti građana Gusinja i Plava kao i šire javnosti.

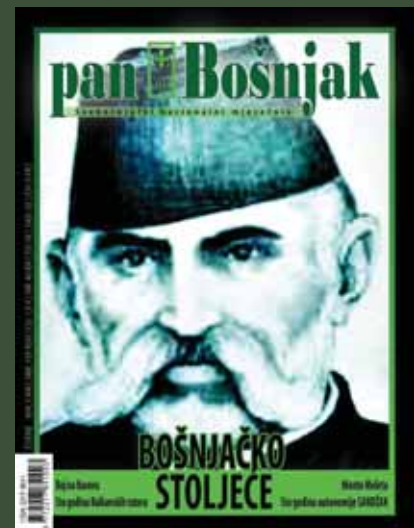
Selem, Šaćir B. Radončić

Gusinje, 02.08.2012. godine.

REDŽEPAGIĆ: FAKSIMIL PISMA

REAGIRANJE NA FELJTON O ALI-PAŠI

Zbog tehničkog propusta u 5. broju Pan Bošnjaka, u feljtonu o Ali-paši Redžepagiću, nije citiran izvor u nekoliko navoda iz romana "Pustinjak" i "Pobunjenik", autora Bajrama Redžepagića. Iako su citati izvorno preneseni, izostale su fusnote po kojima bi se znao izvor citata. Pošto se radi o djelima bošnjačke klasike, te jednom od najeminentnijih savremenih bošnjačkih pisaca, tim prije smo bili dužni ukazati na taj propust. O ovom autoru i njegovim vanserijskim romanima Pan Bošnjak će sigurno posvetiti dužnu pažnju. Ali, autor feljtona Husnija Redžepagić u usmenom razgovoru nam je potvrdio da je historijsku građu za svoj feljton naslijedio od pradjeda, te je izvode iz te građe mogao, ali nije morao navoditi. Elem, koliko je važno da su napisani romani, toliko je važno da je Pan Bošnjak feljtonizirao priču o Ali-paši i oživio uspomenu na njega.

Tako je i Šaćir Radončić reagirao osporivši prezime Ali-paši. Zbog svega pozvan je autor feljtona da polemizira sa usmenim pismenim reagiranjima.

N.L.

Poštovani čitaoci,

Obavještavamo Vas da pretplatu za sljedećih 6 ili 12 brojeva mjesečnog časopisa PAN BOŠNJAK možete izvršiti na naš devizni račun otvoren kod Sparkasse banke (prema uputstvu koje ćete dobiti putem tel/ faksa broj +387 32 650 818 ili e-maila:).

PRETPLATA

ZA EVROPU

Godišnja: 75,00 EUR

Polugodišnja: 40,00 EUR.

ZA SAD, KANADU I AUSTRALIJU

Godišnja: 168,00 USD

Polugodišnja: 85,00 USD.

ZA OSTALE ZEMLJE VAN EVROPE

Godišnja **250,00 USD**

Polugodišnja: **130,00 USD**

E-MAIL ADRESA :

marketing@panbosnjak.com

marketing@panbosnjak.com

OGLASNI PROSTOR

ZADNJA STRANA KORICA 1/1

- 1.500,00 KM + PDV

UNUTRAŠNJA ZADNJA KORICA 1/1

- 1.000 KM +PDV

UNUTRAŠNJA ZADNJA KORICA ½

- 600 KM+PDV

UNUTRAŠNJA ZADNJA ¼

- 400 KM+PDV

UNUTRAŠNJA PREDNJA KORICA 1/1

- 1.000 KM+PDV

UNUTRAŠNJA PREDNJA KORICA ½

- 600 KM+PDV

UNUTRAŠNJE STRANE 1/1

- 600 KM+PDV

UNUTRAŠNJE STRANE ½

- 350 KM +PDV

UNUTRAŠNJE STRANE ¼

- 200 KM +PDV

RABAT:

- TRI OGLAŠAVANJA U TOKU GODINE **10%**
- ŠEST OGLAŠAVANJA **20%**
- ŠEST DO DVANAEST OGLAŠAVANJE **30%**
- AVANSA UPLATA **10%**

POZIV NA SURADNJU

Kao svebošnjački mjesečni list bavimo se društvenim i političkim temama, te geopolitičkim i strategijskim istraživanjima.

Pozivamo autore i istraživače, kao i prevodioce na suradnju; da objavlju svoje autorske radove, kao i prijevode, u formi analitike, kolumne, reportaže, intervjua...

Čitaoce pozivamo da kandidiraju i podrže naše projekte, akcije i ideje.

Adresa (Sandžak):

Gradska 1, 36300 Novi Pazar, Srbija
Tel/Fax: +381/20/322-181

Adresa (BiH):

Ljubljanska 18b, 71 000 Sarajevo, BiH
Tel/fax: +387/33/ 263 720

Web:

www.panBosnjak.com
www.panBosnjak.ba
www.panBosnjak.me
www.panBosnjak.net
www.panBosnjak.rs

E-mail adresa:

redakcija@panbosnjak.com

POZIV NA PREPLATU

Pozivamo čitaoce i intitucije da se pretplate na naš list putem naših kontakt adresa u Novom Pazaru i Sarajevu.

Urednik:

Nedžad Latić

Pomoćnik urednika i sekretar:

Jahja Fehratović

Savjet:

dr. Ferid Muhić
dr. Džemaludin Latić
Alija Džogović
dr. Hasnija Muratagić-Tuna
Haris Sejdić

DTP:

Ifet Aličković
Salahudin Fetić

Lektura:

Sanela Karišik

Uređivački kolegij:

dr. Džemil Bektović
Fatmir Baćić
Emir Ramić
Hazbija Kalač
Mirza Hulusić
Indira Kučuk-Sorguč
dr. Admir Muratović
dr. Bisera Boškailo
Muhamed Čeman
Vedad Huseinspahić

